

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การบูรณาการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออกชายแดนไทย-กัมพูชา ในกระแสการเป็นประเทศในประชาคมอาเซียน ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับดังนี้

1. บริบททางประวัติศาสตร์ของจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก
2. ผลการวิเคราะห์ทรัพยากรการท่องเที่ยว สินค้าท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวก ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับตำบลของจังหวัดจันทบุรีและตราด
3. ผลการวิเคราะห์ ยุทธศาสตร์การบูรณาการท่องเที่ยว โดยชุมชนในจังหวัดจันทบุรี ระดับตำบลของจังหวัดจันทบุรีและตราด

บริบททางประวัติศาสตร์ของจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก

ลักษณะกายภาพของพื้นที่ศึกษาตั้งแต่จังหวัดชลบุรีของไทย สุดเขตประเทศไทยมีความยาวชายฝั่งประมาณ 475 กม. ต่อเนื่องที่จังหวัดเกาะกงไปจนถึงกรุงเก่าของกัมพูชา มีความยาวของพื้นที่ชายฝั่งประมาณ 435 กม. รวมความยาวชายฝั่งทะเล 910 กม. ตลอดรวมถึงหมู่เกาะต่าง ๆ บ่งชี้ความเชื่อมโยงทางกายภาพที่สำคัญของสองประเทศ ทั้งในส่วนของพื้นที่ชายฝั่ง ภูมิประเทศและภูมิสังคม ซึ่งเป็นทั้งอุปสรรค (เทือกเขาพนมดงรัก) และเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน (มีชายทะเลติดต่อกันและมีทรัพยากรต่อเนื่องกัน) (ทวีป ศิริรัศมี. 2552 : 23)

พื้นที่ชายฝั่งทะเลกัมพูชา อยู่ในเขตจังหวัดเกาะกง กรุงพระสีหนุวิลล์ กัมปอต และกรุงเก่า มีความยาวรวม 435 กม. มีพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมด 15,756 ตร.กม. มีทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชายฝั่งทะเลกัมพูชา แบ่งเป็นเขตอนุรักษ์ 3 ประเภท คือ (ทวีป ศิริรัศมี. 2552 : 23)

1. national park ในเขตจังหวัดเกาะกง phnom bokor และ kep ในเขตจังหวัดกัมปอต รวมทั้ง Ream ในเขตกรุงพระสีหนุ
2. wildlife preserves ได้แก่ aural, phnum samkos และ pean krasob ในเขตจังหวัดเกาะกง
3. multi purposes areas ได้แก่ dung peng ในเขตจังหวัดเกาะกง

ระบบนิเวศในพื้นที่มีทั้งระบบนิเวศป่าไม้ ระบบนิเวศชายฝั่ง และระบบนิเวศทางทะเล ซึ่งยังมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ โดยเฉพาะในจังหวัดเกาะกงที่มีพื้นที่ป่าไม้กว้างใหญ่ มีแม่น้ำครางคิน ไหลผ่าน และมีป่าชายเลนผืนใหญ่มีพื้นที่ปากแม่น้ำและชายฝั่งทะเลที่มีความหลากหลายทางชีวภาพที่ยังไม่ถูกรบกวนกระเทือนจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ มากนัก

นอกจากนี้ จากการสำรวจทรัพยากรทางทะเลของประเทศกัมพูชา โดยสำนักงานป่าไม้และประมง (2541) ในพื้นที่กรุงพระสีหนุ พบว่า ปะการังยังมีความสมบูรณ์และมีอยู่จำนวนมาก ตามเกาะแก่งต่างๆ เช่น เกาะ Pos, เกาะ Treh, เกาะ Chanlos, เกาะ Krabai, เกาะ Russey, เกาะ Takiev, เกาะ Sramouch, เกาะ Tah, เกาะ Ses, เกาะ Rong, เกาะ Rongsanlem, หมู่เกาะ Pring, เกาะ

Thmey, หมูเกาะ Tang, เกาะ Polovai, เกาะ Dong, เกาะ Kondol, แหลม Kampenh, แหลม Tamoung, แหลม Machov, แหลม Ocheuteal, ชายหาดเกาะ Pou เป็นต้น (ทวีป ศิริวิทย์. 2550 : 25)

เมื่อพิจารณาด้านภูมิศาสตร์ จะพบว่า สามารถแบ่งภาคตะวันออกได้เป็น 2 พื้นที่ใหญ่ ๆ คือ พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด และพื้นที่บริเวณที่ลุ่มแม่น้ำบางปะกงซึ่งครอบคลุมพื้นที่ในเขตจังหวัดนครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา และสระแก้ว ดังนั้นในการวิเคราะห์ทรัพยากรและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดจันทบุรีและตราด ผู้วิจัยจึงขอเริ่มจากการนำเสนอบริบททางประวัติศาสตร์ของจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก เพื่อเป็นพื้นฐานแวดล้อมในการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว บริบททางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเราสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ยุค ดังนี้

1. ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น
2. ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกในช่วงหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง
3. ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกในช่วงหลังการสร้างถนนสุขุมวิทและสะพานบางปะกง
4. ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และการพัฒนา

อุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก (eastern seaboard) จนถึงปัจจุบัน

1. ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกในสมัยกรุงศรีอยุธยาและธนบุรี กล่าวได้ว่าอยู่ในวิถีการผลิตแบบยังชีพ (self-sufficient economy) ภายใต้การเมืองระบอบไพร่ โดยแต่ละครอบครัวจะผลิตสิ่งของที่จำเป็นเพื่อใช้สอยในครัวเรือนและชุมชนเป็นหลัก ผลผลิตที่ได้จึงมีค่าเพื่อใช้ (use value) ไม่เน้นการผลิตเพื่อสร้างมูลค่าแลกเปลี่ยน (exchange value) วิถีการผลิตในสมัยนี้สะท้อนออกมาให้เห็นในรูปของ “การทำเพื่อกิน ทำเพื่ออยู่” บนฐานการผลิตแบบยังชีพดังกล่าวชนชั้นปกครองได้อาศัยการสร้างระบบไพร่ขึ้นมาเพื่อดึงผลประโยชน์ส่วนเกินทางการผลิต (surplus product) ที่ใช้ในการดำเนินงานของชนชั้นปกครองในรูปภาษีส่วย (ช้ยยนต์ ประดิษฐศิลป์ และโอฬาร ถิ่นบางเตียว. 2549 :13 ; รัช ปุณโณทก. 2548)

ในช่วงอยุธยาและธนบุรีเป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพภายใต้ระบบไพร่ กล่าวคือ มีการทำการประมงขนาดเล็กและทอผ้าสีน้ำเงินในครอบครัวเป็นหลักโดยส่วนเกินทางเศรษฐกิจจะถูกใช้เป็นส่วนส่วยสำหรับชนชั้นปกครอง เช่น ข้าว ไม้ตะเคียน เสื่อ ใต้เพื่อใช้จุดไฟ เป็นต้น ชนชั้นปกครองจะนำส่วนที่เหลือจากการกินการใช้จ่ายมาทำการค้ากับเมืองอื่นด้วย

การผลิตเพื่อยังชีพของชาวบ้านในช่วงนี้มุ่งการหาปัจจัย 4 เพื่อการบริโภคในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ ได้แก่ การปลูกข้าว หาปลา ทอผ้า หาของป่า และสมุนไพร เลี้ยงวัวควายเพื่อใช้ไถนา แต่เนื่องจากเทคโนโลยีอยู่ในระดับต่ำทำให้ชาวบ้านต้องใช้เวลาแลกเปลี่ยนแรงงานโดยการ “เอาแรง” ทั่วไป เช่น การไปช่วยเกี่ยวข้าวดำนา 1วันจะเรียกว่า “1 แรง” โดยเจ้าของบ้านจะต้องไปทำงานตอบแทน 1วัน เรียกว่า การ “ใช้แรง”

การผลิตเพื่อยังชีพอยู่ภายใต้การปกครองของระบบไพร่ ดังนั้น ชาวบ้านจึงต้องผลิตส่วนเกินเพื่อเป็นภาษีในรูปของส่วย ในอดีตขุนนางจะเป็นผู้เก็บส่วยและส่งเข้าเมืองหลวงในรูปของบรรณาการ

2 รูปแบบ คือ ส่วยบ้านและส่วยของป่า ส่วยบ้านนั้นจะเป็นผลผลิตอะไรนั้นจะขึ้นอยู่กับความถนัด และทรัพยากรของแต่ละหมู่บ้าน แต่โดยทั่วไปแล้วส่วยบ้านจะได้แก่ ข้าว เสื่อ และไต้สำหรับจุดไฟ ส่วนส่วยของป่าเป็นผลผลิตที่หาได้จากป่า ได้แก่ ไม้ชนิดต่างๆ อาทิเช่น ไม้กฤษณา ไม้เต็ง ไม้ตะเคียน ฟืน รวมถึงของป่าอื่นๆ เช่น ลูกสำรอง หน่อไม้ น้ำมันยาง เป็นต้น (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโอฬาร ถิ่นบางเตียว. 2549)

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชาวจีนได้เข้ามามีบทบาทในแถบชายฝั่งทะเลตะวันออกมากขึ้นโดยผ่านการค้าเรือสำเภา พ่อค้าจีนได้นำระบบการผลิตเพื่อขายมาใช้เมื่ออพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ดังนั้น จึงเกิดระบบการผลิตสองรูปแบบควบคู่กันไปก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออก โดยเกิด “ทวีลักษณ์ของการผลิต” ขึ้น กล่าวคือ มีการผลิตเพื่อยังชีพของคนไทยควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อขายของคนจีน (ศรัญญา คันธาชีพ . 2540 : 81-82 ; อัมพิกา สวัสดิ์วงศ์. 2545)

เศรษฐกิจของภาคตะวันออกต้นรัตนโกสินทร์นั้นพบว่า ภาคตะวันออกมีลักษณะเศรษฐกิจเป็นแบบยังชีพ อาศัยการดำรงชีวิตบนฐานทรัพยากรท้องถิ่นเป็นสำคัญ เน้นการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก เหลือจากการบริโภคในครัวเรือนอาจจะไปขายหรือแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่ไม่สามารถทำการผลิตได้ในชุมชนท้องถิ่น (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. 2538 ; วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์. 2526)

เมื่อมีการอพยพเข้ามาของชาวจีน ชาวจีนอพยพได้เป็นผู้สร้างระบบการผลิตเพื่อขายเกิดขึ้นในสังคมไทยช่วงต้นรัตนโกสินทร์โดยเป็นผลมาจากการก่อรูปอุดมการณ์ทุนนิยมของชาวจีนอพยพ กล่าวคือ วัฒนธรรมเดิมของชาวจีนอพยพนั้นตั้งอยู่บนความเชื่อในระบบเครือญาติ ในขณะที่อุดมการณ์ใหม่ที่ก่อรูปขึ้นมาในสังคมไทยเป็นอุดมการณ์ที่มุ่งการสะสมทุนอันเนื่องมาจากเงื่อนไขที่ชาวจีนอพยพต้องการเก็บหอมรอมริบโดยหวังว่าจะกลับไปสู่จีนแผ่นดินใหญ่ การผสมผสานระหว่างความเชื่อในระบบเครือญาติและแรงจูงใจที่มุ่งสะสมทุนของชาวจีนอพยพได้ก่อรูปมาเป็นอุดมการณ์ทุนนิยมหรือระบุมูลนิธิของชาวจีน (จิตรา สมบัติรัตนานันท์. 2557 : 75-76)

การก่อรูปอุดมการณ์สะสมทุนของชาวจีนอพยพ อุดมการณ์การสะสมทุนหรือการมุ่งความสำเร็จทางวัตถุ (material success) ของชาวจีนอพยพเกิดขึ้นจากเงื่อนไขความต้องการที่จะปรับปรุงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นอันเป็นแรงกระตุ้นสำคัญสำหรับการอพยพออกจากประเทศจีน ในขณะที่วัตถุประสงค์ในการเดินทางมายังสยามในช่วงแรกของรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นก็เพื่อที่จะหางานทำเพื่อการเก็บหอมรอมริบเป็นหลัก ไม่คิดที่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ในสยามอย่างถาวร (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. 2550 : 64) ตัวอย่างพฤติกรรมที่สะท้อนเจตนาดังกล่าว เช่น

ชาวจีนแต่จิวที่อพยพเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 นั้นจะไม่นำภรรยามาจากเมืองจีนด้วย เหตุผลประการหนึ่งก็คือ ชาวจีนอพยพจะวางแผนอาศัยอยู่ในประเทศไทยเพียงระยะสั้น โดยตั้งใจว่าจะกลับไปบ้านเกิดเมืองนอนในประเทศจีน แต่ในระหว่างที่อยู่ในประเทศไทยก็ยังคงความสัมพันธ์กับชาวจีนในแผ่นดินเกิดด้วยการส่งโปยกั๊ว การส่งโปยกั๊ว คือ การฝากเงินพร้อมจดหมายส่งกลับไปประเทศจีน ความผูกพันของชาวจีนอพยพที่มีต่อจีนแผ่นดินใหญ่เป็นไปดังคำกล่าวที่ว่า “เกิดที่นั่น โตที่นั่น รักที่นั่น” ความคิดของชาวจีนแต่จิวรุ่นแรกส่วนใหญ่ยังไม่ประสงค์จะตั้งรกรากถาวรอยู่ในสยามยังยึดมั่นอยู่ในคำสอนของลัทธิขงจื้อที่ว่า จะต้องไม่ทิ้งมาตุภูมิเพื่อยึดมั่น

ประเพณีเกี่ยวกับการเซ่นสรวงสุสานบรรพชน (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย . 2550 : 62 ; สุภางค์ จันทวานิช และคณะ. 2534 : 106-154)

ในทางตรงกันข้ามเมื่อสามารถเก็บเงินได้จำนวนหนึ่งชาวจีนอพยพก็คิดว่าจะกลับไปยังประเทศของตน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วทุกคนจึงตั้งหน้าตั้งตาทำงานอย่างหนักเพื่อเก็บเงิน ดังนั้น ชาวจีนเหล่านี้จึงทำงานทุกอย่างที่จะได้เงินไม่ว่าจะเป็น รับจ้างทั่วไป ประมง หาบกำวยเดี่ยวขาย หาบปลาทุขาย เป็นต้น (จิระ เสนีเกษมสันต์ . สัมภาษณ์. 22 มีนาคม 2553) ดังนั้น ในการตอบสนองเป้าหมายการสะสมทุนทำให้ชาวจีนอพยพดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจจนก่อให้เกิดบุคลิกแบบนายทุนขึ้นมา บุคลิกแบบนายทุนของชาวจีนอพยพมีลักษณะที่สำคัญดังนี้ (บัณฑูร อ่อนดำ . 2517: 164 ; แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. 2550 : 236-238 ; ธีรชัย ทองธรรมชาติ. สัมภาษณ์. 30 พฤศจิกายน 2555)

1) การมีหัวการค้า การมีหัวการค้าของชาวจีนอพยพเกิดขึ้นจากเนื่องจากการใช้ลูกคิดเป็นวัฒนธรรมในการคำนวณตัวเลขเงินทอง นอกจากนี้ ยังมีการสั่งสอนการใช้ลูกคิดในโรงเรียนของชาวจีนเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมการคำนวณจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง อนึ่ง ในทางการค้านั้นชาวจีนอพยพก็ยังมีภาษาจีนเป็นภาษากลางแต่ละกลุ่มแต่สำหรับการค้าระหว่างประเทศ รวมถึงในหมู่ของชาวจีนอพยพภายในประเทศ

2) ความซื่อสัตย์ การค้าขายของชาวจีนนั้นจะต้องใช้เงินสดเสมอ หากทำการค้าซื่อสัตย์ต่อกันจนเกิดความไว้วางใจ แม้บางช่วงขาดเงินทองก็ยังมีความเชื่อถือเป็นหลักประกัน ชาวจีนที่ทำการค้าส่วนใหญ่จะนับถือเทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ คือ เทพกวนอู่มาก

3) การขยันทำงานหนัก คุณค่าการขยันทำงานหนักเป็นสิ่งที่ชาวจีนเรียนรู้จากการประพฤติเป็นตัวอย่างของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย

4) การกล้าได้กล้าเสีย ลักษณะของบุคลิกแบบกล้าได้กล้าเสียของชาวจีนเกิดจากความเชื่อที่ว่า การค้าก็คือ การพนันชั้นต่ออย่างหนึ่ง แต่มีหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจมากกว่าการเล่นพนันโดยตรง ดังนั้น จะพบว่า พ่อค้าที่ประสบความสำเร็จมักจะห้ามลูกหลานหรือคนในตระกูลเล่นการพนันโดยอ้างว่า การค้าก็เป็นการพนันอยู่แล้ว (สุภางค์ จันทวานิช และคณะ. 2534: 109)

การทำงานของชาวจีนอพยพในชลบุรีด้วยบุคลิกแบบนายทุนโดยมีอุดมการณ์มุ่งการสะสมทุนทำให้ชาวจีนสามารถสะสมทุนและกล่าวมาเป็นชนชั้นกลางในสังคมไทยยุคต้นรัตนโกสินทร์ได้โดยอาศัยวัฒนธรรมความเชื่อในระบบเครือญาติของชาวจีนซึ่งปรากฏเป็นองค์กรทางเศรษฐกิจของจีนที่เรียกว่า ระบบกงสี

อุดมการณ์ทุนนิยมของชาวจีนอพยพเป็นพื้นฐานหลักในการสร้างระบบการผลิตเพื่อขายในสังคมไทยช่วงต้นรัตนโกสินทร์ตอนต้น ระบบการผลิตเพื่อขายดังกล่าวดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งทางด้านเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม ในขณะที่กิจกรรมทางการค้าด้านนั้นชาวจีนดำเนินการค้าทั้งระหว่างประเทศและภายในประเทศดังมีรายละเอียดคือ

1. การผลิตเพื่อขายด้านเกษตรกรรม
2. การผลิตเพื่อขายด้านอุตสาหกรรม
3. การผลิตเพื่อขายด้านพาณิชยกรรม

1. การผลิตเพื่อขายด้านเกษตรกรรม

เกษตรกรรมเพื่อขายที่ชาวจีนอพยพนิยมทำกันในช่วงแรกเมื่อเริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชายฝั่งทะเลตะวันออกประกอบไปด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1.1 การประมงเพื่อขาย

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทำให้เห็นว่ามีชาวจีนเข้าจำนวนหนึ่งเข้าไปมีส่วนในอาชีพประมง ดังจะเห็นได้จากบันทึกपालเลกัวซ์ ที่ได้เดินทางกลับจากเมืองจันทบุรีและได้แวะที่เมืองชลบุรีในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2381 โดยपालเลกัวซ์ได้บรรยายให้เห็นภาพของบางปลาสร้อยว่า เมืองบางปลาสร้อยนั้นเป็นแหล่งชุมชนจีนที่ใหญ่แห่งหนึ่ง ขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งที่มีการทำประมงอยู่เป็นจำนวนมาก จนทำให้ปลาที่ชาวประมงจับได้มีราคาถูกลงมาก ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2538 : 164 ; มงเซญูเออร์ ปาลเลกัวซ์. 2549 : 72)

“เมืองนี้ตั้งอยู่ชายเนินในอ่าวอันมีปลาชุกชุม ฉะนั้นการจับปลาจึงทำกันได้มากอย่างไม่น่าเชื่อที่เดียว เมื่อผ่านเข้าไปในตลาด จะเห็นแต่ปลาชนิดต่าง ๆ กองใหญ่ ๆ และด้วยเงินเพียงเฟื้องเดียวข้าพเจ้าอาจซื้อปลาเลี้ยงคนที่ไปด้วยกันได้ตั้ง 15 คน พลเมืองไทยจีนรวม 6,000 คน เป็นพ่อค้าและชาวประมง จังหวัดนี้มีการเพาะปลูกอันอุดมสมบูรณ์มาก มีข้าว น้ำตาล ยาสูบชนิดดี ผลไม้และผักอเนกอนันต์ มีนาเกลือและเปลือกหอยอย่างไม่รู้หมดสิ้น ซึ่งพวกคนจีนนำเอาไปผลิตเป็นปูนขาว”

นอกจากนี้ การทำประมงของชายฝั่งทะเลตะวันออกนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการประมงน้ำเค็ม การจับสัตว์น้ำเค็มได้แก่ ปลา ปู กุ้ง หอย เป็นต้น การทำประมงน้ำเค็มของชายฝั่งทะเลตะวันออกในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะเห็นได้จากที่สุนทรภู่เขียนไว้ในนิราศเมืองแกลง โดยนิราศฉบับนี้เขียนขึ้นในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2350 ในระหว่างที่สุนทรภู่เดินทางไปเยี่ยมบิดาที่เมืองแกลง ซึ่งเส้นทางการเดินทางของสุนทรภู่ก่อนที่จะไปถึงเมืองแกลงนั้น สุนทรภู่ได้ผ่านบ้านและเมืองที่สำคัญ ๆ ของเมืองระยองและชลบุรี เช่น ในเมืองชลบุรี สุนทรภู่เขียนไว้ว่า (สุดใจ พงศ์กล้า. 2528 : 52)

“เห็น

เคหาเรียงรายริมทะเล

เรือแพแต่ละลำล้วนโปะโหละ พวก

เจ๊กจีนกินโต๊ะเสียงโหลหล

บ้างลุยเลนลั้งปูตุโซเซ สมคะเนใส่ข้องเทียมมองคอย

อันนารีที่ยังสาวพวกชาวบ้าน ถีบกระดานถือตะกร้าเที่ยว

หาหอย

แคล้วคล่องล่องแล่นแฉลบลอย เอาขาห้อยทำเป็นหางไปกลางเลน”

“เที่ยวฆ่าเลื่องแล

ชมตลาดเรียง

เป็นสองแถวแนวถนนคนสะพรั่ง บ้างยืนบ้างนั่งร้านประสานเสียง

ดูรูปร่างนางบรรดาแม่ค้าเคียง เห็นเกลี้ยงเกลี้ยงกล้องแกล้งเป็นอย่างกลาง

ขายหอยแครงแมงกุกักบูม้

หมึกแมงดาหอยดองรองกระถาง

พวก เจ๊กจีนสินค้าเอามาวาง

มะเขือคางแพะเผือกผักกาดดอง

ที่ ขายผ้าหน้าถังกี่เปิดโถง

ล้วนเบี้ยโป่งหญิงชายมาจ่ายของ

สักยี่สิบหยิบออกเป็นกองกอง พี่เที่ยวท่องทัศนajanสายัณฑ์”

ปรากฏการณ์ดังกล่าวดำเนินเรื่อยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ตัวอย่างชาวจีนที่อพยพเข้าในจังหวัดชลบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น หลวงอำนาจเงินนิกร หรือ จินปึง แซ่ตั้ง ตอนอายุ

ประมาณ 17 ปี ได้เดินทางจากอำเภอโผหลวง มณฑลแต้จิ๋ว ประเทศจีน มายังประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2375 โดยทางเรือ ได้มาตั้งหลักแหล่งที่เมืองบางปลาสร้อย และทำอาชีพประมงอยู่ที่สะพานบ้านจีน (สะพานสำราญราษฎร์) และเป็นนายอากรบ่อนเบี้ยด้วย (ธีรชัย ทองธรรมชาติ. 2553 : 20)

1.2 ทำสวนเพื่อขาย

กลุ่มชาวจีนที่มีบทบาทสำคัญในการปลูกพริกไทย โดยเฉพาะการปลูกเพื่อการค้าขายนั้น คือ กลุ่มชาวจีนแต้จิ๋ว ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้มีความชำนาญในการปลูกพริกไทยตั้งแต่อยู่ประเทศจีน ดังนั้น เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทย จึงนำเอาประสบการณ์ที่ตนเองมีอยู่มาริเริ่มและบุกเบิกการปลูกพริกไทยเพื่อขาย จากบันทึกของครอว์ฟอร์ด ระบุว่า ชาวจีนได้ปลูกพริกไทยอย่างหนาแน่นในเขต จันทบุรี จนกระทั่งจันทบุรีกลายเป็นพื้นที่ปลูกพริกไทยที่สำคัญที่สุดในสยามหรืออาจกล่าวได้ว่า จันทบุรีเป็นที่ที่ปลูกพริกไทยถึงร้อยละ 90 ของผลผลิตทั้งประเทศ และนอกจากเมืองจันทบุรีแล้วยังมีการปลูกพริกไทยตามเมืองต่าง ๆ เช่น พังใหญ่ (ตราด) บางปลาสร้อย (ชลบุรี) และนครชัยศรี และสยามภาคใต้ หัวเมืองเหล่านี้ล้วนเป็นเมืองที่มีชาวจีนอพยพมาอาศัยอยู่จำนวนมากทั้งสิ้น (จอห์น ครอว์ฟอร์ด. 2515 : 97-103 ; ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. 2544 : 66-67)

การปลูกพริกไทยเป็นอาชีพที่ทำให้เกิดการจ้างงานเกษตรกรชาวจีนเข้ามาอย่างต่อเนื่องมากที่สุดจนถึงปี พ.ศ. 2453/ค.ศ. 1910 เนื่องจากว่าพริกไทยที่ต่างประเทศต้องการมากนั้นกลายเป็นสินค้าอกรายการสำคัญรายการหนึ่ง ซึ่งในช่วงนี้กษัตริย์ทรงผูกขาดการส่งออกพริกไทยจำนวนมาก ซึ่งจะจัดซื้อที่จันทบุรีและเมืองต่าง ๆ ที่มีการปลูกพริกไทย รวมถึงชลบุรีด้วยเพื่อขนส่งไปยังต่างประเทศ เบอร์นีรายงานว่า มีประมาณ 70,000 หาบต่อปี พริกไทยเกือบทั้งหมดที่ผลิตได้ในแต่ละปีจะถูกจัดส่งไปยังตลาดจีนเป็นส่วนใหญ่ (สารสิน วีระผล . 2548 : 176 ; นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2525 : 109)

1.3 การทำสวนผักเพื่อขาย

อาชีพการทำสวนผักนี้เริ่มต้นจากชาวจีนที่อพยพมาจากแผ่นดินใหญ่และสืบทอดมาถึงลูกหลานปัจจุบัน ตัวอย่าง ลูกหลานชาวจีนอพยพที่ตำบลบ้านช้าง อำเภอพนสนิม เล่าว่า (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. 2544 : 221)

“พ่อ (เตี้ย) มาขอเช่าที่เชิงเนินเพื่อทำสวนผักประมาณ 1 ไร่ ขุดบ่อน้ำ ผิวดิน 1 บ่อเอาไวรตผักและใช้สอยในครอบครัว ที่ปลูกบ้านเป็นโรงเรือนฝาขัดแตะด้วยไม้ไผ่อยู่กับพื้นดิน เริ่มต้นปลูกผักแขกข้าวเปลือกบ้าง ข้าวสารบ้างมาประทั้งชีวิต ต่อมาจึงซื้อลูกหมูมาเลี้ยงไว้ 2 ตัว ในคอก หลังคอกหมูจะขุดหลุมเอาไว้เก็บมูลหมูเพื่อนำมาเป็นปุ๋ยรดผัก ตอนแรกปลูกผักไม่กี่แปลง พอที่จะใช้เชือกตึงกระป๋องน้ำขึ้นมาใส่ถังรดผักได้ พอปลูกมากๆ เข้าก็สร้างคันโพงหรือภาษาจีนเรียกว่า เตี้ยวอ” เอาไว้ตักน้ำจากบ่อใส่ถังที่จะหาบไปรดผัก การเลี้ยงหมูในสมัยก่อนจะเอาต้นกล้วยมาหั่นบางๆ แล้วตำในครกให้แหลก เรียกว่าหยวก แล้วนำไปคลุกกับรำข้าวผสมน้ำเทใส่รางให้หมูกิน ถ้ามีปลายข้าวก็ต้มผสมกับผักคลุกใส่หยวกให้หมูกิน เมื่อหมูถ่ายออกมาก็มีเศษหยวกกล้วยติดออกมาด้วย เป็นปุ๋ยรดผักได้”

ผักที่ปลูกในสวนมีตั้งแต่ ผักคะน้า ผักกวางตุ้ง ผักชี ต้นหอม ผักกวยช่าย กะหล่ำปลี กะหล่ำ
ดอก ผักกาดขาว ผักกาดเขียว เป็นต้น แล้วแต่ว่าตลาดสนใจผักชนิดใดมากก็จะปลูกผักชนิดนั้นส่งขาย
ในตลาด

1.4 การทำไร่

แต่เดิมไทยทำน้ำตาลทรายจากต้นตาลโตนดและมะพร้าวเป็นส่วนใหญ่ ไม่ค่อยได้ทำน้ำตาล
จากอ้อยเนื่องจากคนไทยไม่ชำนาญในการเอาอ้อยไปแปรรูปเป็นน้ำตาลทราย ซึ่งมีกรรมวิธีที่ซับซ้อน
กว่าการทำน้ำตาลโตนดและน้ำตาลมะพร้าวมาก

การปลูกอ้อย การทำไร่อ้อยขนาดใหญ่โดยชาวจีนแต่จิว้นั้น สันนิษฐานกันว่าเกิดขึ้นมาตั้งแต่
ในสมัยรัชกาลที่ 2 ประมาณปี พ.ศ. 2353 ซึ่งเป็นปีที่ชาวจีนแต่จิว้นได้รับการอนุญาตจากรัฐบาลให้ปลูก
อ้อยทำน้ำตาลได้เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในการทำน้ำตาลทรายมาตั้งแต่ออยู่ที่ประเทศ
จีนแล้ว ทางด้านรัฐบาลได้เรียกเก็บภาษีจากผู้ปลูกอ้อยโดยกำหนดอัตราไว้ว่า อ้อยปลูกใหม่เก็บภาษี
ไร่ละ 1 บาท ส่วนอ้อยต่อเก็บไร่ละ 2 สลึง ส่วนอ้อยที่ปลูกในช่วงต้นรัตนโกสินทร์นั้นเป็นอ้อยพันธุ์
พื้นเมือง ได้แก่ อ้อยแดง อ้อยขาไก่ อ้อยแซม กล่าวได้ว่านับตั้งแต่ชาวจีนได้รับการส่งเสริมการปลูก
อ้อยเป็นผลให้จุดมุ่งหมายของการผลิตเปลี่ยนไปจากการทำน้ำตาลเพื่อใช้บริโภคเปลี่ยนไปเป็นการ
ผลิตเพื่อส่งออก (นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2538 : 140)

ตามหลักฐานที่มีอยู่ไร่อ้อยขนาดใหญ่และโรงงานทำน้ำตาลทรายมีมาในเมืองสาครบุรี นคร
ชัยศรี ฉะเชิงเทรา บางปลาสร้อย พนมสนิคม นอกจากเมืองต่างๆ แล้ว ก็มีการผลิตอยู่บ้างที่บางคูเวียง
ในเมืองนนทบุรีและทางหัวเมืองตะวันตกแถบเมืองกาญจนบุรี สุพรรณบุรี (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล .
2544 : 70-71)

สำหรับการปลูกอ้อยในภาคตะวันออกจะมีมากในเมืองชลบุรีและเริ่มมีการขยายตัวอย่างมาก
ภายหลังจากการอพยพเข้ามาของชาวจีนกล่าวได้ว่าการปลูกอ้อยและอุตสาหกรรมน้ำตาลในช่วงแรก
ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการเพาะปลูก การทำน้ำตาล การขนส่ง ตลอดจนถึงการประกอบการค้าทั้งภายใน
และภายนอกประเทศจะอยู่ในมือของชาวจีนทั้งสิ้น (วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์. 2526 : 22) ดังจะเห็นได้
จากบันทึกของจอห์น ครอว์ฟอร์ด ในช่วงปี พ.ศ. 2365 ที่แสดงให้เห็นว่าการทำน้ำตาลจากอ้อยนั้น
เป็นสิ่งที่ชาวจีนนำเข้ามาสู่ประเทศไทย (Crafurd, 1967:422-423 อ้างถึงใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ . 2538 :
140)

“เพิ่งเริ่มการทำน้ำตาลโดยชาวจีนเมื่อ 12 ปีก่อนที่เขากจะเข้ามาถึงกรุงเทพฯ (ประมาณปี
พ.ศ.2353)”

และจากเอกสารของ จอห์น ครอว์ฟอร์ดได้กล่าวถึงแหล่งปลูกอ้อยที่สำคัญของประเทศในช่วง
นี้ประกอบไปด้วยบริเวณเมืองบางปลาสร้อย นครชัยศรี บางปะกงและแปดริ้ว ซึ่งสอดคล้องกับ
เอกสารของบาทหลวงปาลเลกัวซ์ที่ได้บันทึกไว้ว่า (สุตใจ พงศ์กล้า. 2528 : 42-43)

“...ข้าพเจ้าได้แวะที่บางปลาสร้อย...มีการเพาะปลูกอันอุดมสมบูรณ์มาก
มีข้าว น้ำตาล ยาสูบชนิดดี ผลไม้เอนกอนันต์...ถึงเมืองแปดริ้ว...ทั้งจังหวัดเป็นที่
ราบใหญ่อุดมไปด้วยนาข้าว ส่วนผลไม้ และไร่อ้อย มีโรงสีบอ้อยไม่ต่ำกว่า 20 โรง
ซึ่งเจ้าของเป็นคนจีน...”

และจากบันทึกของบาทหลวงปาลเลกัวซ์ที่ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ในแถบเมืองชลบุรีนั้น ถือเป็นแหล่งผลิตน้ำตาลที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของสยาม (ศรัณยู คันธาชีพ. 2540 : 139)

“...การใช้พื้นที่ทำการผลิตน้ำตาลจะเป็นเครื่องยืนยันได้ตั้งแต่เมืองปากลัด (พนสนิมคม) มีไร่อ้อยและโรงหีบอ้อยไม่ต่ำกว่า 20 โรง เมื่อประเมินแรงงานคนพบว่า ถ้าคิดคำนวณแรงงานกุลีในโรงหีบอ้อยหนึ่ง พบว่า ต้องใช้คน 200-300 คน และที่แปดริ้ว (ฉะเชิงเทรา) ประเมินว่ามีแรงงานอยู่ราว 10,000 คน จากโรงหีบอ้อย 20 โรง...”

หรือในงานของศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล (2538 : 82-83) ก็ได้กล่าวถึงชลบุรีซึ่งเป็นหนึ่งในหัวเมืองชายทะเลตะวันออกนั้นเป็นแหล่งผลิตน้ำตาลทรายที่สำคัญของประเทศว่า

“หัวเมืองชายทะเลตะวันออก...เป็นแหล่งผลิตน้ำตาลที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ โรงงานน้ำตาลที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ โรงงานน้ำตาลทรายในเขตนี้ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ที่เมืองพนสนิมคม และเมืองชลบุรี”

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า แรงงานหรือกุลีในโรงงานน้ำตาลจะเป็นชาวจีนซึ่งมีปริมาณมากกว่าคนไทยเนื่องจากว่าแรงงานจีนมีอิสระมากกว่าแรงงานไทยเพราะแรงงานไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ยังขึ้นกับระบบมูลนาย มีภาระในการถูกเกณฑ์แรงงานประจำปี (มัลลิกา เรืองระพี 2517: 60)

กล่าวได้ว่าการขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลนั้น ส่งผลกระทบอย่างชัดเจนต่อชาวไทยในฐานะที่เป็นผู้ปลูกอ้อย ทั้งนี้เพราะการทำไร่อ้อยนั้นเป็นสิ่งที่ชาวไทยนิยมทำกันเพื่อป้อนโรงหีบอ้อยของชาวจีน ปราบกฏการณ์ดังกล่าวจึงเสมือนแรงดึงให้ชาวไทยจำนวนไม่น้อยให้เข้าร่วมในการผลิตเพื่อการตลาดและเศรษฐกิจแบบเงินตรา ผลจากความสำเร็จของอุตสาหกรรมน้ำตาลของชาวจีน เป็นผลให้รัฐบาลไทยมีความพยายามที่จะเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากการปลูกอ้อยทั้งนี้เพื่อเพิ่มปริมาณน้ำตาล ดังจะเห็นได้จากร่างตราของเจ้าพระยาจักรีที่มีถึงพระยานครไชยศรี ที่มีการสั่งการให้มีการอุดหนุนการทำไร่อ้อยของราษฎร (จ.ร. 3-20 จ.ศ.1205 อ้างถึงใน นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2538 : 150-151)

“คิดอ่านจัดแจงให้จีน ลาว เขมร ราษฎร ทำไร่ปลูกอ้อยให้เต็มภูมิจานมากขึ้น”

หรือกรณีคำสั่งของพระมหาอำมาตย์ที่มีถึงพระยาวิเศษลือชัยเจ้าเมืองฉะเชิงเทรา ให้จัดซื้ออ้อยเพื่อป้อนสวนอ้อยที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ได้โปรดให้เจ้าพระยาพระคลังจัดตั้งที่เมืองพนสนิมคม ขณะเดียวกันก็มีการเตรียมที่จะตั้งโรงงานน้ำตาลของรัฐบาลขึ้นในพื้นที่เมืองพนสนิมคม อย่างไรก็ตาม การลงทุนเพื่อประกอบธุรกิจน้ำตาลของรัฐบาลก็ไม่เป็นผลสำเร็จเพราะต้องเสียค่าเสียหายมากต่อมาปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ต่อเนื่องถึงรัชกาลที่ 4 อุตสาหกรรมน้ำตาลมีอัตราเติบโตอย่างต่อเนื่อง เป็นผลให้เขตเพาะปลูกอ้อยและโรงหีบอ้อยได้ขยายตัวไปยังหัวเมืองต่างๆ เพิ่มขึ้นจากเดิมหลายเมือง (นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2538 : 152-153)

มีการรายงานว่าในปี พ.ศ. 2381 รัฐบาลต้องการเพิ่มพื้นที่ปลูกอ้อยและตั้งโรงงานหีบอ้อยของหลวงขึ้นใหม่ที่เมืองพนสนิมคมอีกแห่งหนึ่งจึงต้องการยอดอ้อยจำนวน 500,000 ยอดเพื่อนำไปปลูกที่เมืองพนสนิมคม ทางกรุงเทพฯ ได้ให้พระนเรนทรโกษาเป็นผู้คุมเงินออกมาพระยาฤาไชย เจ้าเมืองฉะเชิงเทราจัดซื้อยอดอ้อยที่เมืองฉะเชิงเทราตามราคาที่ราษฎรซื้อขายแก่กัน รัฐบาลให้ความเอาใจใส่ในการเพิ่มพื้นที่ปลูกอ้อยและตั้งโรงงานหีบอ้อยมาก (วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์. 2526)

นอกจากนี้ การเพาะปลูกอ้อยนอกจากจะนำไปผลิตเป็นน้ำตาลแล้วยังเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการผลิตสุราอีกด้วย (สารสิน วีระผล. 2548 : 177)

2. การผลิตเพื่อขายด้านอุตสาหกรรม

การทำกิจการอุตสาหกรรมของชาวจีนตามชายฝั่งทะเลตะวันออกที่เห็นเด่นชัดที่สุดก็คือ อุตสาหกรรมน้ำตาลและอุตสาหกรรมต่อเรือ ในที่นี้จะยกกรณีศึกษาอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายของจังหวัดชลบุรีดังนี้

อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) และถือได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วโดยมีชาวจีนอพยพเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำน้ำตาลทราย การทำอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายนั้น มักนิยมผลิตน้ำตาลทรายแบบครบวงจร กล่าวคือ การผลิตน้ำตาลทรายจะเริ่มตั้งแต่การซื้อหรือบุกเบิกที่ดินเพื่อเพาะปลูกทำไร่ อ้อยและตั้งโรงหีบ การว่าจ้างแรงงานมาเพาะปลูกอ้อยเพื่อป้อนเข้าโรงงาน การทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในการผลิตน้ำตาล เช่น ลูกหีบ กระทะ ถัง ตุ่ม หม้อ หวด เหล็กพาย เหล็กแซะ เหล็กแบน เหล็กคานกระทะ กระทะ กระทะ และเกวียนสำหรับขนของ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการซื้อควายเพื่อใช้ดึงก้านลูกหีบ การต่อเรือบรรทุกอ้อย และน้ำตาล การหีบอ้อยตมน้ำตาล รวมทั้งการหีบอบบรรจุน้ำตาลใส่กระสอบเพื่อขนส่งไปในตลาด (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. 2544 : 48-49)

ส่วนในด้านแรงงานหรือบุคลากรที่ดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ ของอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย นับตั้งแต่ผู้จัดการ (หลงจูหรือหลงจูนายโรงหีบ) หัวหน้าคนงาน (จีนเตง) นายช่าง (ไส้หู) เสมียน กรรมกร คนคริว และยาม ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนแต่จีวที่อพยพเข้ามาเนื่องจากว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในการทำน้ำตาลทรายตั้งแต่อพยพเข้ามาในประเทศไทยแล้ว ดังนั้น เมื่ออพยพเข้ามาในประเทศไทยจึงได้นำเอาประสบการณ์ที่มีอยู่มารับจ้างทำงานในอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. 2544 : 50)

พวกชนชั้นศักดินาที่ลงทุนตั้งโรงงานทำน้ำตาลทรายนั้นไม่ได้เข้ามาควบคุมดูแลการดำเนินการต่าง ๆ ด้วยตนเอง หากแต่ว่าจ้างชาวจีนอพยพที่มีความชำนาญเกี่ยวกับการผลิตน้ำตาลทรายเป็นผู้บริหารงานแทน เอกสารของทางราชการเรียกชาวจีนพวกนี้ว่า หลงจูนายโรงหีบ ส่วนผู้ประกอบการที่เป็นชาวจีนอพยพนั้นจะลงทุนและบริหารงานทั้งหมดด้วยตนเอง (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. 2544 : 83-84)

เทคนิคการผลิตน้ำตาลทรายในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ใช้อยู่ในโรงงานน้ำตาลต่าง ๆ ยังเป็นเทคนิคการผลิตแบบง่าย ๆ ที่อาศัยแรงงานคนและแรงงานสัตว์เป็นปัจจัยสำคัญในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการผลิต รวมทั้งใช้วิธีการเพิ่มผลผลิตด้วยการเพิ่มแรงงานและวัตถุดิบต่างๆ เท่าที่จะหาได้ ขยายโรงงานออกไปให้ใหญ่กว่าเดิม มิได้เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตด้วยการใช้เครื่องจักรหรือเทคโนโลยีใหม่ ดังที่ ปาลเลกัวซ์ ได้กล่าวถึงเทคนิคการผลิตน้ำตาลทรายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นไว้ดังนี้ (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. 2544 : 87-89)

“...ที่ริมฝั่งแม่น้ำ เราจะเห็นพืนกองพะเนินเทินทึก 2-3 กอง สูงตั้ง 15-20 เมตร ใกล้เคียงๆ กองพืนนั้นมีโรงหลังคากลมมีควายสองตัวดึงก้านลูกหีบทำด้วยไม้แข็งสองลูกให้หมุนขบกันเพื่อบกล้ำอ้อย น้ำอ้อยไหลในบ่อซิเมนต์ ด้านหลังโรงหีบก่อเป็นเตาอิฐ รูปร่างคล้าย ๆ กับคอกอ้อย ชั้นบนของเตานี้มีแท่งเหล็กใหญ่

ขวางอยู่ 3 ท่อน เป็นที่ตั้งหม้อขนาดมหึมา 3 หม้อ เชื่อมถึงด้วยการโบกปูน เมื่อ
 สุมไฟแรงแล้วเคียวน้ำอ้อยในหม้อนี้จนงวดแล้วเทลงเก็บไว้ในกรวยดิน วันรุ่งขึ้น
 เขารินน้ำตาลแดงออกแล้วพอกด้วยดินเหนียวและ ๑ ได้น้ำตาลซึ่งค่อนข้างขาว
 มาก การเคียวน้ำตาลแดงกับฟองของมันอีกครั้งหนึ่งก็ยังได้น้ำตาลอีกเป็นจำนวน
 มาก ในที่สุดกากน้ำตาลแดงนั้นจะถูกส่งไปที่โรงต้มกลั่นสุราเพื่อผสมเข้ากับปูน
 ขาวใช้ในการโบทิก...โรงใหญ่ ๆ สองโรง กว้างยาวตั้งโรงละ 50 เมตร ยังไม่ค่อย
 พอที่จะบรรจุเครื่องมือเครื่องใช้ของโรงหีบได้หมดสิ้น ซ้ำยังใช้เป็นที่อยู่อาศัยของ
 พวกคนงานตั้ง 200 คนอีกด้วย...”

เทคนิคการผลิตน้ำตาลทรายดังกล่าวได้เลิกใช้เมื่อเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุน
 นิยม แต่หลาย ๆ ที่ยังคงมีการใช้เทคนิคนี้กันอยู่ เช่น ฉะเชิงเทรา พนมสนิคม และได้ใช้สืบต่อมาจนถึง
 หลังสงครามโลกครั้งที่สองจึงเลิกไป

รัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ 3 ยังได้ลงทุนตั้งโรงงานน้ำตาลทรายตามเมืองต่าง ๆ หลายเมือง เช่น
 ที่นครชัยศรีมีโรงงานน้ำตาลทรายหลวง 2 โรงงาน ที่ฉะเชิงเทรา 1 โรงงาน และที่พนมสนิคม 1 โรงงาน
 โรงงานน้ำตาลทรายหลวงต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นนี้ รัฐบาลจะมอบหมายให้เจ้าเมืองเป็นผู้ดูแลภายใต้การกำกับ
 ควบคุมของกรมท่า

ขณะเดียวกันในด้านของอุตสาหกรรมน้ำตาล กล่าวได้ว่าหลังจากที่ชาวจีนเข้ามาดำเนินการ
 เกี่ยวอุตสาหกรรมน้ำตาลแล้ว ทำให้อุตสาหกรรมน้ำตาลของสยามขยายตัวอย่างรวดเร็ว จนสามารถ
 ส่งน้ำตาลเป็นสินค้าออกได้ในปริมาณสูงในเวลาเพียงไม่กี่ปีต่อมา ดังบันทึกของครอว์ฟอร์ดที่ว่า
 (จอห์น ครอว์ฟอร์ด. 2515 : 102 อ้างถึงใน ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. 2544 : 93)

“.....ช่วงเวลาเพียงไม่กี่ปีต่อมาก็ได้มีการส่งสินค้านี้ (น้ำตาล) ออกไป

จำหน่ายนอกประเทศอุตสาหกรรมนี้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว จนถึงปัจจุบันนี้อาจ
 กล่าวได้ว่าน้ำตาลที่ส่งออกจำหน่ายนอกประเทศมีปริมาณถึง 80,000 ตันต่อ
 ปี”

อุตสาหกรรมน้ำตาลเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องในเงินทุนมาก ผู้ที่เข้ามาทำกิจการต้องมีเงินทุน
 หรือสามารถกู้ยืมจากแหล่งทุนได้ กลุ่มที่เข้ามาลงทุนในกิจการนี้แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ (พรรณี
 บัวเล็ก. 2549 : 125-126)

1. พระมหากษัตริย์ เจ้านาย และเชื้อพระวงศ์ทั้งหลาย การทำไร่อ้อยเพื่อผลิตน้ำตาลทราย
 สร้างรายได้มาก ดังนั้น จึงเป็นที่นิยมในการลงทุนของชนชั้นสูงซึ่งอาศัยข้าราชการขุนนางในพื้นที่เป็น
 ผู้ควบคุมและหลงจูงชาวจีนเป็นผู้ดูแล

2. ขุนนางใหญ่ผู้มั่งคั่ง

3. พ่อค้าชาวจีน พ่อค้าที่ดำเนินกิจการน้ำตาลนี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ พ่อค้าใหญ่
 ที่ดำรงตำแหน่งเป็นขุนนางในกรมท่า เจ้าภาษีนายอากร และพ่อค้าเล็กที่ลงทุนโดยการกู้ยืมเงินจาก
 พ่อค้าใหญ่หรือขุนนางเจ้านายอีกทีหนึ่ง

พ่อค้าเจ้าภาษีอากรกลุ่มนี้จะทำภาษีอากรในกิจการน้ำตาลทรายและที่เกี่ยวข้องกับน้ำตาล
 ทรายและยังเป็นเจ้าของเรือสำเภาเพื่อทำการค้ากับต่างประเทศด้วย พ่อค้าเจ้าภาษีนายอากรไม่เพียง

ได้รับประโยชน์จากการทำน้ำตาลทรายเท่านั้น ยังได้ประโยชน์จากภาษีต่างๆ ด้วย รวมทั้งยังเป็นผู้ควบคุมน้ำตาลในการค้ากับต่างประเทศด้วย

แหล่งที่ปลูกอ้อยคือ มณฑลปราจีน นครชัยศรี พิษณุโลก นอกนั้นในมณฑลอื่นๆ ปลูกอ้อยรวมกันไม่ถึง 4,000 ไร่ ส่วนแหล่งทำน้ำตาลที่เป็นแหล่งใหญ่คือจังหวัดชลบุรี (เรื่องวิทย์ ลิมปนาท 2545 : 32)

อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายยังทำรายได้ให้แก่รัฐในรูปภาษีจำนวนมาก และสร้างความร่ำรวยให้เจ้าภาษีนายอากร ภาษีภายในที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมน้ำตาล คือ ภาษีน้ำตาลทราย ภาษีน้ำอ้อย อากรสมพัตสร (ภาษีอากรเกี่ยวกับค่าที่ดิน ผู้ปลูกอ้อยอันทำประโยชน์จากการค้าอ้อยได้จะต้องเสีย) รวมถึงยังมีภาษีฟืนโรงน้ำตาลอีก ในสมัยรัชกาลที่ 3 ผู้ประมุขผูกขาดภาษีน้ำตาลทรายมีรายเดียว 36 หัวเมือง

3. การผลิตเพื่อขายด้านพาณิชย์กรรม

การค้าโดยชาวจีนอพยพดำเนินการทั้งในด้านการค้าต่างประเทศและการค้าในประเทศ ดังนี้

3.1 การค้ากับต่างประเทศ

การค้าทางเรือกับต่างประเทศหรือที่เรียกกันว่า การค้าสำเภานั้นเป็นกิจกรรมสำคัญกิจกรรมหนึ่งของเศรษฐกิจในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเกิดการขยายตัวทางการค้าส่งผลให้เมืองต่างๆ ที่อยู่บริเวณชายฝั่งทะเลของไทยมีความสำคัญขึ้นในฐานะที่เป็นเมืองท่าและแหล่งจอดแวะเรือสินค้า ชายฝั่งทะเลตะวันออกถือว่าเป็นเส้นทางการค้าที่มีความสำคัญเช่นกันเนื่องจากอยู่บนเส้นทางเดินเรือหลายเส้นทาง ดังนี้ (อติศร หมวกพิมาย. 2531 : 142 ; เรื่องวิทย์ ลิมปนาท. 2545 : 39 ; ญัฐพงษ์ สุวนันทนกุล . 2546 : 21-22)

1) ออกจากปากน้ำเจ้าพระยา ผ่านบางปลาสร้อย เกาะสีซัง ระยอง จันทบุรี ตราด ตัดข้ามอ่าวไทยที่เกาะช้าง จังหวัดตราด จนมาถึงปากน้ำเมืองนครศรีธรรมราช สงขลา และปัตตานี

2) ออกจากปากน้ำเจ้าพระยา ผ่านบางปลาสร้อย เกาะสีซัง ระยอง จันทบุรี ตราด เกาะกง แล้วตัดข้ามอ่าวไทยไปปากน้ำเมืองระนอง

3) ออกจากปากน้ำเจ้าพระยา ผ่านบางปลาสร้อย เกาะสีซัง ระยอง จันทบุรี ตราด เกาะกง แล้วตัดข้ามอ่าวไทยไปปากน้ำชุมพร เดินทางต่อไปยังบ้านดอน นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี

4) ออกจากปากน้ำเจ้าพระยา ไปเกาะสีซัง ตัดข้ามอ่าวไทยไปสามร้อยยอด ปรานบุรี ชุมพร บ้านดอน นครศรีธรรมราช ปัตตานี

3.2 การค้าขายภายในประเทศ

การค้ากับต่างประเทศส่งผลให้การค้าภายในประเทศของชายฝั่งทะเลตะวันออกเติบโตขยายตัวมากขึ้นด้วย เช่น บางปลาสร้อยหรือชลบุรี พนัสนิคม จันทบุรี เป็นต้นเนื่องจากเมืองดังกล่าวอยู่ใกล้กับเมืองศูนย์กลางการค้าที่กรุงเทพฯ อีกทั้งยังเป็นแหล่งผลิตสินค้าส่งออกที่สำคัญหลายชนิดด้วย ซึ่งมีเส้นทางการคมนาคมที่ติดต่อกับกรุงเทพฯ ได้สะดวก และมีพื้นฐานเรื่องเครือข่ายการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ ก็เติบโตขยายตัวขึ้นด้วยเช่นกัน (นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2525 : 117-119)

เส้นทางคมนาคมทางน้ำซึ่งพัฒนาขึ้นในต้นรัตนโกสินทร์ตอนต้นช่วยกระจายการค้าภายใน โดยชาวจีนนี้ออกไปอย่างกว้างขวาง ส่วนเส้นทางทะเลนั้นก็ใช้กันมากจากกรุงเทพฯ เอง มีเรือสำเภา ทำการค้าตามชายฝั่งไปยังปักซีใต้ คือ ชุมพร ไซยา บ้านดอน นครศรีธรรมราชลงไปถึงพัทลุงและ สงขลา ส่วนทางตะวันออกนั้นก็เรือสำเภาแล่นติดต่อระหว่างกรุงเทพฯ กับเมือง เช่น บางปลาสร้อย บางปะกง บางพระ บางละมุง ระยอง จันทบุรี ห่งใหญ่ และเกาะกงทั้งปีโดยไม่ต้องรอมรสุม (นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2543 : 162-163)

การอพยพเข้ามาของชาวจีนได้สร้างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชายฝั่งทะเล ตะวันออกก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบคู่ขนานระหว่างเศรษฐกิจเพื่อยังชีพกับระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า ความสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้าทำให้คนเชื้อสายจีนหลายคนผ่านกระบวนการ สะสมทุนจนเกิดความมั่งคั่งในทางเศรษฐกิจ และมีสายสัมพันธ์เครือข่ายที่ดีกับรัฐส่วนกลางและกลไก ของรัฐ เช่น ขุนนาง จนหลายคนได้สถาปนาตนเองเป็นชนชั้นนำท้องถิ่นภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบ ยังชีพและระบบไพร่ เขาเหล่านั้นได้เป็นผู้มีบทบาทและอิทธิพลในการตัดสินใจทางการเมืองในระดับ ท้องถิ่นในฐานะตัวกลางระหว่างรัฐและท้องถิ่น (กจช. กส. 13/749. 2455)

ภายใต้โครงสร้างศักดินาคนเชื้อสายจีนหลายคนได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองคอยเก็บส่วย ภาษีให้รัฐส่วนกลาง ทำให้สายสัมพันธ์เครือข่ายของคนเชื้อสายจีนมีสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับรัฐ ส่วนกลางขุนนาง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ . 2528) เช่น กรณีเมืองจันทบุรี การศึกษาทาง ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองในอดีต พบว่า เมืองจันทบุรีในอดีตเป็นชุมชนใหญ่ มีผู้คนอาศัยอยู่ หลากหลายทางชาติพันธุ์ ประกอบมาอาชีพทั้งค้าขาย ต่อเรือ ปลุกพริกไทย สวนผลไม้ ฯลฯ และยัง พบว่า ชนชั้นปกครองของเมืองจันทบุรีนั้นมักเป็นชาวจีน เช่น พระยาจันทบูร (เจ้าขรัว หรือเจ้าสัว) ผู้รักษาเมืองจันทบูรสมัยพระยาตากยกทัพมาเกลี้ยกล่อมครั้งเสียกรุงครั้งที่ 2 นั้นก็เป็นชาวจีน ที่ ประชาชนชาวเมืองจันทบูรพร้อมใจกันยกให้เป็นเจ้าเมืองสมัยที่กรุงศรีอยุธยาถูกพม่าล้อม อีกประการ หนึ่งเมื่อพระยาได้หัวเมืองภาคตะวันออกแล้ว ได้เตรียมทัพเรือเพียง 2-3 เดือน ก็สามารถต่อเรือยก ทัพเรือมาทางอ่าวไทยได้ แสดงให้เห็นว่า เมืองจันทบุรีนั้นมีช่างต่อเรือชาวจีนจำนวนมาก

ในราวรัชกาลที่ 2 ยังพบหลักฐานประวัติศาสตร์ว่า จินโถนายอากรเตาสุรา ได้เป็นพระยา ราชาเศรษฐี เจ้าเมืองจันทบุรี ดังความว่า “ฝ่ายเมืองจันทบุรี เดิมโถจีนซึ่งเป็นนายอากรเตาสุรา มี ความชอบทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นพระยาราชเศรษฐี ที่เจ้าเมือง เมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระพุทธ เลิศหล้านภาลัย ครั้งภายหลัง (สมัยรัชกาลที่ 3) ทรงเห็นว่าเป็นจีน จะว่าราชการเมืองไม่มีผู้ใดจะเกรง กลัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาโชฎีกกราชเศรษฐี (นิม) ออกไปเป็นเจ้าเมือง (พ.ศ. 2367) (กรมศิลปากร. 2481: 10)

สมัยรัชกาลที่ 3 ยังพบว่าชาวจีนฮกเกี้ยนกับจีนแต้จิ๋ววิวาทกันจนเกิดเป็นกบฏตัวเหี้ยเมือง จันทบุรี ในครั้งนั้นพระยาปลัด (จินจั่น) สนับสนุนจีนชวง (ตัวเหี้ย) จีนเภา (ยี่เหี้ย) ซึ่งเป็นกลุ่มจีน แต้จิ๋ว ทั้งพระยาปลัด (จินจั่น) และหัวหน้าตัวเหี้ยถูกจับส่งกรุงเทพฯ แสดงให้เห็นว่าเมืองจันทบุรีนั้นมี ชาวจีนตั้งหลักแหล่งอยู่จำนวนมากมาแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นอย่างช้า และชาวจีนจำนวนมากหนึ่ง เป็นชนชั้นหัวหน้า จึงมีกิจกรรมและเกิดการขัดแย้ง จนถึงขั้นวิวาทบาดหมางกัน เช่น กรณีพวกอั้งยี่ที่ เมืองฉะเชิงเทราที่ทรงอิทธิพลมากในท้องถิ่นถึงขนาดที่ฆ่าเจ้าเมืองตาย แล้วยึดเมืองฉะเชิงเทราไว้ทำ ให้ทางรัฐบาลต้องใช้กำลังปราบปรามอย่างเฉียบขาด (ธวัช ปุณโณธก. 2548 : 78-114)

สมัยรัชกาลที่ 3 ตอนปลายปี พ.ศ. 2391 ชาวจีน กลุ่มจีนบู๊ จีนเชียงทอง เมืองฉะเชิงเทรา ไม่พอใจเจ้าเมืองพระวิเศษฤาไชย และไม่พอใจหลงจู๊ เล่าอี้ฝ้ายตรงข้าม จึงพาสมัครพรรคพวกเข้าโจมตีเจ้าเมือง ฆ่าเจ้าเมืองและยึดกำแพงเมืองได้ วิกฤตการณ์ครั้งนั้นเรียกว่า กบฏตัวเหี้ย ชาวจีนตัวเหี้ยเข้ายึดเมืองฉะเชิงเทราทราบถึงกรุงเทพฯ เป็นข่าวที่ตื่นตระหนกทั่วกรุง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระคลังเป็นแม่ทัพ ยกทัพไปปราบกบฏจีนตัวเหี้ยเมืองฉะเชิงเทรา เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน 5 ขึ้น 10 ค่ำ (13 เมษายน 2391) เดินทางตามคลองสำโรงไปออกแม่น้ำบางปะกงที่ท่าสะพานพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เกรงกบฏตัวเหี้ยจะรุกรานมากขึ้น จึงโปรดฯ ให้เรียกกองทัพเจ้าพระยาบดินทร์เดชา จากประเทศเขมรมาช่วยปราบกบฏตัวเหี้ยเมืองฉะเชิงเทรา (กรมศิลปากร. 2481: 312)

การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชายฝั่งทะเลตะวันออกของคนเชื้อสายจีนนอกจากได้นำแนวคิดการประกอบธุรกิจมาใช้ในการเกษตร เช่น การทำสวนผลไม้ สวนยาง สวนพริกไทย การทำประมง การต่อเรือ การทำน้ำตาลอ้อย เป็นต้น พ่อค้าจีนบางคนได้ไต่เต้าขึ้นในทางสังคมโดยการได้บรรดาศักดิ์ทางราชการจากการเป็นเจ้าภาษีนายอากรหรือโดยการแต่งงานกับตระกูลเจ้าเมืองในอดีต จนกลายเป็นชนชั้นนำท้องถิ่นในระยะเริ่มต้นของภาคตะวันออก

2. ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกในช่วงหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง

สนธิสัญญาเบาว์ริงเมื่อปี พ.ศ. 2398 นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มสำหรับการสถาปนาโครงสร้างใหม่ อันได้แก่ ระบบเศรษฐกิจพาณิชย์นิยมแบบพึ่งพิงและระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

สาระสำคัญของสนธิสัญญาเบาว์ริงที่ทำให้ไทยถูกผนวกเข้ากับระบบทุนนิยมโลกภายใต้การแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ มีดังนี้ (ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์. 2533)

- 1) ให้ยกเลิกพระคลังสินค้าซึ่งทำการผูกขาดการค้าต่างประเทศของไทยและอนุญาตให้มีการส่งข้าวออกได้เสรี ซึ่งก่อนหน้านี้ข้าวถือเป็นยุทธปัจจัย รัฐบาลจึงห้ามส่งออก นอกจากนี้ได้รับอนุญาตเป็นกรณีๆ ไป
- 2) ให้รัฐบาลไทยเก็บอากรส่งออกและนำเข้าได้ไม่เกินร้อยละสาม
- 3) ให้พ่อค้าจากประเทศมหาอำนาจสามารถจ้างคนไทยเข้าทำงานในกิจการค้าและการลงทุน โดยไม่ถูกขัดขวางจากเจ้านายขุนนางไทย เพราะในอดีตการที่ไพร่จะไปทำงานอื่นได้นั้นต้องได้รับอนุญาตจากมูลนายก่อน
- 4) มีข้อบังคับให้รัฐบาลไทยให้ความสะดวกแก่คนในบังคับประเทศคู่สัญญา ให้มีเสรีภาพในการเดินทางไปค้าขายทั่วราชอาณาจักร มีสิทธิในการเช่าที่ดิน ซื้อหรือสร้างบ้านบนที่ดินนั้นได้ภายในรัศมี 4 ไมล์จากกำแพงเมือง อีกทั้งยังต้องคุ้มครองบุคคลเหล่านี้ให้พ้นจากการทำร้ายต่างๆ ด้วย
- 5) นอกจากภาษีและอากรศุลกากรห้ามเก็บค่าธรรมเนียมหรือภาษีอื่นใดจากพ่อค้าของประเทศคู่สัญญา ยกเว้นกรณีที่ได้รับความเห็นชอบจากกงสุล
- 6) ให้พ่อค้าสามารถนำเข้าหรือส่งออกซึ่งโลหะมีค่าใดโดยไม่มีข้อจำกัด

สาระสำคัญทั้ง 6 ข้อนี้เป็นผลให้ชายฝั่งทะเลตะวันออกเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่นำไปสู่การสถาปนาของระบบทุนนิยมโดยมีลักษณะแบบทุนนิยมรอบนอกหรือเศรษฐกิจพาณิชย์นิยมแบบพึ่งพิง

เศรษฐกิจพาณิชย์นิยมแบบพึ่งพิงในที่นี้หมายถึง โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่มีการค้าขายอย่างกว้างขวางจนทำให้เกิดการสะสมความมั่งคั่งในรูปของเงินตราหรือวัตถุมีค่าภายใต้การแบ่งงานระหว่างประเทศแบบอาณานิคมของระบบทุนนิยมโลก เศรษฐกิจไทยได้กลายเป็น “ผู้ผลิตสินค้าเฉพาะอย่างในสินค้าขั้นปฐมและวัตถุดิบ (ข้าว ไม้สัก ดีบุก ยางพารา ฯลฯ) เพื่อส่งออกเป็นการแลกเปลี่ยนกับสินค้าสำเร็จรูป (เช่น ผลิตภัณฑ์ผ้า) เพื่อนำเข้ามาสำหรับการบริโภคภายในประเทศ”

การพึ่งพิงในที่นี้เป็นการพึ่งพิงในเชิงโครงสร้างซึ่งมีได้หมายความว่า พลังจักรวรรดินิยมจะเป็นผู้กำหนดและได้รับประโยชน์จากโครงสร้างเศรษฐกิจแบบนี้แต่เพียงผู้เดียว แต่การพึ่งพาในเชิงโครงสร้างเป็นเพียงสถานการณ์ในเชิงเงื่อนไขซึ่งชนชั้นนำทั้งจากภายในและภายนอกจะต้องร่วมมือและต่อสู้กันในการกำหนดและแสวงหาผลประโยชน์จากโครงสร้าง (ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์. 2533) ส่วนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นโครงสร้างทางการเมืองที่อำนาจรวมศูนย์อยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งระบอบการเมืองก่อนหน้านั้นถึงแม้จะได้ชื่อว่าเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แต่ก็มีความหมายในแง่ทฤษฎี เนื่องจากอำนาจทางการเมืองกระจายไปอยู่กับกลุ่มขุนนางส่วนกลาง ขุนนางส่วนภูมิภาค เจ้าประเทศราชและสถาบันสงฆ์ด้วย เงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดก็คือ รัฐยังขาดระบบราชการที่มีประสิทธิภาพ ขาดการคลังที่ดี ขาดเทคโนโลยีการสื่อสารคมนาคมสมัยใหม่ และขาดฐานทางเศรษฐกิจ แต่ในสมัยดังกล่าว (ช่วง พ.ศ. 2428-2475) ประเทศไทยก็ได้ก้าวเข้าสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์ กระบวนการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางและอำนาจสูงสุดอยู่ที่พระมหากษัตริย์ โดยเริ่มจากการจัดตั้งหอรัษฎาพิพัฒน์ (พ.ศ. 2416) การตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและสภาที่ปรึกษาในพระองค์ การเลิกระบบไพร่ การจัดตั้งกองทัพสมัยใหม่ และระบบการเกณฑ์ทหาร ในที่สุดจึงมีการจัดตั้งระบบเสนาบดีใหม่ 12 ตำแหน่ง และการจัดการปกครองส่วนภูมิภาคแบบมณฑลเทศาภิบาลในช่วงทศวรรษ 2430

ชนชั้นนำผู้ร่วมสร้างและ/หรือสนับสนุนระบบเศรษฐกิจพาณิชย์นิยมแบบพึ่งพิงและระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้แก่ (ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์. 2533)

กลุ่มชนชั้นนำของไทย ซึ่งเป็นผู้นำในการสร้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เพื่อขจัดอำนาจขุนนางส่วนกลางและระบบกินเมืองของขุนนางส่วนภูมิภาค นอกจากนี้ได้เข้าร่วมธุรกิจในฐานะทุนรัฐ เช่น พระคลังข้างที่, บริษัท ปูนซิเมนต์สยาม, แแบงก์สยามกัมมาจล เป็นต้น

กลุ่มจักรวรรดินิยมตะวันตก ซึ่งมีบทบาทในการครอบงำธุรกิจการค้าต่างประเทศ รวมถึงกิจการที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังมีส่วนในการสนับสนุนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่น การขยายดินแดนในภาคเหนือ ที่ปรึกษาต่างประเทศ หนังสือพิมพ์ต่างประเทศ เป็นต้น

กลุ่มนายทุนจีน ซึ่งมีบทบาทในการเป็นเจ้าของกิจการ (จนปลายรัชกาลที่ 5) กิจการอุตสาหกรรม สีข้าว การเป็นนายทุน “นายหน้า” และธุรกิจส่งออกข้าว

ชนชั้นเหล่านี้ต่างก็ได้รับผลประโยชน์จากโครงสร้างดังกล่าว ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ชนชั้นนำได้รับส่วนใหญ่มาจากการขูดรีดชนชั้นชาวนา ชนชั้นชาวนาในที่นี้เจาะจงไปที่ชาวนาขนาดย่อมอิสระที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปจากชนชั้นไพร่สู่ชนชั้นชาวนา กล่าวคือ ในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินซึ่งแต่เดิมถือว่าพระมหากษัตริย์เจ้าของที่ดินทั่วราชอาณาจักร ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงเมื่อรัชกาลที่ 4 มีประกาศพระบรมราชโองการในปี 2404 ว่าถ้าพระมหากษัตริย์ต้องการที่ดินที่มีผู้ครอบครองอยู่จะทรงจ่ายค่าทดแทนให้เต็มที่ ต่อมาใน พ.ศ. 2444 รัชกาลที่ 5 ให้มีการออกโฉนดเพื่อ

แสดงกรรมสิทธิ์และที่สืบทอดในปี พ.ศ. 2477 คณะราษฎรได้ออกพระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ และชนชั้นกรรมกร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ชนกลุ่มน้อยมีส่วนน้อย เช่น ขมุ มลายู กระเหรี่ยง ส่วนคนไทยมีน้อยมาก (ช่วงก่อนเลิกระบบไพร่เป็นแรงงานรับจ้างชั่วคราวของชาวอีสาน) ประมาณ 3 ใน 5 ของผลผลิตทั้งหมดของชาวนาแต่ละครอบครัวตกเป็นของชนชั้นนำ

ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของสนธิสัญญาเบาว์ริงที่มีต่อพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกได้แก่ การขยายตัวของการผลิตเพื่อขายที่เริ่มก่อตัวมาแล้วโดยชาวจีนอพยพ การขยายตัวดังกล่าวเริ่มในพื้นที่บางส่วนของลุ่มแม่น้ำบางปะกง เช่น เขตเมืองฉะเชิงเทรา และชลบุรี โดยมีพวคนายทุนที่เข้าไปลงทุนประกอบการทั้งทางด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมขั้นต้น เพื่อผลิตสินค้าตามความต้องการของตลาดทั้งภายนอกและภายในประเทศ ในราวปี พ.ศ. 2433 รัฐได้ส่งเสริมให้มีขยายพื้นที่การปลูกข้าวในพื้นที่ภาคตะวันออกอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกง เนื่องจากต้องการผลิตข้าวเพื่อเป็นสินค้าส่งออกสนองความต้องการของตลาดโลก ซึ่งในขณะนั้นมีความต้องการข้าวสูงมากทั้งในยุโรปและเอเชีย (สุวิทย์ ไพบยวัฒน์. 2527)

การขยายตัวของการผลิตเพื่อขายดังกล่าวได้นำไปสู่การพัฒนาตลาดในเมืองและเกิดการเติบโตของเศรษฐกิจเงินตรา ดังนั้น ในเวลาต่อมาจึงก่อให้เกิดระบบเจ้าภาษีนายอากรขึ้น การขยายตัวของเงินตรา การแบ่งงานกันทำในกิจกรรมการผลิต ทำให้ระบบทุนนิยมก่อตัวขึ้นและเริ่มพัฒนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้ามากขึ้นในชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเข้าสู่ระบบทุนนิยมของชายฝั่งทะเลตะวันออก ในห้วงเวลาดังกล่าวเป็นจุดการเปลี่ยนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพเข้าสู่การผลิตเพื่อการขายพร้อมๆ กับการบุกเบิกทรัพยากรท้องถิ่นที่อุดมสมบูรณ์ในชายฝั่งทะเลตะวันออก (บุญมา พงษ์โหมด. 2537)

ในราวปี พ.ศ. 2413 -2440 รัฐได้พยายามขยายอำนาจไปยังภูมิภาคภายใต้นโยบายการปฏิรูปการปกครองท้องถิ่น เพื่อต้องการสลายกลุ่มอำนาจท้องถิ่นและดึงอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ขณะเดียวกันรัฐก็ได้ขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจไปยังภูมิภาคด้วยในส่วนของชายฝั่งทะเลตะวันออก รัฐได้ส่งเสริมและขยายพื้นที่การปลูกอ้อยและผลิตน้ำตาลเพื่อเป็นสินค้าส่งออก (ศรีศักร วัลลิโภดม 2522 : 28-38)

การสถาปนาการปกครองส่วนภูมิภาคสมัยใหม่ในชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในระดับประเทศที่เกิดจากผลกระทบของสนธิสัญญาเบาว์ริง กล่าวคือ อิทธิพลในระบบโลกจากลัทธิล่าอาณานิคม แต่หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงได้ก่อให้เกิดการตอบโต้ของพลังภายในประเทศโดยการนำของชนชั้นนำกลุ่มเจ้า คือ การสร้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยการวางศูนย์อำนาจของประเทศอยู่ที่พระมหากษัตริย์เป็นหลัก กระบวนการรวมศูนย์ดังกล่าวมีขั้นตอนเริ่มต้นจากการจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ในปี พ.ศ. 2416 การตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและสภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ การยกเลิกระบบไพร่ การจัดตั้งกองทัพสมัยใหม่และการเกณฑ์ทหาร ในที่สุดได้มีการจัดตั้งระบบเสนาบดีใหม่ในรูปแบบกระทรวง ทบวง กรมการจัดการปกครองส่วนภูมิภาคแบบมณฑลเทศาภิบาลในช่วงทศวรรษ 2430 (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. 2533 : 121)

หลังจากนั้นยังได้มีการปฏิรูปการปกครองในส่วนภูมิภาคโดยยกเลิกการปกครองในระบบกินเมืองและนำการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลมาใช้แทน ภายใต้การสั่งการของสมเด็จพระ

ยาดำรงเดชนาภาพ ตัวอย่างเช่น เมืองชลบุรีถูกวางบทบาทให้เป็นเมืองหนึ่งในมณฑลปราจีนบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. 2459 จึงมีการยุบรวมอำเภอต่างๆ 5 อำเภอ คือ อำเภอบางปลาสร้อย อำเภอพนัสนิคม อำเภอศรีราชา อำเภอพานทองและอำเภอนาเกลือเป็นจังหวัดชลบุรี นอกจากนั้นก็ยังมีการก่อสร้างอาคารสำนักงานของส่วนราชการใหม่ ตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2440 ข้าราชการในสมัยนี้ต้องปฏิบัติงานในสำนักงาน โดยมีเวลาราชการที่ให้บริการแก่ประชาชนแน่นอนและได้รับพระราชทานเงินเดือนประจำเพื่อการยังชีพ มิใช่การทำงานที่บ้านเจ้าเมืองหรือบ้านข้าราชการ ดังเช่นในอดีตที่มีการสร้างสำนักงานหรือที่ว่าการของส่วนราชการต่างๆในจังหวัด (อฉีก สวัสดิ์มงคล และ ชีรชัย ทองธรรมชาติ. 2550 : 51-52)

อิทธิพลของสัญญาเบาว์ริงทำให้ชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นพื้นที่ที่เริ่มมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในสายตาชนชั้นนำส่วนกลางในกรุงเทพฯ ดังนั้น จึงเป็นจุดเริ่มต้นให้กลุ่มข้าราชการส่วนกลาง เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ด้วยการร่วมมือสร้างพันธมิตรกับกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่น แม้ว่าในภายหลังอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายเพื่อการส่งออกตกต่ำมากจนเลิกการส่งออกชลบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งผลิตน้ำตาลทรายเพื่อส่งออก แต่ชลบุรีก็ยังคงมีการผลิตน้ำตาลทรายอย่างต่อเนื่องเพื่อใช้ในการบริโภคภายในประเทศ (ชัย เรื่องศิลป์. 2522)

นอกจากนี้ รัฐยังได้ส่งเสริมการทำป่าไม้ในชายฝั่งทะเลตะวันออก เป็นจุดเริ่มต้นที่กลุ่มทุนชาติ เข้ามาทำธุรกิจในการทำป่าไม้ในราว พ.ศ. 2441 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ผู้บัญชาการทหารบกอดีตข้าหลวงใหญ่แม่กองจับผู้ร้ายที่มีบทบาทสำคัญในการปราบปรามกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นในภาคตะวันออกในราว พ.ศ. 2433-2434 ได้รับสัมปทานโดยตั้งบริษัทป่าไม้กระยาเลย ที่ ต.บางละมุง อ.เมือง จ.ชลบุรี ซึ่งท่านได้รับสัมปทานครั้งแรกอยู่ระหว่างหนองค้อไปจนถึง ต.โรงโปะในราวปี พ.ศ. 2445-2451 โดยขอจดทะเบียนภายใต้ชื่อบริษัทศรีราชาทุน จำกัด มีการจ้างชาวตะวันตกมาเป็นผู้ช่วยและที่ปรึกษา เนื่องจากธุรกิจป่าไม้เป็นธุรกิจที่ต้องใช้เงินลงทุนสูง ทำให้พื้นที่ตำบลศรีราชาเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ต่อมาบริษัท ศรีราชาทุน จำกัด ได้เปลี่ยนเป็นบริษัท ศรีมหาราชา จำกัด ได้ขยายกิจการจากธุรกิจป่าไม้ แปรรูปไม้ แต่ในระยะหลังธุรกิจดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการจึงต้องขายกิจการให้แก่ บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย ซึ่งเป็นบริษัทในเครือทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (เรื่องวิทย์ ลิ้มปนาท. 2545 ; คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. 2544)

ต่อมานโยบายของรัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ส่งเสริมอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายในประเทศเพื่อทดแทนการนำเข้า โดยเฉพาะในเมืองชลบุรีรัฐส่งเสริมให้มีการขยายเนื้อที่เพาะปลูกอ้อย ทำให้โรงเรียนหีบอ้อยในเมืองชลบุรีมีจำนวนเพิ่มขึ้น คือ จากปี พ.ศ. 2458 มีโรงหีบน้ำตาลประมาณ 107 โรง ต่อมาในปี พ.ศ. 2459 เพิ่มขึ้นอีก 16 โรง ตั้งแต่ช่วงเวลานี้ชลบุรีจึงกลายเป็นแหล่งเพาะปลูกอ้อยและผลิตน้ำตาลทรายแดงที่สำคัญเนื่องจากรัฐกีดกันการลงทุนและการตั้งโรงงานน้ำตาลของต่างประเทศ ทำให้เมืองชลบุรีกลายเป็นแหล่งส่งออกน้ำตาลที่สำคัญของประเทศ (ศรีสัญญา คันธาชีพ . 2540 : 118-120)

การขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลในชายฝั่งทะเลตะวันออกส่งผลให้ข้าราชการส่วนกลางพยายามเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ ดังเช่น เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีผู้เข้ามาขอจัดตั้งบริษัทโรงทำน้ำตาลทรายขาวที่หนองน้ำเขียวและหนองอิรุณรอยต่อระหว่างเขตอำเภอพนัสนิคมและกิ่งอำเภอบ้าน

บึงจังหวัดชลบุรีใน พ.ศ. 2470 โดยที่เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีประนีประนอมกับกลุ่มอำนาจท้องถิ่น ได้แก่ บรรดาหลงจู๊เจ้าของไร่อ้อยและโรงหีบ ด้วยการเสนอผลประโยชน์แลกเปลี่ยนระหว่างกัน คือ ทางบริษัทโรงทำน้ำตาลทรายขาวจะจ่ายเงินอุดหนุนให้แก่บรรดาหลงจู๊ โดยที่หลงจู๊ไม่ต้องพึ่งพา เกี่ยวจู๊ผู้ให้เงินกู้ในการสร้างโรงหีบอ้อยซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยค่าธรรมเนียมในอัตราสูงรวมทั้งยังต้อง แบ่งปันผลประโยชน์ส่วนหนึ่งให้กับเกี่ยวจู๊ ข้อตกลงดังกล่าวแลกเปลี่ยนกับการที่หลงจู๊จะนำอ้อยมา หีบกับทางบริษัทโรงทำน้ำตาลทรายขาวของตน

ราวปี พ.ศ. 2460 รัฐบาลได้เข้ามาจัดกิจกรรมด้านสาธารณูปโภคในท้องถิ่น โดยเฉพาะใน เมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของชายฝั่งทะเลตะวันออก เช่น ชลบุรี ซึ่งเป็นที่รวมของอำนาจ ท้องถิ่นกลุ่มต่างๆ กิจกรรมสาธารณูปโภคที่ส่วนกลางขยายลงสู่ท้องถิ่นได้แก่ การพัฒนาระบบการ คมนาคม รัฐบาลได้สร้างถนนเชื่อมจังหวัดเริ่มจากตัวเมืองฉะเชิงเทราฝั่งซ้ายมาทางอำเภอพุนสนิม แล้วสร้างถนนทับเส้นทางเก่ามาจนถึงตัวเมืองชลบุรี ถนนสายนี้มีชื่อว่า “ถนนสาย 22” เป็นถนนเชื่อม กับจังหวัดอื่นเป็นครั้งแรก (เรื่องวิทย์ ลิ้มปนาท. 2545)

การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจเงินตราภายใต้สนธิสัญญาเบาว์ริงนำไปสู่การบุกเบิกพื้นที่ ชายฝั่งทะเลตะวันออกอย่างขนานใหญ่ไม่ว่าการส่งเสริมการปลูกข้าวเพื่อการส่งออก การขยายพื้นที่ ส่งเสริมการปลูกอ้อย และกิจการป่าไม้ เป็นต้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าวทำให้เศรษฐกิจของ ชายฝั่งทะเลตะวันออกขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้พัฒนาการทางเศรษฐกิจของชายฝั่งทะเลตะวันออก ได้เจริญพัฒนาล่วงหน้ากว่าภูมิภาคอื่นๆ ของไทยนับตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา

3. ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกในช่วงหลังการสร้างถนนสุขุมวิทและสะพานบางปะกง

ทวิลักษณ์ของการผลิตในชายฝั่งทะเลตะวันออกดำเนินควบคู่กันเรื่อยมา จนกระทั่งถึงมีการ ตัดถนนสุขุมวิทและการสร้างสะพานเทพหัสดินทร์ (สะพานข้ามแม่น้ำบางปะกง) ในช่วงทศวรรษ 2490 เป็นผลให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจของชายฝั่งทะเลตะวันออกเปลี่ยนจากการผลิตสองรูปแบบ ไปสู่การผลิตเพื่อขายเป็นหลัก ดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางการผลิตของประชากรใน ชายฝั่งทะเลตะวันออก โดยหันไปผลิตสินค้าเฉพาะอย่างเพื่อตอบสนองความต้องการของระบบทุน นิยมแห่งชาติ เช่น การปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา ปอ ข้าวโพด เพื่อส่งขายให้แก่โรงงาน อุตสาหกรรมที่เข้ามาตั้งในภูมิภาค

การสร้างถนนสุขุมวิทเป็นโครงการที่สำคัญของชายฝั่งทะเลตะวันออกที่มีกิจกรรมหลากหลาย และใช้เวลา 20 กว่าปีกว่าจะแล้วเสร็จ เริ่มต้นจากการขยายตัวของเศรษฐกิจตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ และต่อเนื่องมายุคหลังสัญญาเบาว์ริงทำให้รัฐบาลในขณะนั้นได้สร้างถนนเชื่อมจังหวัดเริ่มจากตัวเมือง ฉะเชิงเทราฝั่งซ้ายมาทางอำเภอพุนสนิม แล้วสร้างถนนทับเส้นทางเก่ามาจนถึงตัวเมืองชลบุรี ถนน สายนี้มีชื่อว่า “ถนนสาย 22” เป็นถนนเชื่อมกับจังหวัดอื่นเป็นครั้งแรก ตามที่ได้กล่าวมาแล้วใน ข้างต้น ในขณะนั้นชายฝั่งทะเลตะวันออกเริ่มมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง การเดินทาง คมนาคมสะดวกกว่าในอดีต ทำให้ชายฝั่งทะเลตะวันออกเชื่อมต่อกับส่วนกลางโดยเฉพาะกรุงเทพฯ ทำให้เกิดการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจอย่างขนานใหญ่ (เรื่องวิทย์ ลิ้มปนาท. 2545)

ราวปี พ.ศ. 2476 -2479 สมัยรัฐบาลคณะราษฎรได้สร้างถนนสายเลียบชายฝั่งทะเล ตะวันออกเริ่มตั้งแต่กรุงเทพมหานครบริเวณเพลินจิต ตัดผ่านเขตคลองเตย เขตพระโขนง และเขตบาง

นา ก่อนเข้าเขตจังหวัดสมุทรปราการผ่านมาทางคลองด่าน-บางปะกงผ่านพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา จากนั้นเข้าสู่จังหวัดชลบุรีไปจนถึงสัตหีบอันเป็นที่ตั้งของกองทัพเรือ ผ่านระยอง จันทบุรี ไปสิ้นสุดที่จังหวัดตราดโดยถนนสายนี้แต่ก่อนมีชื่อว่า “ถนนกรุงเทพฯ-สมุทรปราการ” เพราะปลายถนนนี้ไปถึงตัวเมืองสมุทรปราการ เปิดใช้งานเมื่อ 8 กันยายน 2479 ต่อมาถนนสายนี้ได้รับการเปลี่ยนชื่อเป็น “ถนนสุขุมวิท” ตามราชทินนามของพระพิศาลสุขุมวิท (ประสพ สุขุม) บุตรเจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) และท่านผู้หญิงตลับ พระพิศาลสุขุมวิทที่ได้ทุ่มเทในการก่อสร้างทางหลวงสำคัญของประเทศ เป็นอย่างยิ่งคณะรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้มีมติให้ตั้งชื่อทางหลวงสายกรุงเทพฯ - ตราดว่า ถนนสุขุมวิท เพื่อเป็นเกียรติแก่พระพิศาลสุขุมวิท เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2493

แต่ในระยะเริ่มต้นของการตัดถนนสุขุมวิท ยังไม่ได้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำบางปะกง การเดินข้ามแม่น้ำบางปะกงต้องอาศัยแพขนานยนต์ข้ามจากฝั่งท่าข้ามไปยังฝั่งบางปะกง ต่อมาในปี พ.ศ. 2484 รัฐบาลได้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเป็นสะพานแรก มีชื่อว่า สะพานเทพหัสดิน ทำให้การเดินทางคมนาคมสะดวกขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจในชายฝั่งทะเลตะวันออก ถนนสายสุขุมวิท สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาเมื่อราว พ.ศ. 2483 หรือชาวบ้านเรียกว่า ถนนสายยุทธศาสตร์

ถนนสายดังกล่าวเป็นปัจจัยเร่งให้เกิดการบุกเบิกทรัพยากรในชายฝั่งทะเลตะวันออกเข้าสู่การผลิตตามวิถีทางทุนนิยม เป็นจุดที่ทำให้กลุ่มทุนชาติ และกลุ่มทุนท้องถิ่น เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในชายฝั่งทะเลตะวันออก ภายใต้โอกาสและนโยบายของรัฐบาล เช่น ในราวปี พ.ศ. 2480 -2490 อุตสาหกรรมน้ำตาลพัฒนาขึ้น โดยที่รัฐบาลพยายามเร่งการผลิตอ้อยและน้ำตาลเพื่อทดแทนการนำเข้าน้ำตาล หรืออุตสาหกรรมป่ากิจกรรมเหล่านี้ ทำให้เกิดการสถาปนาตัวของกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นที่มีความมั่งคั่งโดยผ่านกระบวนการสะสมทุนจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่รัฐส่งเสริมในขณะนั้น และต่อมากลุ่มชนชั้นนำเหล่านี้ได้กลายเป็นผู้มีบทบาททางสังคมและการเมืองในระดับท้องถิ่นของชายฝั่งทะเลตะวันออกตลอดจนในเวทีระดับชาติ

ย้อนไปในบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกงและชายฝั่งทะเลตะวันออกอุตสาหกรรมน้ำตาลขยายตัวในทศวรรษ 2490 โดยรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลผิน ชุณหะวัณ เข้ามาจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาลขนาดใหญ่ที่หนองขาก อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรีในปี พ.ศ. 2497 และก่อสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2499 โดยเป็นโรงงานที่อยู่ในการควบคุมของบริษัทอุตสาหกรรมน้ำตาลแห่งประเทศไทย จำกัด (สมพงษ์ สัญญาวิรัตน์ . 2530) เปิดโอกาสให้ชาวไร่อ้อยเข้าถือหุ้นร่วมกับบริษัท และในปี พ.ศ. 2497 จอมพลผิน ชุณหะวัณและพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ยังร่วมกันจัดตั้งบริษัทเอกชนชื่อ บริษัท ส่งเสริมเศรษฐกิจแห่งชาติ โดยนำเงินทุนของบริษัทมาจัดสร้างโรงงานน้ำตาลชลบุรี ต่อมากลุ่มของจอมพลผิน ชุณหะวัณและ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ จัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายขึ้นอีกใน พ.ศ. 2498 คือ บริษัทอุตสาหกรรมน้ำตาลชลบุรี จำกัด มีจอมพลผิน ชุณหะวัณ เป็นกรรมการและบริษัทน้ำตาลชลบุรี จำกัด มีพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็น กรรมการ (สมพงษ์ สัญญาวิรัตน์. 2530)

การเข้ามาจัดตั้งโรงงานน้ำตาลขนาดใหญ่ของรัฐบาลและการเข้ามาแสวงหาหาผลประโยชน์ของกลุ่มจอมพลผิน ชุณหะวัณ และพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ในรูปแบบการจัดสร้างโรงงานผลิตน้ำตาลของเอกชน ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี ทำให้

อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายในท้องถิ่นเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างมาก และกระตุ้นให้กลุ่มอำนาจท้องถิ่นต่างๆ และชาวจีนเข้ามาลงทุนทำไร่อ้อยและตั้งโรงงานน้ำตาลเป็นจำนวนมาก เพื่อป้องกันวัตถุดิบส่งขายแก่โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ของรัฐบาลและเป็นจุดเริ่มต้นเติบโตเป็นหลุมงูในเวลาต่อมา

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงราวปี พ.ศ. 2486 รัฐบาลได้ส่งเสริมอุตสาหกรรมป่าไม้ในบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกงและชายฝั่งทะเลตะวันออก ขยายตัวขึ้นในทศวรรษ 2490 สะท้อนให้เห็นได้จากโรงเลื่อยไม้ในท้องถิ่นขยายการผลิต เช่น บริษัทศรีราชาทุนจำกัด ซึ่งเป็นบริษัทแปรรูปไม้ขนาดใหญ่ที่สุด นายทุนเริ่มขอสัมปทานทำป่าไม้ในป่าดงดิบภาคตะวันออก ในยุคดังกล่าวเกิดโรงเลื่อยจักรจำนวนมาก โรงเลื่อยจักรเหล่านั้น มีเครื่องมือทันสมัยทั้งเลื่อยจักรขนาดใหญ่ รถยนต์ชักลากไม้ซุงจำนวนมาก พร้อมทั้งเรือเดินทะเลขนาดใหญ่บรรทุกไม้กระดานส่งขายกรุงเทพฯ ต่างประเทศ กลุ่มโรงเลื่อยหลัก ได้แก่

1) โรงเลื่อยศรีมหาราชา ตั้งอยู่ที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นโรงเลื่อยขนาดใหญ่ วางรางรถไฟชักลากไม้ในป่าอำเภอบ้านบึง โรงเลื่อยศรีมหาราชาดำเนินกิจการตั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีการหยุดกิจการเป็นครั้งคราว โดยเฉพาะสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อสงครามสงบไม่นาน โรงเลื่อยศรีมหาราชาก็ดำเนินกิจการใหม่ ตัดไม้ต่อเนื่องไปติดเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา และเขตจังหวัดระยอง

พื้นที่ป่าดงดิบที่โรงเลื่อยพนมสารคามได้รับสัมปทานในครั้งนั้นถูกแผ้วถางเป็นไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง จนเกิดชุมชนใหม่ คือ อำเภอท่าตะเกียบ และบางส่วนของอำเภอสนามชัยเขต ชุมชนใหม่บริเวณเขาอ่างลิ้น เป็นต้น ในระหว่าง พ.ศ. 2490-2495 โรงเลื่อยของบริษัทศรีราชา จำกัด ผลิตไม้แปรรูปได้เดือนละ 600-700 ตัน บริษัทส่งจำหน่ายไปยังกรุงเทพฯ

กิจการป่าไม้ในท้องถิ่นขยายตัวขึ้นไปอีกเมื่อบริษัทศรีมหาราชา จำกัด สร้างทางรถไฟเข้าไปชนไม้ในเขตป่าสัมปทาน ทางรถไฟสร้างขึ้นตั้งแต่ในศรีราชา จังหวัดชลบุรี ไปตามแนวถนนสุขุมวิททางทิศตะวันออกไปจนถึงเขตอำเภอลวกแดง จังหวัดระยอง รวมความยาวของทางรถไฟทั้งหมด 51.775 กิโลเมตร สถานีรถไฟของบริษัทศรีมหาราชา จำกัด มีทั้งหมด 7 สถานี ได้แก่ สถานีศรีราชา สถานีเจิม สถานีเจิมจอมพล สถานีเจ้าพระยา สถานีสุรศักดิ์ สถานีมนตรี และสถานีเฉลิมลาภ

บริษัท ศรีมหาราชา จำกัด ทำการปรับปรุงการผลิตไม้ในระหว่าง พ.ศ. 2496-2497 โดยใช้เครื่องจักรที่ทันสมัยยิ่งขึ้น คือ จากที่ใช้เลื่อยแบบเพลากลางรวมเปลี่ยนมาใช้เครื่องกังหันไฟฟ้าขนาด 320 กิโลวัตต์ และจัดสร้างเครนยกไม้ท่อนเพื่อความรวดเร็วในกระบวนการผลิต จนบริษัทสามารถผลิตไม้แปรรูปได้ประมาณเดือนละ 900-1,000 ตัน และในพ.ศ. 2499 บริษัทสามารถผลิตไม้แปรรูปได้เดือนละ 1,500 ตัน ต่อมาในพ.ศ. 2500 ผลิตไม้แปรรูปได้เดือนละ 2,000 ตัน บริษัทขยายกิจการออกไปอีกในพ.ศ. 2501 โดยเปิดบริษัทไม้อัดศรีราชา จำกัด ผลิตไม้อัดัมเซฟวิงบอร์ดพินซิงไลน์ รวมทั้งจัดตั้งโรงงานผลิตไม้แปรรูปเพิ่มขึ้น

กิจการของอุตสาหกรรมป่าไม้ที่ขยายตัวขึ้นภายในท้องถิ่นอันเป็นผลจากการขยายกิจการผลิตไม้แปรรูปของบริษัทศรีมหาราชา จำกัด ส่งผลให้กลุ่มคนต่างๆ เข้ามาลงทุนทำกิจการป่าไม้ โดยเฉพาะกลุ่มอำนาจท้องถิ่น เช่น หลุมงูที่ทำไร่อ้อยและผลิตน้ำตาลได้ขยายความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจออกไปด้วยการเข้ามาประกอบกิจการป่าไม้ และทำการตัดไม้เพื่อป้อนโรงการศึกษาของบริษัทศรีมหาราชา จำกัด

2) โรงเลื่อยบ้านค่าย ตั้งอยู่อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง โรงเลื่อยนี้สัมปทานตัดไม้ในป่าด้านทิศเหนือของอำเภอบ้านค่าย ซึ่งเป็นป่าดงดิบอยู่ในเทือกเขาจันทบุรีตอนหนึ่ง (คือพื้นที่ที่เป็นอำเภอลวกแดง และส่วนหนึ่งของอำเภอวังจันทร์) การสัมปทานตัดไม้ของโรงเลื่อยอำเภอบ้านค่าย ก็มีลักษณะเดียวกับโรงเลื่อยศรีมหาธาธา นั่นคือโรงเลื่อยตัดไม้ขนาดใหญ่ ส่วนชาวบ้านอำเภอเมืองอำเภอบ้านค่าย ต่างก็อพยพมาบุกเบิกถางป่าทำไร่มันสำปะหลังและไร่สับปะรด ไร่ถั่วลิสง การบุกรุกของโรงเลื่อยบ้านค่ายอยู่ในปี พ.ศ. 2490-2510 เช่นเดียวกัน เป็นผลให้ป่าดงดิบด้านทิศเหนือของจังหวัดระยองกลายเป็นพื้นที่เกษตรกรรม

3) โรงเลื่อยในพื้นที่อำเภอแกลง ตำบลเพ อำเภอระยอง โรงเลื่อยดังกล่าวตัดไม้ในป่าเดียวกับโรงเลื่อยบ้านค่าย บริเวณเทือกเขาเขาตา และป่าตำบลกระแจะ ตำบลสำนักทอง ติดต่อไปถึงอำเภอวังจันทร์ พื้นที่ดังกล่าวก็บุกรุกโดยชาวบ้านที่ต้องการขยายพื้นที่ทำกินเช่นเดียวกับบริเวณอื่นๆ ในเขตอำเภอแกลงมีโรงเลื่อยจักรขนาดใหญ่ 3 โรง คือ 1.โรงเลื่อยสามย่าน ตำบลทางเกวียน 2. โรงเลื่อยพัฒนาการ ต.ทุ่งควายกิน 3. โรงเลื่อยกองดิน ตำบลกองดิน

4) โรงเลื่อยสามย่านได้สัมปทานป่ากระแสบน ป่าเขาจุก (คือพื้นที่อำเภอวังจันทร์) จนถึงเขตสัมปทานของโรงเลื่อยบ้านค่าย ส่วนโรงเลื่อยพัฒนาการได้สัมปทานป่าเขาชะเมา (พื้นที่เขตอำเภอเขาชะเมา) ส่วนโรงเลื่อยกองดิน ได้สัมปทานป่าเขาวงจนถึงแก่งหางแมว (ปัจจุบันคืออำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี) โรงเลื่อยจักร 3 โรง ของอำเภอแกลงนั้นได้สัมปทานป่าทางด้านทิศเหนือของอำเภอแกลง และบางส่วนของอำเภอท่าใหม่ (จังหวัดจันทบุรี)

การตัดไม้ในป่าสัมปทานครั้งนั้น อยู่ในระหว่างปี พ.ศ. 2490 - 2510 เป็นผลให้พื้นที่ป่าดงดิบของอำเภอแกลงซึ่งกว้างใหญ่ไพศาลติดต่อกับจังหวัดปราจีนบุรีก็กลายเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเป็นชุมชนใหม่ ได้แก่ อำเภอวังจันทร์ อำเภอเขาชะเมา จังหวัดระยองและส่วนหนึ่งของอำเภอท่าใหม่ จังหวัดปราจีนบุรีได้เกิดชุมชนใหญ่ได้แก่อำเภอนายายอาม และอำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี

5) โรงเลื่อยพนมสารคาม ตั้งอยู่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา โรงเลื่อยนี้ได้สัมปทานป่าไม้ในเขตอำเภอพนมสารคาม อำเภอสนามชัยเขต ตัดไม้ในป่าเขาอ่างลิ้น และป่าระบมสิียด (นับว่าบุกรุกป่าสงวนจำนวนมาก) การตัดไม้ของโรงเลื่อยพนมสารคาม เป็นลักษณะเดียวกันกับโรงเลื่อยศรีมหาธาธา นั่นคือ ชาวบ้านอำเภอพนมสารคาม อำเภอสนามชัยเขต และอำเภอใกล้เคียง (ระหว่าง พ.ศ. 2490-2510) ต่างก็อพยพมาถางป่าบุกเบิกพื้นที่ทำไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง อันเป็นพืชเศรษฐกิจสมัยนั้นจำนวนมากพื้นที่ป่าดงดิบที่โรงเลื่อยพนมสารคามได้รับสัมปทานในครั้งนั้นถูกแผ้วถางเป็นไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง จนเกิดชุมชนใหม่ คือ อำเภอท่าตะเกียบ และบางส่วนของอำเภอสนามชัยเขต เป็นชุมชนใหม่บริเวณเขาอ่างลิ้น จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นต้น

ผลการบุกเบิกป่าดงดิบของภาคตะวันออกระหว่างปี พ.ศ. 2490-2510 เป็นผลให้เกิดชุมชนขึ้นจำนวนมาก มีประชากรต่างภูมิภาคได้เข้ามาจับจองพื้นที่ทำไร่ ทำสวน โดยการรื้อสิทธิ์จากผู้บุกเบิกไว้ก่อนในราคาถูก หรือเข้ามาจับจองบุกเบิกป่าเอง เป็นผลให้พื้นที่ตอนในของชายฝั่งตะวันออกกลายเป็นเรือสวนไร่นาจนเกือบไม่เป็นพื้นที่ป่าสงวน และเกิดเป็นชุมชนระดับอำเภอจำนวนมาก ได้แก่ อำเภอสอยดาว อำเภอกิษกุฎ อำเภอนายายอาม อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี และอำเภอเขาชะเมา อำเภอท่าวังจันทร์ อำเภอลวกแดง จังหวัดระยอง และอำเภอหนองใหญ่ อำเภอบ่อ

ทอง จังหวัดชลบุรี รวมทั้งอำเภอท่าตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นต้น (โอฬาร ถิ่นบางเตียว . 2554)

นอกจากนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าวได้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลในตลาดโลก ทำให้รัฐได้ขยายพื้นที่บุกเบิกพื้นที่ดินเพื่อการปลูกอ้อยมากขึ้น และการทำป่าไม้ในบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกงและชายฝั่งทะเลตะวันออกตั้งแต่ทศวรรษ 2490 ส่งผลให้ลักษณะการผลิตแบบดั้งเดิมล่มสลายลง เจื่อนไซต์ดังกล่าวได้สร้างกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นขึ้นมาและกลายเป็นผู้มีอิทธิพลในทางการเมืองในระดับท้องถิ่นในเวลาต่อมา เช่น ผู้ปกครองท้องถิ่น โจร เสือ และหลงจู โดยเฉพาะกลุ่มหลงจู (โอฬาร ถิ่นบางเตียว. 2554)

กลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่น เหล่านี้สะสมความมั่งคั่งจากการเข้าไปจับจองสัมปทานและบุกเบิกที่ดิน หรือการเปลี่ยนผืนป่าที่ตนเองเข้าไปบุกเบิกเพื่อทำกิจกรรมพืชไร่ กิจกรรมป่าไม้และค้าที่ดิน การจับจองและบุกเบิกที่ดินของกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นนำไปสู่การสะสมทุนทางเศรษฐกิจให้แก่ชนชั้นนำท้องถิ่น (โอฬาร ถิ่นบางเตียว. 2554)

ในการบุกเบิกผืนป่าและที่ดินเพื่อทำไร่อ้อย กิจกรรมป่าไม้ ของกลุ่มหลงจูเหล่านี้มักใช้ลูกสมุนที่เป็น เสือและโจร ที่ปรับเปลี่ยนตัวเองจากการปล้นมาเป็นลูกสมุนของหลงจู กินค่านักเลง และมีหน้าคอยคุ้มครองดูแลกิจการให้กับหลงจูและคอยปฏิบัติตามคำสั่งของหลงจูโดยเฉพาะเรื่องการแสวงหาที่ดิน ด้วยการสร้างอาณาจักรของความหวาดกลัว เช่น ช่มชู้ คุกคาม และการฆ่า เมื่อเกิดการขัดผลประโยชน์กันในเรื่องการแสวงหาที่ดิน และเป็นฉนวนเหตุนำมาสู่ความขัดแย้งอย่างรุนแรงในชายฝั่งทะเลตะวันออก (โอฬาร ถิ่นบางเตียว. 2554)

นอกจากการแสวงหาที่ดินของกลุ่มหลงจูที่อาศัยอิทธิพล ความรุนแรง ในการได้มาของที่ดินแล้วในกระบวนการผลิตการทำไร่อ้อยขนาดใหญ่ของกลุ่มหลงจู ยังต้องอาศัยแรงงานจำนวนมาก โดยเฉพาะแรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เข้ามารับจ้างเป็นแรงงานไร่อ้อยของหลงจู นำไปสู่การขูดรีดแรงงานในกระบวนการผลิตอย่างเข้มข้น โดยในฤดูกาลเก็บเกี่ยวหรือตัดอ้อยจะมีการกักขังแรงงานไว้ในไร่จำนวนมาก และยึดบัตรประชาชนของแรงงานในไร่ไว้ทั้งหมด โดยจะมีเสือหรือโจรที่เป็นลูกสมุนของหลงจูทำหน้าที่เป็นผู้คุมแรงงาน และบังคับใช้แรงงานเหล่านี้ตัดอ้อยให้หมดเพื่อให้ทันกับโรงงานจนกว่าจะหมดฤดูกาลตัดอ้อย โดยที่รับรู้กันอย่างกว้างขวางในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของการทำไร่อ้อยขนาดใหญ่ของกลุ่มหลงจูว่า “ค่ายนรก” (โอฬาร ถิ่นบางเตียว. 2554)

การสะสมทุนทางเศรษฐกิจที่ผ่านการบุกเบิกและบุกกรุกทรัพยากรธรรมชาติ โดยอาศัยกลไกของความรุนแรง อิทธิพล และการขูดรีดแรงงานอย่างเข้มข้น ทำให้กลุ่มหลงจู มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจมากขึ้นจากกระบวนการสะสมทุนดังกล่าว จนกลายเป็นเจ้าของไร่อ้อยโรมัน โรงงานน้ำตาล โรงงานแป้งมันสำปะหลัง โรงเลื่อย และนายทุนที่ดิน กระจายอยู่ตามบริเวณป่าลึกในพื้นที่ต่างๆ ได้แก่ อำเภอพนสนิมคม อำเภอบ้านบึง อำเภอบางละมุง อำเภอสัตตหีบ จังหวัดชลบุรี อำเภอเมือง อำเภอบ้านค่าย อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เป็นต้น

เมื่อหลงจูเหล่านี้มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจในระดับหนึ่ง ก็เริ่มเข้ามามีบทบาททางสังคมมากขึ้นโดยเฉพาะในทางการเมือง หลงจูเริ่มมีบทบาทในฐานะสนับสนุนนักการเมืองตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ ตั้งแต่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สจ. ส.ส. ในฐานะผู้ให้การสนับสนุนด้านการเงินและบางครั้งก็เป็นหัวคะแนนให้โดยเฉพาะ

กลุ่มนักการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติที่ตนเองให้ เห็นว่ามีผลประโยชน์ต่อกลุ่ม หลงจู้ในการเกื้อหนุนกันธุรกิจของหลงจู้ในระยะต่อมา นอกจากการให้การสนับสนุนกลุ่มนักการเมือง แล้วกลุ่มหลงจู้ยังให้การสนับสนุนช่วยเหลือข้าราชการในพื้นที่ด้วยการบริจาคเงิน สิ่งของตามที่ ราชการร้องขอมา เป็นการสะสมทุนทางสังคมของกลุ่มหลงจู้ (โอฬาร ถิ่นบางเตียว. 2554)

จากบทบาทผู้ให้การสนับสนุนของหลงจู้ถือได้ว่าเป็นการสะสมทุนทางสังคม และสถาปนา ตัวเองเป็นกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นที่มีบทบาทในสังคมมากขึ้น จากผู้ให้การสนับสนุน หลงจู้และเครือ ญาติเริ่มหันมาเข้าสู่การเมืองเสียเองโดยการสนับสนุน ลูก หลานของตนเองลงสมัครรับเลือกตั้งทั้งใน เวทีการเมืองระดับชาติและเวทีการเมืองระดับท้องถิ่น

4. ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และการพัฒนา อุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก (eastern seaboard) : การก่อรูป ธุรกิจการเมืองและโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของชายฝั่งทะเลตะวันออกที่เด่นชัดมากที่สุดและมีผลสัมพันธ์ถึง สถานการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองของภูมิภาคแห่งนี้ คือนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทย ที่เริ่มต้นขึ้นในสมัย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 33 เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2501 และการดำเนินนโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติในประเทศไทยที่ เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 (สุริชัย หวันแก้ว. 2549)

ภายใต้รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พยายามสร้างความเติบโตของระบบเศรษฐกิจแบบทุน นิยมในโลกเสรี ตามนโยบายทางการเมืองของสหรัฐอเมริกาที่ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยการ สนับสนุนให้ประเทศไทยมีรัฐบาลที่เข้มแข็งและเป็นฐานในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ สหรัฐจึง สนับสนุนแนวทางเศรษฐกิจแบบใหม่ ด้วยการเสนอนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ขึ้นในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2504 (สันติ วิลาสต์กานนท์ . 2546) การสร้างฐานอุตสาหกรรมในภาค ตะวันออก รัฐบาลได้ส่งเสริมระบบวิสาหกิจโดยเอกชนเพื่อรองรับแผนการพัฒนา เช่น การสร้างโรง กั่นน้ำมันไทยออยล์ที่ ต.อ่าวอุดม อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2506

นอกจากนี้ รัฐบาลได้พัฒนาเมืองโดยขยายเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในภาค ตะวันออกให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบวงจร เช่น การสร้างเมืองใหม่ในจังหวัดชลบุรีเมื่อปี พ.ศ.2509 ด้วยการสร้างเมืองเนรมิตในอาณาบริเวณตั้งแต่ศาลากลางจังหวัด อำเภอมืองไปจรดแหลม ยี่นที่อ่างศิลา โดยการถมทะเลในเนื้อที่ 2,000 ไร่ ดำเนินโครงการดังกล่าวทำให้นายทุนจำนวนหนึ่ง เข้ามากว้านซื้อที่ดินในบริเวณที่ระดับน้ำทะเลลดซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับที่ดินในโครงการสร้าง เมืองเนรมิตการกว้านซื้อที่ดินสะสมไว้ของบรรดานายทุนเหล่านี้ก็เพื่อค้ำเก็งกำไร เนื่องจากเมื่อมีการ ถมที่ดินสำเร็จตามโครงการสร้างเมืองใหม่จะทำให้ที่ดินรอบๆ บริเวณนี้มีราคาสูงขึ้น

นอกจากนี้ ในสถานการณ์สงครามเวียดนาม รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ขอสร้างฐานทัพอเมริกา และการสร้างสนามบินอู่ตะเภา ที่เป็นความร่วมมือทางทหารระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกาใน อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี โครงการทั้งสองนี้เป็นส่วนหนึ่งของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในเรื่อง เศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศไทยและสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาช่วยเหลือทางการเงินและจัดทำ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

การเข้ามาของทหารอเมริกันส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจในชายฝั่งทะเลตะวันออก เนื่องจากเมื่อการสร้างสนามบินอู่ตะเภาสำเร็จลงสถิติขี้ปากกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2511 ทำให้เกิดธุรกิจประเภทต่างๆ ขึ้นมามากมายเพื่อรองรับความต้องการของทหารอเมริกัน เช่น ธุรกิจสถานเริงรมย์ประเภทไนต์คลับ ผับ บาร์ สถานบริการทางเพศ สถานอาบอบนวด เกิดอาชีพหญิงที่เป็นเมียเช่า และธุรกิจการค้าประเภทต่างๆ ส่งผลให้เงินดอลลาร์สะพัดภายในท้องถิ่นทำให้กลุ่มผู้มีอิทธิพลเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในธุรกิจผิดกฎหมายต่างๆ ได้แก่ การค้ายาเสพติด อาวุธปืนเถื่อน การลักลอบนำคนต่างด้าวเข้าประเทศ และการลักลอบนำสินค้าปลอดภาษีเข้ามาขายให้แก่ทหารอเมริกันโดยส่งผ่านทางท่าเรือน้ำลึกสถิติขี้ปาก เป็นเงื่อนไขที่ทำให้กลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นกลุ่มใหม่อาศัยโอกาสดังกล่าวสะสมทุนทางเศรษฐกิจในธุรกิจผิดกฎหมาย

การขยายตัวของเศรษฐกิจยุคพัฒนานี้มีผลให้ชนชั้นกลางขยายบทบาทในการพัฒนาประชาธิปไตยขึ้นมาอีกระดับหนึ่งโดยการนำของกลุ่มนิสิตนักศึกษาซึ่งถือว่าเป็นตัวแทน (proxy) หรือต้นแบบ (prototype) ของชนชั้นกลาง และกลุ่มนิสิตนักศึกษาได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองต่อต้านระบอบเผด็จการจนก่อให้เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และนำมาซึ่งสิทธิและเสรีภาพของประชาชน แต่หลังจากนั้น 3 ปี กลุ่มนักศึกษาเหล่านี้ก็ถูกปราบลงในปี พ.ศ. 2519 อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษาได้เปิดโอกาสให้ชนชั้นกลางเข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยตรงจากการตั้งพรรคการเมืองแทนที่จะอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของชนชั้นนำข้าราชการต่อไป ซึ่งก็คือ การเกิดระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบภายใต้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2521 นั่นเอง

ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 แสดงให้เห็นจากการระบุว่ารัฐสภาซึ่งเป็นองค์กรหลักทางการเมืองประกอบด้วยสมาชิก 2 ประเภท คือ วุฒิสมาชิกที่มาจากการแต่งตั้งตามมาตรา 84 และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งตามมาตรา 89 และ 90 ดังนี้

“มาตรา 84 วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีความรู้ความชำนาญในวิชาการหรือกิจการต่างๆอันจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่การปกครองแผ่นดิน มีสัญชาติไทยโดยการเกิด มีอายุไม่ต่ำกว่าสามสิบห้าปีบริบูรณ์ และไม่เป็นสมาชิกพรรคการเมืองหนึ่งพรรคการเมืองใด สมาชิกวุฒิสภาให้มีจำนวนไม่เกินสามในสี่ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภาผู้แทนราษฎร”

“มาตรา 89 สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้งมีจำนวนตามเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ใน 90”

“มาตรา 90 จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของแต่ละจังหวัดจะพึงมี ให้คำนวณตามเกณฑ์จำนวนราษฎรแต่ละจังหวัดตามหลักฐานการทะเบียนราษฎรที่ประกาศในปีสุดท้ายก่อนปีที่มีการเลือกตั้งหนึ่งแสนห้าหมื่นคนต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหนึ่งคน จังหวัดใดมีราษฎรไม่ถึงหนึ่งแสนห้าหมื่นคนให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดนั้นได้หนึ่งคน ถ้าจังหวัดใดมีราษฎรเกินหนึ่งแสนห้าหมื่นคนก็ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดนั้นเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งคนต่อจำนวนราษฎรทุกหนึ่งแสนห้าหมื่นคน เศษของหนึ่งแสนห้าหมื่นถ้าถึงเจ็ดหมื่นห้าพันหรือกว่านั้นให้นับเป็นหนึ่งแสนห้าหมื่น”

โครงสร้างอำนาจแบบประชาธิปไตยครึ่งใบได้เปิดโอกาสให้ชนชั้นนำท้องถิ่นสามารถก้าวขึ้นมาใช้อำนาจทางการเมืองโดยผ่านการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากกระบวนการเลือกตั้ง ดังนั้น

จังหวัดในชายฝั่งทะเลตะวันออกจึงได้ก่อรูปโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นขึ้นมาได้ ตัวอย่างเช่น การเกิดโครงสร้างอำนาจสามชั่วในจังหวัดระยองระหว่างชั่วของตระกูลอรุณเวสเสศเรษฐ ตระกูลปิตุเตชะ และตระกูลการุณ หรือการเกิดโครงสร้างอำนาจชั่วเด่นชั่วเดียวในจังหวัดชลบุรีโดยการนำของกำนันเป๊าะ เป็นต้น (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโอฬาร ถิ่นบางเตียว.2549)

บทบาททางการเมืองของชนชั้นนำท้องถิ่นในชายฝั่งทะเลตะวันออกขยายตัวอีกครั้งหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองในระดับชาติเกิดปรากฏการณ์การก้าวขึ้นมาเป็นชนชั้นนำทางการเมืองของนายทุนตั้งแต่การต่อต้าน รสช. ในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ปี พ.ศ. 2535 นายทุนดังกล่าวการสร้างแนวร่วมกับชนชั้นกลางในรูปพันธมิตรทุนนิยมเลือกตั้ง ต่อมาพันธมิตรดังกล่าวได้ผลักดันกระบวนการปฏิรูปการเมืองโดยการนำกลุ่มเทคโนโลยีในแวดวงเอกชนเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง ผลการเคลื่อนไหวของพันธมิตรทุนนิยมเลือกตั้ง มีผลผลิตเป็นรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ในที่สุด

กลุ่มพันธมิตรดังกล่าว ได้แก้ไขรัฐธรรมนูญให้นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้งทำให้ชนชั้นนำทหารไม่สามารถดำรงฐานะชนชั้นนำทางการเมืองได้อีกต่อไป การปฏิรูปการเมืองนอกจากจำกัดบทบาทของผู้นำทหารจากชนชั้นนำทางการเมืองแล้วรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ยังจำกัดบทบาททางการเมืองของนักธุรกิจการเมืองซึ่งมีฐานเป็นกลุ่มทุนต่างจังหวัดด้วย กล่าวคือ

คณะรัฐมนตรีในฐานะผู้ใช้อำนาจรัฐจะต้องมาจากการเลือกตั้งทั้งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีต่างๆ ดังปรากฏในมาตรา 201 และมาตรา 207 ดังนี้

“มาตรา 201 พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนหนึ่งและรัฐมนตรีอื่นอีกไม่เกินสามสิบห้าคนประกอบเป็นคณะรัฐมนตรี มีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินนายกรัฐมนตรีต้องแต่งตั้งจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือผู้เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่พ้นจากสมาชิกภาพตามมาตรา 118 (7) ในอายุของสภาผู้แทนราษฎรชุดเดียวกัน”

การที่นายกรัฐมนตรีต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้นรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้กำหนดว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะต้องไม่เป็นข้าราชการต้งมาตรา 109 (8)

“มาตรา 109 บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คือ

- (1) ดิตยาเสพติดให้โทษ
- (2) เป็นบุคคลล้มละลายซึ่งศาลยังไม่สั่งให้พ้นจากคดี
- (3) เป็นบุคคลผู้มีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามมาตรา 106 (1) (2) หรือ (4)
- (4) ต้องคำพิพากษาให้จำคุกและถูกคุมขังอยู่โดยหมายของศาล
- (5) เคยต้องคำพิพากษาให้จำคุกตั้งแต่สองปีขึ้นไปโดยได้พ้นโทษมายังไม่ถึงห้าปีในวันเลือกตั้ง เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาท
- (6) เคยถูกไล่ออก ปลดออก หรือให้ออกจากราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ เพราะทุจริตต่อหน้าที่ หรือถือว่ากระทำการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ
- (7) เคยต้องคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน เพราะร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ

- (8) เป็นข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำนอกจากข้าราชการการเมือง
- (9) เป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น
- (10) เป็นสมาชิกวุฒิสภา
- (11) เป็นพนักงานหรือลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจหรือของราชการส่วนท้องถิ่น หรือเป็นเจ้าของที่ดินของรัฐ
- (12) เป็นกรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภากรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ตุลาการศาลปกครองกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน
- (13) อยู่ในระหว่างต้องห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามมาตรา 295
- (14) เคยถูกวุฒิสภามีมติตามมาตรา 307 ให้ถอดถอนออกจากตำแหน่งและยังไม่พ้นกำหนดห้าปีนับแต่วันที่วุฒิสภามีมติจนถึงวันเลือกตั้ง”

ส่วนตำแหน่งรัฐมนตรีก็ห้ามข้าราชการเจ้ามามีตำแหน่งตามมาตรา 207 ที่ว่า

“มาตรา 207 รัฐมนตรีจะเป็นข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำนอกจากข้าราชการการเมืองมิได้”

ปัจจัยหลักอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อการขยายตัวของธุรกิจการเมืองในชายฝั่งทะเลตะวันออกก็คือ การขับเคลื่อนโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก โครงการดังกล่าวมีผลต่อการวางรากฐานของการพัฒนาอุตสาหกรรมในชายฝั่งทะเลตะวันออก รัฐบาลได้มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรมขึ้น อันเป็นจุดเริ่มต้นในการพิจารณากำหนดเขตที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรม รวมทั้งได้ประกาศเขตส่งเสริมอุตสาหกรรม เพื่อให้อุตสาหกรรมทำการลงทุนจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่กำหนดไว้ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2510-2514) (สันติ วิลาศศักดิ์านนท์. 2546)

การพัฒนากิจการอุตสาหกรรมที่มีประสิทธิภาพรัฐบาลในขณะนั้นได้นำแนวความคิดในการจัดระบบคลัสเตอร์ มาใช้ในการรวมกลุ่มอุตสาหกรรมประเภทที่เกี่ยวข้องกันเข้าไว้ในพื้นที่เดียวกัน อันจะก่อให้เกิดความประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินกิจการซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมที่รัฐบาลได้เสนอต่อรัฐสภาไว้ว่า จะทำการปรับโครงสร้างการผลิตในภาคอุตสาหกรรมและการส่งเสริมการลงทุนให้สอดคล้องกับเป้าหมายและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศโดยคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติ ทักษะฝีมือ ภูมิปัญญาไทย ศักยภาพในการผลิตและการตลาด และการใช้วัตถุดิบภายในประเทศให้สอดคล้องกับการพึ่งพาจากต่างประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นฐาน และเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่จะก่อให้เกิดผลต่อเนื่องต่อการปรับโครงสร้างการผลิตภาคอุตสาหกรรม

การพัฒนาภาคตะวันออกมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อเป็นฐานการผลิตของประเทศ และพัฒนาเมืองเพื่อรองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร เริ่มดำเนินการพัฒนาตามแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกระยะที่ 1 (พ.ศ. 2524- 2537) และแผนพัฒนาฯ ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2538-2547) จนถึงปัจจุบันใช้เวลาในพัฒนาเกือบ 30 ปีแล้ว ซึ่งผลการพัฒนาเมืองและอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วของภาคตะวันออกทำให้การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในทุกๆด้าน

นับตั้งแต่รัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ได้ผลักดันโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Sea Board) เป็นโครงการที่บรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2524-2529) ต่อเนื่องมาถึงการพัฒนาระยะที่ 2 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 จนถึงปัจจุบัน ทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกเริ่มก่อรูปให้เห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น หลังจากที่รัฐบาลของ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ มีนโยบายที่จะกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาค เนื่องจากผลจากการพัฒนาที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดการกระจุกตัวทางด้านเศรษฐกิจและภาคอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล

ดังนั้น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) รัฐบาลจึงได้กำหนดกลยุทธ์การพัฒนาเอาพื้นที่เป็นที่ตั้ง (spatial development strategies) เพื่อที่จะกระจายความเติบโตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจไปสู่ภูมิภาค รัฐบาลฯ ได้คัดเลือกพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนาตามแผนดังกล่าวจำนวน 5 พื้นที่ คือ พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคเหนือตอนบน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคใต้

การพัฒนาอุตสาหกรรมตามโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (eastern seaboard development program) ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่รัฐบาลให้ความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากมีความได้เปรียบและมีปัจจัยเกื้อหนุนที่เอื้อให้การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ 3 ประการ ดังนี้ (กฤษ เพิ่มทันจิตต์ และสุธี ประศาสนเศรษฐกิจ. 2530 : 68-69)

1. ภาคตะวันออกมีข้อได้เปรียบในด้านแหล่งที่ตั้งคืออยู่ไม่ห่างไกลจากกรุงเทพฯ มากนักและมีพื้นที่เชื่อมโยงกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของปัจจัยการผลิต คือ แรงงานและวัตถุดิบหลายอย่างและติดต่อกับอ่าวไทยอันเป็นช่องทางเข้า-ออกของสินค้า นอกจากนี้ภาคตะวันออกมีปัจจัยพื้นฐานค่อนข้างสมบูรณ์มีโครงข่ายด้านคมนาคมและการสื่อสารที่ดี มีท่าเรือน้ำลึกและยังเป็นประตูที่นำก๊าซธรรมชาติขึ้นบก เป็นต้น สภาพภูมิศาสตร์ และเศรษฐกิจที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาดังกล่าวนับเป็นแรงจูงใจให้เอกชนเข้ามาลงทุนอุตสาหกรรมต่อเนื่องทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่หลายประเภท

2. การค้นพบก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทยและพัฒนานำมาขึ้นฝั่งที่ทะเลตะวันออกทำให้มีโอกาสที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมหลักที่ใช้ก๊าซธรรมชาติเป็นวัตถุดิบที่สำคัญ เช่น ปิโตรเคมี ปุ๋ย อุตสาหกรรม เหล่านี้เป็นตัวเร่งให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่อง การพาณิชย์ กรรมและการบริการอื่นๆ และสร้างโอกาสการทำงาน

3. ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งทำให้การจัดตั้งอุตสาหกรรมในบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกได้เปรียบกว่าที่อื่น (เมื่อเปรียบเทียบกับการลงทุนในกรุงเทพฯ และปริมณฑลใกล้เคียง หรือเปรียบเทียบกับประเทศอุตสาหกรรมใหม่ เช่น ฮองกง สิงคโปร์ และประเทศด้อยพัฒนาอื่นๆ เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์) ก็คือมีแรงงานชำนาญการราคาถูกเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบในประเทศและอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก

ตามแผนการที่รัฐบาลโดยผ่านสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้วางไว้จะพบว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมในระดับภูมิภาคที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ ดังจะเห็นได้จากการเตรียมการเวนคืน

ที่ดินเพื่อรองรับภาคอุตสาหกรรมถึง 200,000 ไร่ มีการประมาณการเงินลงทุนของเฉพาะภาครัฐในระยะแรกประมาณ 100,000 ล้านบาท

รูปแบบการดำเนินงานจะเป็นการผสมผสานระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนโดยภาคเอกชนจะเป็นผู้นำในการลงทุนภาคอุตสาหกรรม ส่วนภาครัฐจะเป็นผู้นำในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆและร่วมลงทุนในอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เช่น โครงการปุ๋ยแห่งชาติ โครงการปิโตรเคมี แห่งชาติ เป็นต้น การลงทุนของภาครัฐจะเป็นพื้นฐานรองรับการลงทุนของภาคเอกชน นอกจากนี้รัฐบาลยังมีนโยบายที่สนับสนุนและส่งเสริมการลงทุนในมิติต่างๆ เช่น การลดสิทธิประโยชน์ของการลงทุนในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล ขณะเดียวกันก็เพิ่มความสำคัญในการส่งเสริมและให้สิทธิประโยชน์แก่การลงทุน ในรูปแบบต่างๆ ในภาคตะวันออกมากขึ้นไม่ว่าจะเป็น การผ่อนคลาຍกฎระเบียบของทางราชการ การลดภาษีการค้าและภาษีเงินได้นิติบุคคล เป็นต้น (กฤษฎีกาเพิ่มเติมจัดตั้ง และสุธี ประศาสน์ เศรษฐ. 2530)

พ.ศ. 2525 การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.)ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้ดำเนินการพัฒนาโครงการนิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบังตามมติที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ครั้งที่ 5/2525 (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย . 2533) ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2528 ประเทศไทยก็ถือเป็นแหล่งที่นักลงทุนญี่ปุ่นสนใจซึ่งสอดคล้องกับนโยบายส่งเสริมการลงทุนต่างประเทศของไทยโดยเฉพาะในโครงการ ESB ดังจะเห็นได้จากการประชุมของคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก

แม้ว่ารัฐบาลมีมติให้ลดเงินทุนที่ใช้ในโครงการนี้เกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานลง 30% แต่ก็ยังยืนยันประกาศเดินหน้าโครงการ ESB ต่อไป นอกจากนี้ ยังจัดลำดับความสำคัญของโครงการต่างๆ โดยโครงการที่ไม่ต้องชะลอออกไป เช่น ทางรถไฟสายใต้-มาบตาพุด เป็นต้น ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2529 ผลจากการประชุมของคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกซึ่งถูกกดดันให้พิจารณาโครงการ ESB อีกครั้งนั้น ปรากฏว่าที่ประชุมได้ให้ความสำคัญกับนิคมอุตสาหกรรมและท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบังโดยต้องการให้รองรับกับสถานการณ์ด้านการลงทุนในช่วงเวลานั้น

แผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งบริเวณทะเลตะวันออก ได้กำหนดให้ชลบุรีเป็นเมืองศูนย์กลางของภูมิภาคที่มีความสำคัญยิ่งขึ้นทั้งในเชิงธุรกิจการค้าและการบริหารงานภาครัฐบาลโดยกำหนดให้แหลมฉบังเป็นเมืองท่าสมัยใหม่ของประเทศ และพัฒนาเป็นเมืองท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการเป็นศูนย์พาณิชย์และธุรกิจการค้า แผนพัฒนาฯ ได้กำหนดโครงการสำคัญในจังหวัดชลบุรี คือ การสร้างท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบัง อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี การศึกษาพบว่า วัตถุประสงค์สำคัญของการก่อสร้างท่าเรือแหลมฉบังและนิคมอุตสาหกรรม เพื่อรับเรือขนาดใหญ่ที่ไม่สามารถเข้าเทียบท่าที่ท่าเรือกรุงเทพฯได้และเพื่อให้เป็นโครงสร้างพื้นฐานของการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกและการส่งเสริมการส่งออกที่สำคัญของไทยในอนาคต

แนวความคิดที่ว่าประเทศไทยควรจะทำเรือพาณิชย์ขึ้นใหม่อีกแห่งหนึ่งเริ่มขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2491 ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป .พิบูลสงคราม เนื่องจากรัฐบาลตระหนักว่าท่าเรือกรุงเทพฯมีลักษณะเป็นท่าเรือซึ่งจะไม่สามารถตอบสนองการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจในระยะยาวได้อย่างเต็มที่ ได้มีการพิจารณาจะสร้างท่าเรือพาณิชย์ที่ศรีราชาเพื่อประโยชน์ทางการค้า อย่างไรก็ตามโครงการก่อสร้างท่าเรือที่ศรีราชาถูกระงับไปในเวลาต่อมา

กระทั่งปี พ.ศ. 2504 รัฐบาลได้ว่าจ้างบริษัทวิศวกรที่ปรึกษาเนเดโกแห่งประเทศไทย เนเธอร์แลนด์มาสำรวจการตกตะกอนในร่องน้ำสันดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยา และสำรวจความเหมาะสมทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับการสร้างท่าเรือแห่งใหม่ที่ศรีราชา เนเดโกได้เสนอรายงานว่า พื้นที่บริเวณแหลมฉะบองเป็นพื้นที่เหมาะแก่การก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก เนื่องจากอยู่ตอนในอ่าวไทยคลื่นลมน้อย ดินใต้พื้นทะเลเป็นทรายขุดลอกไม่ยาก และใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างได้ อีกทั้งยังมีพื้นที่ราบชายฝั่งสำหรับขยายเป็นพื้นที่หลังท่าเรือได้มากด้วยแต่ก็ยังไม่มีการดำเนินการเพื่อการก่อสร้างท่าเรือ ในขณะนั้นในระหว่างปี พ.ศ. 2509 - 2512 ได้มีการก่อสร้างท่าเรือสัตหีบเพื่อประโยชน์ทางการทหารของสหรัฐฯ ซึ่งต่อมาท่าเรือแห่งนี้ได้โอนมาเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐบาลไทย เมื่อปี พ.ศ. 2515

ในปี พ.ศ. 2516 บริษัทหลุยส์เบอร์เกอร์ได้รายงานต่อกระทรวงคมนาคมว่า การลงทุนเพื่อพัฒนาท่าเรือสัตหีบให้เป็นท่าเรือพาณิชย์นั้นเหมาะสมกว่าการลงทุนก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกแห่งใหม่ที่แหลมฉะบอง อย่างไรก็ตาม ภาครัฐยังคงมีความเห็นว่า การพัฒนาท่าเรือสัตหีบให้เป็นท่าเรือพาณิชย์จะประสบปัญหาเรื่องการรักษาความปลอดภัย ความคล่องตัวในการดำเนินงานท่าเรือ ตลอดจนการลงทุนและการขยายท่าเรือในอนาคต ฯลฯ

ฉะนั้นจึงเห็นควรให้สร้างท่าเรือแห่งใหม่ที่บริเวณแหลมฉะบอง เพราะสามารถที่จะพัฒนาให้เป็นท่าเรือพาณิชย์ที่มีประสิทธิภาพและให้ผลประโยชน์แก่ประเทศทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้เป็นอย่างมาก คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เห็นชอบในหลักการให้สร้างท่าเรือทะเลเพื่อการพาณิชย์ที่แหลมฉะบอง แต่หลังจากนั้น เนื่องจากประเทศไทยประสบกับภาวะผันผวนทางเศรษฐกิจ รัฐบาลยังไม่สามารถจัดสรรเงินทุนเพื่อการก่อสร้างท่าเรือแหลมฉะบองให้ทันกับความต้องการของปริมาณสินค้าที่มีมากจนคับคั่งที่ท่าเรือกรุงเทพฯ ได้ จึงได้มีมติใหม่ให้พัฒนาท่าเรือสัตหีบเป็นท่าเรือพาณิชย์ก่อน โดยเตรียมดำเนินการเพื่อการก่อสร้างท่าเรือแหลมฉะบองไว้ด้วย

ในปี พ.ศ. 2521 รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ในท้องที่ตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา และ ตำบลบางละมุง อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2521 ขึ้น เพื่อตระเวนคืนที่ดินในท้องที่ดังกล่าว รวมทั้งหมดประมาณ 6,340 ไร่ โดยเป็นการเวนคืนที่ดินของทางราชการและที่ราษฎรเพื่อให้มาเป็นทรัพย์สินของการท่าเรือแห่งประเทศไทย สำหรับใช้ในการก่อสร้างท่าเรือแหลมฉะบองต่อไป

สำหรับการพัฒนาท่าเรือพาณิชย์สัตหีบ เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2522 คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติให้หน่วยงานท่าเรือพาณิชย์สัตหีบมีฐานะเป็นส่วนงานหนึ่งของการท่าเรือแห่งประเทศไทย เช่นเดียวกับท่าเรือกรุงเทพฯ โดยมีคณะกรรมการการท่าเรือแห่งประเทศไทยเป็นผู้กำหนดนโยบาย ควบคุมการดำเนินงานและให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการที่จำเป็นทุกประการ ท่าเรือพาณิชย์สัตหีบเปิดดำเนินการอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2522

คณะรัฐมนตรีได้ประชุมพิจารณาถึงความเหมาะสมของโครงการก่อสร้างท่าเรือพาณิชย์แหลมฉะบอง และการก่อตั้งเขตนิคมอุตสาหกรรมในบริเวณแหลมฉะบองอีกหลายครั้ง จนกระทั่งเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2525 จึงได้มีมติให้เร่งรัดการพัฒนาท่าเรือพาณิชย์แหลมฉะบอง สำหรับบริการสินค้าทั่วไป สินค้าบรรจุตู้ สินค้าเกษตรกรรมบางประเภท และส่งเสริมการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมขนาดเบาที่ไม่มีปัญหาต่อสภาวะแวดล้อม โดยตั้งเป้าหมายให้สามารถเริ่มใช้งานได้ระยะแรกภายในปี พ.ศ. 2530-2533 และยังสามารถแต่งตั้งคณะกรรมการภายใต้คณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเล

ตะวันออกขึ้นดำเนินงานนี้ด้วย โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมเป็นประธานเพื่อรับผิดชอบดูแลการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกชายฝั่งทะเลตะวันออกโดยเฉพาะท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบัง

ต่อมาเมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2526 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้กระทรวงคมนาคมเจรจาขอรับเงินกู้จากรัฐบาลญี่ปุ่น สำหรับการสำรวจออกแบบ การควบคุมงานก่อสร้าง และการก่อสร้างตามโครงการท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบัง และให้กระทรวงการคลังพิจารณาจัดหาแหล่งเงินบาทสมทบทั้งจากรายได้ของการท่าเรือแห่งประเทศไทยและจากงบประมาณเพื่อไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อโครงการ

ปี พ.ศ. 2527 การท่าเรือแห่งประเทศไทย ได้ว่าจ้างกลุ่มบริษัทวิศวกรที่ปรึกษา PAAS Consortium ให้เป็นผู้ออกแบบรายละเอียดทางวิศวกรรม เพื่อการก่อสร้างท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบัง การออกแบบแล้วเสร็จในเดือนเมษายน พ.ศ. 2529 การท่าเรือแห่งประเทศไทย ว่าจ้าง PAAS Consortium ให้เป็นผู้ควบคุมงานก่อสร้างพร้อมทั้งคัดเลือกให้กลุ่มบริษัท อิตาเลียนไทย , daiho, daito kogyo และ dredging international เป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง

อย่างไรก็ตาม โครงการดังกล่าวต้องหยุดชะงักลงชั่วคราว เนื่องจากประเทศไทยประสบกับปัญหาวิกฤตการณ์ทางการคลังในปี พ.ศ. 2526 (เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง และวลัยพร मुखสุวรรณ, 2546, หน้า 12-13) อันเป็นผลให้รัฐบาลต้องควบคุมงบประมาณรายจ่ายภาครัฐอย่างเข้มงวด ดังนั้นนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลในช่วงเวลานั้น จึงต้องหันไปเน้นการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ มากกว่าการกระตุ้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (นิภา ต.ตุ้มรสสุนทร และคณะ . 2532: 27-29)

แต่ด้วยแรงบีบจากภายในอันเกิดจากการรวมตัวของพันธมิตรระหว่างเทคโนโลยีจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นายทุนชาติและนายทุนท้องถิ่นที่เคลื่อนไหวผ่านพรรคการเมืองร่วมรัฐบาลได้ร่วมกันกดดัน พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ให้ดำเนินโครงการฯ ต่อไปรัฐบาลฯ ได้ปรับลดเงินลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานลงร้อยละ 30 และเป็นผลให้โครงการฯ เริ่มขับเคลื่อนอีกครั้งในช่วงกลางปี พ.ศ. 2528 ภายหลังจากเริ่มดำเนินงานโครงการฯ ได้กระทำอย่างต่อเนื่อง (take-off) ในช่วงกลางทศวรรษ 2530 ภายหลังจากมีข้อตกลงพลาซ่า (plaza accord)

ข้อตกลงดังกล่าวมีผลให้ค่าเงินเยนของญี่ปุ่นแข็งตัวขึ้น และยังส่งผลต่อค่าเงินในสกุลอื่นๆ ในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมของเอเชีย ไม่ว่าจะเป็นฮ่องกง ไต้หวัน เกาหลีใต้ ประเทศต่างๆ เหล่านี้จึงต้องการขยายฐานการผลิตออกไปสู่ต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศที่มีแรงงานราคาถูก เช่น ประเทศไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย เป็นต้น โครงการฯ ยังทะยานขึ้นโดยได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศในรูปแบบต่างๆ เช่น โอกาสในการกู้ยืมเงิน เงินช่วยเหลือ และความช่วยเหลือทางด้านเทคโนโลยีจากต่างประเทศ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมทั้งสิ้น (ไพโรจน์ จันทรนิมิตร. 2531)

ผลจากมาตรการบังคับของภาครัฐจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่นประกอบกับความจำเป็นที่ต้องพึ่งพิงเงินทุนและเทคโนโลยีจากต่างประเทศ รวมถึงลักษณะการประกอบการของภาคอุตสาหกรรมที่เป็นอุตสาหกรรมหนัก ทำให้โรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในจังหวัดระยองส่วนใหญ่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมประเภทที่ก่อมลพิษ (dirty industry) ดังนั้น ผลที่ตามมาก็คือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมและ

ปัญหาเชิงสังคมที่เป็นผลเชื่อมโยง (linkage effect) จากการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ ซึ่งเป็นปัญหาที่ยังแก้ไม่ตกในปัจจุบัน (สุริชัย หวันแก้ว และคณะ. 2549)

แผนการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ผ่านการดำเนินโครงการมาแล้ว 2 ช่วง คือ โครงการฯ ระยะแรก พ.ศ. 2525-2537 และระยะที่สอง พ.ศ. 2538-2548 ผลการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกในระยะแรก จากการประเมินผลของภาครัฐ พบว่า ผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมได้ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจถึง 3.8 เท่า ผลผลิตภาคอุตสาหกรรมขยายตัวเพิ่มขึ้นถึง 4.8 เท่า มีการลงทุนรวมทั้งสิ้น 420,000 ล้านบาท มีการจ้างงานประมาณ 460,000 คน โดยเป็นการจ้างงานทางตรงประมาณ 130,000 คน และการจ้างงานทางอ้อมประมาณ 330,000 คน (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ . 2544)

แต่โครงการในระยะที่ 1 ต้องประสบปัญหาด้านการพึ่งพิงภายนอก เช่น การเป็นบริวารของกรุงเทพมหานครโดยเฉพาะการต้องใช้ท่าเรือคลองเตย การพึ่งพิงเครื่องจักร อุปกรณ์และวัตถุดิบจากต่างประเทศ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเกิดการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติและมลภาวะสูงขึ้น เช่น ผลกระทบต่อชายหาดท่องเที่ยว การสูญเสียป่าชายเลนและปัญหาด้านสังคม เช่น การไม่สามารถสร้างชุมชนเมืองใหม่ เพราะแรงงานมีฝีมือไม่ได้ย้ายมาตั้งถิ่นฐานถาวรในพื้นที่ ส่วนของโครงการฯ ระยะที่สอง พบว่าเป็นการขยายผลในเชิงปริมาณโดยการเชื่อมโยงการพัฒนาอุตสาหกรรมเข้าสู่พื้นที่ตอนในโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและประเทศกลุ่มอินโดจีน รวมทั้งเร่งรัดการก่อสร้างสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานไม่ว่าจะเป็น การพัฒนาแหล่งน้ำ การขยายท่าเรือแหลมฉบัง การพัฒนาสนามบินอู่ตะเภา ทั้งนี้เพื่อรองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนอกจากนี้แล้วยังได้ขยายพื้นที่เป้าหมายครอบคลุมพื้นที่ 8 จังหวัดของอนุภาคตะวันออก รวมทั้งพื้นที่ภาคกลางตอนบน อันประกอบด้วยจังหวัดชลบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา นครนายก ปราจีนบุรี จันทบุรี ตราด สระแก้ว อัญญา สระบุรี และลพบุรี (พิชญา อนันตวงศ์ และเดชรัตน์ สุขกำเนิด, 2547) หากจะพิจารณาถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก พบว่า มีการขับเคลื่อนอยู่บนฐานของทฤษฎีการสร้างเติบโตทางเศรษฐกิจ (Growth Theory) โดยใช้การผลิตเพื่อการส่งออกเป็นตัวจักรสำคัญ เทคโนโลยีประเทศไทยได้ตัวแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมดังกล่าว

จากประเทศที่ประสบความสำเร็จในการผลิตเพื่อส่งออกไม่ว่าจะเป็นญี่ปุ่น เกาหลี ฮองกง สิงคโปร์ จีน ยุทธวิธีที่สำคัญที่ใช้ในยุทธศาสตร์นี้ ได้แก่ การเปิดพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเล การสร้างท่าเรือน้ำลึกและการสร้างนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ใกล้เคียงกันเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการขนส่ง ยุทธศาสตร์การเติบโตโดยการส่งออก (export - led growth) ของโครงการฯ มีเป้าหมายของการพัฒนาอยู่ที่การเป็นประตูการค้าสำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่ทันสมัยที่สุดของโลกแม้จะมีการกำหนดพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะแรกครอบคลุม 3 จังหวัด คือ จ.ชลบุรี จ.ระยอง และ จ.ฉะเชิงเทรา แต่เมื่อถึงขั้นดำเนินการกลับมีการดำเนินงานเพียง 2 พื้นที่ คือ

1. พื้นที่บริเวณมาบตาพุด จ.ระยอง
2. พื้นที่บริเวณแหลมฉบัง จ.ชลบุรี

โดยกำหนดให้พื้นที่บริเวณมาบตาพุดเป็นเขตอุตสาหกรรมหนัก ส่วนพื้นที่บริเวณแหลมฉบัง นั้นจะให้เป็นที่เขตอุตสาหกรรมเบาและเป็นเขตของการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมทั้งนี้เพราะเป็น บริเวณที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาท่าเรือน้ำลึก ดังนั้น พื้นที่บริเวณมาบตาพุดจังหวัดระยองมี สถานภาพเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศไปสู่การสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจที่ วัตได้โดยรายได้เริ่มต้นตั้งแต่การพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตมาบตาพุดจะพบว่ามาบตาพุดเป็นเขตที่มีการ วางท่าอากาศยานชาติจากอ่าวไทยมาขึ้นฝั่งและเป็นเขตที่ตั้งแหล่งอุตสาหกรรมหนักหลายประเภท เช่น โรงแยกก๊าซธรรมชาติที่เป็นต้นกำเนิดของอุตสาหกรรมปิโตรเคมีและอุตสาหกรรมที่ใช้ก๊าซธรรมชาติ เป็นวัตถุดิบ โรงงานผลิตโซดาแอซ โรงงานปุ๋ยแห่งชาติ โรงงานโอเลฟินส์ โรงงานอะโรเมติกส์ โรง เหล็ก โรงงานผลิตเม็ดพลาสติก เป็นต้น อุตสาหกรรมเหล่านี้ยังถือว่าเป็นฐานการผลิตที่สำคัญในการ พัฒนาประเทศไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมอีกด้วย

นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้ก่อสร้างท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด เพื่อรองรับอุตสาหกรรมหนัก ที่ตั้งอยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและบริเวณใกล้เคียง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ผลิตสามารถนำเข้า วัตถุดิบและส่งออกผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายยังต่างประเทศได้อย่างรวดเร็ว พื้นที่อุตสาหกรรมมีเนื้อที่ ทั้งหมด 10,000 ไร่ เป็นพื้นที่สำหรับอุตสาหกรรม 8,000 ไร่ มีท่าเรือน้ำลึกขนส่งสินค้าที่สามารถรับ เรือขนาด 20,000 ตัน 1 ท่า และท่าขนส่งวัสดุเหลวที่สามารถรับเรือขนาด 8,000 ตัน 2 ท่า เป็นที่ตั้ง ของอุตสาหกรรมที่สำคัญ ๆ คือ โรงแยกก๊าซธรรมชาติ กลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี และอุตสาหกรรม ปุ๋ยเคมี เมื่อพิจารณาถึงมูลค่ารวมผลิตภัณฑ์จังหวัดระยองในระหว่างปี พ .ศ. 2523 ถึง 2542 เป็นต้น มาจะพบว่า เส้นกราฟแสดงรายได้ของจังหวัด (GPP) และมูลค่าผลผลิตของอุตสาหกรรมมีค่าสูงขึ้น ตามลำดับ กล่าวคือ ในขณะที่มูลค่าผลผลิตทางการเกษตรอยู่ในระดับต่ำและมีแนวโน้มลดลง การ เติบโตของอุตสาหกรรมทำให้รายได้เฉลี่ยต่อหัวในระยองมีมูลค่าถึง 604,064 บาทต่อคนต่อปีในปี พ.ศ. 2546 จนถึง พ.ศ. 2553 รายได้เฉลี่ยต่อหัวในระยองมีมูลค่าถึง 1,052,575 บาทต่อคนต่อปี (ซึ่ง เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2523 ที่มีรายได้เพียง 14,878 บาทต่อคนต่อปี นอกจากนี้ ยังพบอีกว่ามูลค่ารวม ผลิตภัณฑ์จังหวัด (GPP) ของอุตสาหกรรม (รวมทั้งสาขาการผลิตเหมืองแร่และย่อยหิน ไฟฟ้าและ ประปา) ในปี พ.ศ. 2543 คิดเป็นร้อยละ 87.0 ในขณะที่เกษตรกรรมมีสัดส่วนเหลือเพียงร้อยละ 2.79

ผลการวิเคราะห์ ทรัพยากรการท่องเที่ยว สินค้าท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวก ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับตำบลของจังหวัดจันทบุรีและตราด

จากการสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยว สินค้าท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวก ในการ จัดการในจังหวัดจันทบุรีและตราดของตำบลตัวอย่าง จำนวน 24 ตำบล ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ รูปแบบการท่องเที่ยวหลักของจันทบุรีและตราดได้เป็น 8 รูปแบบใหญ่ๆ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์
3. การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
4. การท่องเที่ยวชายทะเล
5. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร
6. การท่องเที่ยวเชิงอาหาร

7. การท่องเที่ยวเชิงศาสนา
8. การท่องเที่ยวทางโบราณสถาน

ตาราง 4.1 สรุป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของตำบลตัวอย่าง ในจังหวัดจันทบุรีและตราด

ตำบลตัวอย่าง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	สินค้าท่องเที่ยว	สิ่งอำนวยความสะดวก
1.ตำบลพลีวจังหวัดจันทบุรี	<ol style="list-style-type: none"> 1. อุทยานแห่งชาติน้ำตกพลิ้ว 2. สถูปพระนางเรือล่มและอลงกรณ์เจดีย์ 3. อลงกรณ์เจดีย์อุทยานแห่งชาติน้ำตกพลิ้ว 4. พุทธอุทยานวัดชากใหญ่ 5. วัดคลองยายดำ 6. วัดมังกรบูรพาราม (วัดเล่งฮัวฮี้) 7. สวนสาวสุดใจ 8. สวนเจริญชัย 9. บ้านสวนลุงฉัตร 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ก๋วยเตี่ยวชาหมูปลิ้วเจ๊แห่น 2. ร้านก๋วยเตี่ยวชาหมูลุงเสียงจันทบุรี 3. ร้านแม่วรรณของฝาก 	<ol style="list-style-type: none"> 1. สวนชากใหญ่โฮมสเตย์ 2. โรงแรมพลิ้วรีสอร์ทจันทบุรี
2. ตำบลบางสระเก้าจังหวัดจันทบุรี	<ol style="list-style-type: none"> 1. เสื่อบางสระเก้า 2. ศูนย์เรียนรู้บ้านปลาธนาคารปู 3. วัดบางสระเก้า 4. ศูนย์ศิลป์เสื่อบางสระเก้า 5. ป่าตะกาดใหญ่ 6. ตลาดสี่มุมเมรุ 7. โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแนวเกษตรผสมผสาน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. กลุ่มทอเสื่อกสิริยา บางสระเก้า 	<ol style="list-style-type: none"> 1. บ้านริมคลองบางสระเก้า

ตำบลตัวอย่าง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	สินค้าท่องเที่ยว	สิ่งอำนวยความสะดวก
3. ตำบลเกาะกูด จังหวัดตราด	<ol style="list-style-type: none"> 1. น้ำตกคลองเจ้า 2. หาดคลองเจ้า 3. หาดอ่าวพร้าว 4. อ่าวงามโข 5. หาดบางเบ้า 6. หาดคลองหิน 7. อ่าวจาก 8. อ่าวสลัด 9. เขาเรือรบ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. กาแฟบ้านพ่อ 2. ครีวดูสิตา 3. อ่าวสลัด ซีฟู้ด 4. Pizza & Pasta 5. ลองชิม เกาะกูด 6. แมงโกรฟ เกาะกูด 7. กัปตันฮุก รีสอร์ท 8. ร้านอาหารบนต้นไม้ 9. การดำน้ำดูปะการัง 10. ปลาฆ่าสาวท (ปลาเก๋าประเภทหนึ่ง) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. อาณาเล รีสอร์ท 2. อเวย์ เกาะกูด รีสอร์ท 3. สวนย่าเกาะกูด รีสอร์ท แอนด์ สปา 4. เกาะกูด บีช รีสอร์ท 5. เดอะ ร็อค คาเฟ่ 6. ซี บีช แอท เกาะหมาก 7. โซเนวา คีรี
4. ตำบลเกาะหมาก จังหวัดตราด	<ol style="list-style-type: none"> 1. อ่าวนิต 2. อ่าวแหลมสวนใหญ่ 3. อ่าวขาว 4. อ่าวไผ่-แหลมสน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เกาะหมากซีฟู้ด 2. ไอทะเลบีชบาร์ 3. บีชคาเฟ่ 4. ร้านอาหารฮาวาน่า 5. ร้านเจ็ดอีสานฟู้ด 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เกาะหมาก รีสอร์ท 2. เกาะหมาก บุรีฮัทเนเชอรัล รีสอร์ท 3. กู๊ดไทม์ รีสอร์ท แอนด์ วิลล่า 4. ไอแลนด์ รีสอร์ท โฮเทล 5. บ้านเกาะหมาก 6. Seavana Koh Mak Beach Resort 7. Little Moon Villa
5. ตำบลหนองคันทรง จังหวัดตราด	<ol style="list-style-type: none"> 1. ป่าชายเลนบ้านท่าระแนง 2. ชาร์อัยรุและการขีดผิวด้วยสมุนไพร 3. สปาแจ็กหรือสปาปันโต 4. เรือใบคันทรง 5. เรียนรู้การมัดปุดำ 6. ชมนกเหยี่ยวแดง 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ร้านอาหารคนพลัดถิ่น 2 “The Cape Seafood” ซีฟู้ดรสจัด 3. ร้านสวนปู 	<ol style="list-style-type: none"> 1. บ้านปู รีสอร์ท แอนด์ สปา

ตำบลตัวอย่าง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	สินค้าท่องเที่ยว	สิ่งอำนวยความสะดวก
6.ตำบล ห้วยแร่ จังหวัดตราด	1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลห้วยแร่	1. ผลไม้ 2. สับปะรดพันธุ์ตราดสีทอง 3. น้ำปลา	1. โฮมสเตย์กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลห้วยแร่ ตราด
7.ตำบลแหลมกลัด จังหวัดตราด	1. การชมโลมาอิรวดี 2. การนั่งเรือชมลำคลองสะพานหิน และสัมผัสวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน 3. น้ำตกท่าเส้น 4. หาดลานทราย 5. น้ำตกสะพานหิน 6. ลานหอยขาว 7. วัดสะพานหิน	1. หาดพลอยแดงซีฟู้ด 2.The Cape Seafood 3. เซ็นทาราซานทะเลรีสอร์ทแอนด์วิลล่า 4. โรงแรมโกลเด้นคิลิพีรีสอร์ท 5. คริวเขาบรรทัดซีฟู้ด 6. หาดมุกแก้วรีสอร์ท 7. ร้านอาหารลานทราย รีสอร์ท	1. เซ็นทารา ซานทะเลรีสอร์ท แอนด์ วิลล่า ตราด

จากตาราง 4.1 พบว่ามีตำบลตัวอย่างในจังหวัดจันทบุรีและตราด 7 ตำบล ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการที่จะจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหลัก ได้แก่ ตำบลพลิว จังหวัดจันทบุรี ตำบลบางสระแก้ว จังหวัดจันทบุรี ตำบลเกาะกูด จังหวัดตราด ตำบลเกาะหมาก จังหวัดตราด ตำบลหนองคันทรัง จังหวัดตราด ตำบล ห้วยแร่ จังหวัดตราด และตำบลแหลมกลัด จังหวัดตราด ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของตำบลดังกล่าว จะเห็นได้จากการวิเคราะห์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสินค้าท่องเที่ยว ดังนี้

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น อุทยานแห่งชาติน้ำตกพลิ้ว ศูนย์เรียนรู้บ้านปลาธนาคารปู ป่าตะกาดใหญ่ โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแนวเกษตรผสมผสาน น้ำตกคลองเจ้า หาดคลองเจ้า หาดอ่าวพร้าว อ่าวงามโข้ หาดบางเบ้า หาดคลองหิน อ่าวจาก อ่าวสลัด เขาเรือรบ อ่าวนิต อ่าวแหลมสวนใหญ่ อ่าวขาว อ่าวไผ่-แหลมสน ป่าชายเลนบ้านท่าระแนะ ชาร์อัยรุและการชดฝิวด้วยสมุนไพรเรียนรู้การมัดปูด้า ชมนกเหยี่ยวแดง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลห้วยแร่ การชมโลมาอิรวดี การนั่งเรือชมลำคลองสะพานหิน และสัมผัสวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน น้ำตกท่าเส้น หาดลานทราย น้ำตกสะพานหิน และลานหอยขาว เป็นต้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสินค้าท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น กว๊านเตียวขาหมูปลิวเจ๊แหง ร้านกว๊านเตียวขาหมูลุงเสียง จันทบุรี ร้านแม่วรรณของฝาก กลุ่มทอเสื่อกกสุริยา บางสระแก้ว กาแฟบ้านพ่อ คริวดุสิตา อ่าวสลัด ซีฟู้ด ร้าน Pizza & Pasta ลองซิม เกาะกูด แมงโกรฟ เกาะกูด กัปตันฮุก รีสอร์ท ร้านอาหารบนต้นไม้ การดำน้ำดูปะการัง ปลา ย่ำสวาท (ปลาเก๋าประเภทหนึ่ง) เกาะหมากซีฟู้ด ไอทะเลบีชบาร์ บีชคาเฟ่ ร้านอาหารฮาวาน่า ร้านเจ๊คำอีสานฟู้ด ร้านอาหารคนพลัดถิ่น The Cape Seafood ซีฟู้ดรสจัด ร้านสวนปู ผลไม้ สับปะรดพันธุ์ตราดสีทอง น้ำปลา หาดพลอยแดงซีฟู้ด เซ็นทารา ซานทะเลรีสอร์ทแอนด์วิลล่า โรงแรมโกลเด้นคิลฟ์บีชรีสอร์ท คริวเขาบรรทัดซีฟู้ด หาดมุกแก้ว รีสอร์ท และร้านอาหารลานทราย รีสอร์ท เป็นต้น

ตาราง 4.2 สรุปผลวิเคราะห์ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในรูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของตำบลตัวอย่าง ในจังหวัดจันทบุรีและตราด

ตำบลตัวอย่าง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	สินค้าท่องเที่ยว	สิ่งอำนวยความสะดวก
1.ตำบลจันทนิมิต จังหวัดจันทบุรี	1. วัดพระแม่ปฏิสนธิ นิรมล (โบสถ์วัด คาทอลิก/วัดแม่พระ) 2. เทศกาลวันอีสเตอร์ 3. เทศกาลคริสต์มาส 4. วัดไผ่ล้อม (พระ อารามหลวง) 5. วัดจันทนาราม 6. ศูนย์นวดของ วัดไผ่ล้อม	1. เสื้อจันทบูร 2. พลอยจันทบูร 3. ร้านเจ๊รัตนสัมพันธ์ 4. เจ๊เพ็ญเย็นตาโฟ 5. ร้านเจ๊อัคริมน้ำ 6. ส้มตำป่าภา 7. คริวตะลุมบอล 8. เพื่อนอีสาน สาขา 2 9. ร้านอาหารซิม 10. ร้านส้มตำเจ๊เป็ด	1. โรงแรม เคพี แกรนด์ 2. บ้านจันท 9 โฮมสเตย์ 3. โรงแรมราชันย์ เรสซิเดนซ์ 4. ดี โอ.วี. คันทรี รี สอร์ท
2. ตำบลวัดใหม่ จังหวัดจันทบุรี	1. ชุมชนริมน้ำจันทบูร 2. บ้านคุณดาจรรรยา 3. บ้านฉั่วแข่งฮวด 4. บ้านหลวงราชไมตรี 5. ศาลเจ้าตัวเล่าเอี้ย 6. ร้านขายยาจังกวาง อัน 7. โรงเจเที่ยงเซ่งตั้ง 8. ถนนอัญมณี (ตลาด พลอย)	1. ร้านไอศกรีม ตรา จรวด 2. ร้านก๋วยจั๊บป่าไหม 3. ร้านขนมไข่ป่าไต้ 4. กว๊านเตียวทะเลเจ๊อิด	1. โรงแรมท่ามาจัน 2. บ้านหลวงราช ไมตรี ฮิสตอริค อินน์ 3. โรงแรม เกษมคานต์

ตำบลตัวอย่าง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	สินค้าท่องเที่ยว	สิ่งอำนวยความสะดวก
	9. สวนสาธารณะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช 10. ประเพณีการแข่งขันเรือวัดจันทนาราม 11. ประเพณีการทิ้งกระจาด 12. เทศกาลของดีเมืองจันทวันผลไม้ 13. เสือจันทบูรหรือเสือแดง 14. สถาปัตยกรรมริมน้ำ		
3. ตำบลคลองใหญ่ จังหวัดตราด	1. หาดทรายงาม 2. ศาลเจ้าแม่ทับทิม	1. ร้านครัวสวย	1. พบทะเล รีสอร์ท 2. โลมทะเล รีสอร์ท 3. โรงแรม ช้างวิว 4. บ้านพักตากอากาศ
4. ตำบลท่าโสม จังหวัดตราด	1. วัดท่าโสม 2. ซิลล์่องเรือ ดูแพ หอยนางรม อ่าวท่าโสม กลางทะเลตราด	1. หอยแครง 2. หอยนางรม 3. ผลไม้ 4. สนามบินท่าโสม จังหวัดตราด	1. มนัส โฮมสเตย์
5. ตำบลน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด	1. วัดน้ำเชี่ยว 2. มัสยิดอัลกุบรอ (200ปี) 3. ศูนย์ศึกษาธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลน	1. หมวกใบจาก 2. ข้าวเกรียบยาหน้า 3. ตังเมกรอบ	1. โฮมสเตย์ บ้านน้ำเชี่ยว
6. ตำบลห้วงน้ำขาว จังหวัดตราด	1. ป่าชายเลน 12,000 ไร่ 2. ล่องเรือชมป่าชายเลนบ้านเปรี๊ตโน	1. เซอร์รี่แอน ซีฟู้ด 2. แหล่งรวมปูนึ่งของดีเมืองตราด	1. โฮมสเตย์ฟาร์มปูนึ่ง ตำบลห้วงน้ำขาว 2. คูปู โฮมสเตย์

ตำบลตัวอย่าง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	สินค้าท่องเที่ยว	สิ่งอำนวยความสะดวก
	3. ชมหิ่งห้อยป่าชายเลนบ้านเปรี๊ตใน 4. มหัศจรรย์ไม้กลายเป็นหินอายุนับล้านปี 5. โครงปลาวาฬยักษ์ 6. ท่องเที่ยวเชิงเกษตรห้วงน้ำขาว แหล่งรวมปูนิ่มของดีเมืองตราด	3. น้ำปลาแท้ ตราแม่บ้านคันทนา 4. น้ำพริกนรกปลาอินทรี 5. ปูแสมสามรส 6. หอยหวานสมุนไพร	

จากตาราง 4.2 พบว่ามีตำบลตัวอย่างในจังหวัดจันทบุรีและตราด 6 ตำบล ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการที่จะจัดรูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นหลัก ได้แก่ ตำบลจันทนิมิต จังหวัดจันทบุรี ตำบลวัดใหม่ จังหวัดจันทบุรี ตำบลคลองใหญ่ จังหวัดตราด ตำบลท่าโสม จังหวัดตราด ตำบลน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด และตำบลห้วงน้ำขาว จังหวัดตราด

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น วัดพระแม่ปฏิสนธินิรมล (โบสถ์วัดคาทอลิก/วัดแม่พระ) เทศกาลวันอีสเตอร์ (History of the Holidays: Easter) เทศกาลคริสต์มาส วัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) วัดจันทนาราม ศูนย์นวดของ วัดไผ่ล้อม ชุมชนริมน้ำจันทบูร บ้านคุณตาจรรยา บ้านฉั่วเชิงฮวด บ้านหลวงราชไมตรี ศาลเจ้าตัวเล่าเอี้ย ร้านขายยาจังกวางอัน โรงเจเที่ยงแข็งตั้ง ถนนอัญมณี (ตลาดพลอย) สวนสาธารณะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประเพณีการแข่งขันเรือวัดจันทนาราม ประเพณีการทิ้งกระจาด เทศกาลของดีเมืองจันทวันผลไม้ เสื้อจันทบูรหรือเสื้อแดง สถาปัตยกรรมริมน้ำ ศาลเจ้าแม่ทับทิม วัดท่าโสม ซิลล์่องเรือ ดูแพหอยนางรม อ่าวท่าโสม กลางทะเลตราด วัดน้ำเชี่ยว มัสยิดอัลกุบรอ (200ปี) ศูนย์ศึกษาธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลน ป่าชายเลน 12,000 ไร่ ล่องเรือชมป่าชายเลนบ้านเปรี๊ตใน ชมหิ่งห้อยป่าชายเลนบ้านเปรี๊ตใน และท่องเที่ยวเชิงเกษตรห้วงน้ำขาว แหล่งรวมปูนิ่มของดีเมืองตราด เป็นต้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสินค้าท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น เสื้อจันทบูร พลอยจันทบูร ร้านเจียรตันส้มตำ เจ้เพ็ญเย็นตาไฟ ร้านเจ๊อู๊ดริมน้ำ ส้มตำป่าภาคครัวตะลุมบอล เพื่อนอีสานสาขา2 ร้านอาหารชิม ร้านส้มตำเจ้เป็ด ร้านไอศกรีม ตราจรวด ร้านก้วยจับป่าใหม่ ร้านขนมไข่ป่าไต้ ก้วยเตี่ยวทะเลเจ๊อู๊ด ร้านครัวเสวย หอยแครง หอยนางรม ผลไม้ สนามบินท่าโสมจังหวัดตราด หมวกใบจาก ข้าวเกรียบยาหน้า ตังเมกรอบ เซอร์รี่แอน ซีฟู้ด แหล่งรวมปูนิ่มของดีเมืองตราด น้ำปลาแท้ ตราแม่บ้านคันทนา น้ำพริกนรกปลาอินทรี ปูแสมสามรส หอยหวานสมุนไพร เป็นต้น

ตาราง 4.3 สรุปผลวิเคราะห์ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชนใน
รูปแบบการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของตำบลตัวอย่าง ในจังหวัดจันทบุรีและตราด

ตำบลตัวอย่าง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	สินค้าท่องเที่ยว	สิ่งอำนวยความสะดวก
1.ตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี	1. คุกขี้ไก่ 2. ตึกแดง 3. ป้อมไฟรีพินาศ 4.หาดแหลมสิงห์ 5. สะพานตากสินมหาราช 6.วัดปากน้ำแหลมสิงห์ 7. ปลาบู่มหิตล	1. โอเอซิส ซีเวิลด์ 2. คริวลุงเต็น จันทบุรี 3. ร้านอาหาร เจ็ดอ้อม 4. ร้านอาหารทะเลนิวทิวสน 5. คริวอลิสลา แหลมสิงห์	1. บ้านชาวเรือปากน้ำแหลมสิงห์โฮมสเตย์ 2. ฌินาญสิริ บูติก รีสอร์ท 4. แหลมสิงห์ จันทบุรี 3. แสงทอง บีช รีสอร์ท 4. แหลมสิงห์ วิว รีสอร์ท 5. แหลมสิงห์ แนชเชอรัล บีช รีสอร์ท 6. แหลมสิงห์ ป่าชาบา รีสอร์ท
2. ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี	1.พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพณิชยน์าวี 2. เมืองโบราณค่ายเนินวง 3. วัดปลับบางกะจะ	1. ร้านอาหารริมคลองบ้านบางกะจะ 2. ร้านอาหารปูจำท่าแฉลบ 3. เปรี้ยว 4. พลอย 5. ผลไม้	1. สบายดี รีสอร์ท 2. ท่าแฉลบ รีสอร์ท
3. ตำบลท่าช้าง จังหวัดจันทบุรี	1. พระตำหนักดอนแค (ตำหนักแดง) 2. พระตำหนักใหญ่ (ตำหนักเทา) 3. โรงรถและห้องเก็บของ 4. สวนส่วนพระองค์ (สวนผลไม้) 5. เรือนเขียว	1. ก๋วยเตี่ยวหมูเสียงพระยาตรัง 2. เจ๊เหม่ม ส้มตำ	1. โรงแรมจันทธานี 2. พลายจันทร์โฮเทล 3. ธนภุช อพาร์ทเมนต์ 4. โรงแรมนอนจัน 5. โรงแรมจันทร์สว่าง 6. โรงแรมริมกรีน

ตำบลตัวอย่าง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	สินค้าท่องเที่ยว	สิ่งอำนวยความสะดวก
	6. เรือนแดง 7. เรือนเทา 8. ศาลาทรงไทยกลางน้ำ 9. สนามกอล์ฟรำไพพรรณี 10. มหาวิทยาลัยสีเขี้ยว 11. อุทยานการเรียนรู้ “ป่าอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ” มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี		7. วังปลารีสอร์ท
4 . ตำบลแหลมงอบ จังหวัดตราด	1. อนุสรณ์สถานยุทธนาวีที่เกาะช้าง 2. ประภาคารแหลมงอบ 3. พระบรมราชานุสาวรีย์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 4. จารึกประวัติศาสตร์ รัชกาลที่ 5 5. หาดทรายดำ	1. เงินน้อย ของฝากแหลมงอบ 2. ข้าวราดแกงเจ็แจ้ว 3. รีมทะเลซีฟู้ดแอนด์รีสอร์ท 4. สุดตะวัน ซีฟู้ด (ครูชาติ) 5. จันทรา กว๊านเดี่ยวทะเล	1. สุสานารี@แหลมงอบ 2. โรงแรมแหลมงอบ อินน์ 3. โรงแรมพาราไดซ์

จากตาราง 4.3 พบว่ามีตำบลตัวอย่างในจังหวัดจันทบุรีและตราด 4 ตำบล ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการที่จะจัดรูปแบบการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เป็นหลัก ได้แก่ ตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี ตำบลแหลมงอบ จังหวัดตราด และตำบลท่าช้าง จังหวัดจันทบุรี

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น คุกขี้ไก่ ตึกแดง บ่อมไพรพิณาศ วัดปากน้ำแหลมสิงห์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพานิชย์นาวิ เมืองโบราณค่ายเนินวง วัดพลับบางกะจะ อนุสรณ์สถานยุทธนาวีที่เกาะช้าง ประภาคารแหลมงอบ พระบรมราชานุสาวรีย์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จารึก

ประวัติศาสตร์ รัชกาลที่ 5 พระตำหนักดอนแค (ตำหนักแดง) พระตำหนักใหญ่ (ตำหนักเทา) โรงรถ และห้องเก็บของ สวนส่วนพระองค์ (สวนผลไม้) เรือนเขียว เรือนแดง เรือนเทา ศาลาทรงไทยกลางน้ำ และสนามกอล์ฟรำไพพรรณี เป็นต้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสินค้าท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น โอเอซิส ซีเวิลด์ คริวลุงเต็น จันทบุรี ร้านอาหาร เจ็ดอ้อม ร้านอาหารทะเล นิวทิวสน คริวอลิสซา แหลมสิงห์ ร้านอาหารริมคลองบ้านบางกะจะ ร้านอาหารบุจำ ทำแฉลบ เปรียง พลอยผลไม้ เจ็นน้อย ของฝากแหลมงอบ ข้าวราดแกงเจ็แจ้ว ริมทะเลซีฟู้ดแอนดรี รีสอร์ท สุดตะวัน ซีฟู้ด (ครูชาติ) จันทรา กว๊านเต็ยทะเล กว๊านเต็ยหมูเลี้ยงพระยาตรัง และเจ็หม่ม ส้มตำ เป็นต้น

ตารางที่ 4.4 สรุป ผลวิเคราะห์ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในรูปแบบการท่องเที่ยวชายทะเลของตำบลตัวอย่าง ในจังหวัดจันทบุรีและตราด

ตำบลตัวอย่าง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	สินค้าท่องเที่ยว	สิ่งอำนวยความสะดวก
1. ตำบลสนามไชย จังหวัดจันทบุรี	1. หาดคู้งวิมาน 2. จุดชมวิวหินโค้ง 3. จุดชมวิวพระยืน 4. จุดชมวิว พระสังกัจจายน์ 5. จุดชมวิวหาดเก็บ ตะวัน 6. จุดชมวิวเนิน นางพญา	1.ร้านอาหารคริวชบา หาดคู้งวิมาน 2.บ้านเนินนางพญา 3.ร้านเจ็สาว หาดคู้ง วิมาน 4. ร้านอาหารคริวชบา หาดคู้งวิมาน	1. ชมทะเลคู้งวิมาน รีสอร์ท 2. ออร์คิดเฮ้าส์ รีสอร์ท 3. อัลเมดินาบีชเฮ้าส์
2. ตำบลคลองขุด จังหวัดจันทบุรี	1. ศูนย์ศึกษาการ พัฒนาอ่าวคู้ง กระเบน อัน เนื่องมาจาก พระราชดำริ 2. สถานแสดงพันธุ์ สัตว์น้ำเฉลิมพระ เกียรติ 6 รอบ พระ ชนมพรรษา 3. หาดเจ้าหลาว 4. หาดแหลมเสด็จ	1. ร้านอาหารดูก้อง หาดเจ้าหลาว 2. เพลินทะเลซีฟู้ด โรงแรมนิวแทรเวล บีช รีสอร์ท หาดเจ้าหลาว 3. ร้านสุดทางรัก หาด เจ้าหลาว 4. ร้านอาหาร ยายตุ้ ซีฟู้ด จันทบุรี 5. คริวชลิต บ้านตุ้มวิล เลจแอนดรีรีสอร์ท จันทบุรี	1. เจ้าหลาว คาบาน่า รี สอร์ท 2. บ้านอิมสุข รีสอร์ท 3. บ้านตุ้ม วิลเลจแอนด์ รีสอร์ท 4. เจ้าหลาว รีสอร์ท 5. บুম บุม รีสอร์ท 6. บ้านเรือ รีสอร์ท 7. วิลล่าซาซ่าเจ้าหลาว บีชรีสอร์ท 8. โรงแรมเจ้าหลาวทอ แสงบีช

ตำบลตัวอย่าง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	สินค้าท่องเที่ยว	สิ่งอำนวยความสะดวก
		6. ร้านอาหาร ปูจำ ท่าแฉลบ หาดเจ้าหลาว	9. เดอะเพียร์รีสอร์ท 10. รัตนปุระบีช รีสอร์ท 11. บ้านปันสุข 12. บูมรีสอร์ท 13. มัลดีฟส์บีชรีสอร์ท 14. สมายบีชบูติครีสอร์ท 15. หาดต้นคลื่นสวย รีสอร์ท 16. โรงแรมนิวแทรเวล บีช รีสอร์ท
3. ตำบลไม้รุ่ด จังหวัดตราด	1. หาดบานชื่น 2. ศูนย์ราชการุณย์ สภากาชาดไทย เขาล้าน 3. เทศกาลชม แมงกะพรุนหลากสี 4. หาดไม้รุ่ด	1. โจรสลัด ซีฟู้ด 2. ร้านล้านเต็มดวง 3. น้องโพร้@หาด บานชื่น	1. บ้านไม้รุ่ดรีสอร์ท 2. แมงโก้ บีช รีสอร์ท

จากตาราง 4.4 พบว่ามีตำบลตัวอย่างในจังหวัดจันทบุรีและตราด 4 ตำบล ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการที่จะจัดรูปแบบการท่องเที่ยวชายทะเล เป็นหลัก ได้แก่ ตำบลสนามไชย จังหวัดจันทบุรี ตำบลคลองขุด จังหวัดจันทบุรี และตำบลไม้รุ่ด จังหวัดตราด

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชายทะเลของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น หาดคู้งวิมาน จุดชมวิวหินโคร่ง จุดชมวิวพระยีน จุดชมวิวพระสังข์จายน์ จุดชมวิวหาดเก็บตะวัน จุดชมวิวเนินนางพญา หาดเจ้าหลาว หาดแหลมเสด็จ หาดบานชื่น ศูนย์ราชการุณย์ สภากาชาดไทย เขาล้าน เทศกาลชมแมงกะพรุนหลากสี และหาดไม้รุ่ด เป็นต้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสินค้าท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น หาดคู้งวิมาน จุดชมวิวหินโคร่ง จุดชมวิวพระยีน จุดชมวิวพระสังข์จายน์ จุดชมวิวหาดเก็บตะวัน จุดชมวิวเนินนางพญา ร้านอาหารคูก็อง หาดเจ้าหลาว เพลินทะเลซีฟู้ด โรงแรมนิวแทรเวล บีช รีสอร์ท หาดเจ้าหลาว ร้านสุดทางรัก หาดเจ้าหลาว ร้านอาหาร ยายตุ้ซีฟู้ด จันทบุรี ครวชลิต บ้านตุ่มวิลเลจแอนด์รีสอร์ท จันทบุรี ร้านอาหาร ปูจำท่าแฉลบ หาดเจ้าหลาว โจรสลัด ซีฟู้ด ร้านล้านเต็มดวง และน้องโพร้@หาดบานชื่น เป็นต้น

ตาราง 4.5 สรุป ผลวิเคราะห์ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของตำบลตัวอย่าง ในจังหวัดจันทบุรีและตราด

ตำบลตัวอย่าง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	สินค้าท่องเที่ยว	สิ่งอำนวยความสะดวก
1.ตำบลเขาบายศรี จังหวัดจันทบุรี	1. วัดเขาสุกิม 2. ทุเรียนโบราณ 3. มังคุดโบราณ 4. สวนผลไม้	1. ร้าน นครจันทร์ ทำใหม่ จันทบุรี 2. ร้าน coffee way 3. อีสรีย์ฟาร์มม้าไทย 4. กลุ่มรักษ์ เขาบายศรี 5. สวนลุงถึก	1. เขาบายศรี โฮมสเตย์ 2. โรงแรมจันทบุรี การ์เด็น

จากตาราง 4.5 พบว่ามีตำบลตัวอย่างในจังหวัดจันทบุรีและตราด 1 ตำบล ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการที่จะจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นหลัก ได้แก่ ตำบลเขาบายศรี จังหวัดจันทบุรี

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น ทุเรียนโบราณ มังคุดโบราณ และสวนผลไม้ เป็นต้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสินค้าท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น ร้าน นครจันทร์ ทำใหม่ จันทบุรี ร้าน coffee way อีสรีย์ฟาร์มม้าไทย กลุ่มรักษ์เขาบายศรีและสวนลุงถึก เป็นต้น

ตาราง 4.6 สรุปผลวิเคราะห์ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอาหารของตำบลตัวอย่าง ในจังหวัดจันทบุรีและตราด

ตำบลตัวอย่าง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	สินค้าท่องเที่ยว	สิ่งอำนวยความสะดวก
1.ตำบลหนองโสน จังหวัดตราด	1. การลงแขกเกี่ยวข้าว แบบโบราณ 2.อาหารทะเลพื้นบ้าน 3. ผลไม้ประจำจังหวัด ตราด	1. ทิวธารา	1. บ้านทิวธารา รีสอร์ท

จากตาราง 4.6 พบว่ามีตำบลตัวอย่างในจังหวัดจันทบุรีและตราด 1 ตำบล ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการที่จะจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอาหารเป็นหลัก ได้แก่ ตำบลหนองโสน จังหวัดตราด

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอาหารของจังหวัดจันทบุรี และตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าวแบบโบราณ อาหารทะเลพื้นบ้าน และผลไม้ประจำจังหวัดตราด เป็นต้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสินค้าท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น ทิวธารา เป็นต้น

ตาราง 4.7 สรุป ผลวิเคราะห์ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของตำบลตัวอย่าง ในจังหวัดจันทบุรีและตราด

ตำบลตัวอย่าง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	สินค้าท่องเที่ยว	สิ่งอำนวยความสะดวก
1.ตำบลพลวง จังหวัดจันทบุรี	1. งานนมัสการรอยพระพุทธรบาทเขาคิชฌกูฏ 2. ชุมชนบ้านซอง	1. อาหารท้องถิ่นของชาติพันธุ์ของ 2. ผลไม้ 3. ผลไม้แปรรูป	1. บ้านพักอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ 2. เคเอสพีโฮมสเตย์ 3. บ้านสวนบุญฤทธิ์ 4. บ้านพวงมณี 2 5. ชลลดา รีสอร์ท 6. กระทิง คันทรี รีสอร์ท

จากตาราง 4.7 พบว่ามีตำบลตัวอย่างในจังหวัดจันทบุรีและตราด 1 ตำบล ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการที่จะจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นหลัก ได้แก่ ตำบลพลวง จังหวัดจันทบุรี

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น งานนมัสการรอยพระพุทธรบาทเขาคิชฌกูฏ เป็นต้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสินค้าท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น อาหารท้องถิ่นของชาติพันธุ์ของ ผลไม้ และผลไม้แปรรูป เป็นต้น

ตาราง 4.8 สรุป ผลวิเคราะห์ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในรูปแบบการท่องเที่ยวทางโบราณสถานของตำบลตัวอย่าง ในจังหวัดจันทบุรีและตราด

ตำบลตัวอย่าง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	สินค้าท่องเที่ยว	สิ่งอำนวยความสะดวก
1.ตำบลคลองนารายณ์ จังหวัดจันทบุรี	1. วัดทองทั่ว 2. เมืองเพนียด 3. จิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูง 4. วัดเนินสูง	1. ร้านข้าวแกงจวนจรัส 2. บ่อเอกพิซซิงปาร์ค	1. ที่พักน้ำตกคลองนารายณ์

จากตาราง 4.8 พบว่ามีตำบลตัวอย่างในจังหวัดจันทบุรีและตราด 1 ตำบล ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการที่จะจัดรูปแบบการท่องเที่ยว เชิงโบราณสถานเป็นหลัก ได้แก่ ตำบลคลองนารายณ์ จังหวัดจันทบุรี

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงโบราณสถาน ของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น วัดทองทั่ว เมืองเพนียด จิตรกรรมฝาผนังวัดเนินสูง วัดเนินสูง เป็นต้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสินค้าท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรีและตราด มีตัวอย่างที่สำคัญ เช่น ร้านข้าวแกงจวนจรัส และบ่อเอกพิซซิงปาร์ค เป็นต้น

จากผลการวิเคราะห์ ทรัพยากรการท่องเที่ยว สินค้าท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวก ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับตำบลของจังหวัดจันทบุรีและตราด จำนวน 24 ตำบล ผู้วิจัยจึงนำไปใช้เพื่อจัดทำฐานข้อมูลในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับตำบลของจังหวัดจันทบุรีและตราด ออกมาในรูปแบบของชุดความรู้การท่องเที่ยวระดับตำบลจำนวน 24 ชุด

ผลการวิเคราะห์ ยุทธศาสตร์การบูรณาการท่องเที่ยว โดยชุมชนในจังหวัดจันทบุรี และตราดระดับตำบลของจังหวัดจันทบุรีและตราด

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชนในรูปแบบการท่องเที่ยวของตำบลตัวอย่าง ในจังหวัดจันทบุรี และตราดจากตารางที่ 4.1-4.8 ในหัวข้อที่ผ่านมา พบว่าการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของจันทบุรีและตราดโดยอาศัยการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นควรต้องมีการบูรณาการระหว่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทางวัฒนธรรมทางวัฒนธรรม ทางประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวชายทะเล เชิงเกษตร เชิงอาหาร เชิงศาสนา และการท่องเที่ยวโบราณสถานเข้าด้วยกัน เพื่อให้จันทบุรีและตราดสามารถบรรลุประสิทธิผลและประสิทธิภาพของการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้

ในการบูรณาการการท่องเที่ยวดังกล่าวนี้จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อให้เห็นฐานะทางยุทธศาสตร์ (strategic position) และแนวทางในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์จุดแข็ง (strengths) จุดอ่อน (weakness) โอกาส (opportunity) และอุปสรรค (threat) (SWOT analysis) ของจังหวัดจันทบุรีและตราด พบว่า ผลการวิเคราะห์มีดังนี้ คือ

1. จุดแข็งของจังหวัดจันทบุรีและตราด ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. จุดอ่อนของจังหวัดจันทบุรีและตราด ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. อุปสรรคของจังหวัดจันทบุรีและตราด ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
4. โอกาสของจังหวัดจันทบุรีและตราด ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1. จุดแข็งของจังหวัดจันทบุรีและตราดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จุดแข็ง ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดจันทบุรีและตราดที่สำคัญมีดังนี้

1.1 มีทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ

1. เป็นแหล่งผลิตอาหาร

1.3 ภูมิปัญญาด้านการเจียรนัยพลอย

1.1 มีทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ

ทรัพยากรท่องเที่ยว ที่มีศักยภาพของจังหวัดจันทบุรีจะมีลักษณะเป็นทรัพยากรที่มีความหลากหลายทั้งส่วนที่เป็นธรรมชาติและ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ในขณะที่จังหวัดตราดศักยภาพของทรัพยากรจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นสำคัญ

1.1.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรี

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายของจังหวัดจันทบุรีสามารถสรุปได้เป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้ คือ

1) ทรัพยากรด้านประวัติศาสตร์และโบราณสถาน เช่น รอยพระพุทธรูปเขาศิขม ภูม เมืองโบราณของชาติพันธุ์ชองและขอม เส้นทางกู่เอกราชพระเจ้าตากสินมหาราช สถาปัตยกรรมแบบโกธิคของวัดคาทอลิก วัดเขาสุกิม ชุมชนริมแม่น้ำจันทบุรี เป็นต้น

2) ทรัพยากรด้านป่าเขาลำเนาไพร เช่น น้ำตกและเทือกเขาสอยดาว น้ำตกพลิ้ว เป็นต้น

3) ทรัพยากรด้านชายทะเลและป่าชายเลน เช่น หาดเจ้าหลาว อ่าวคุ้งกระเบน ป่าชายเลนท่าสอน ชายทะเลตามแนวถนนบูรพาชลทิศ เป็นต้น

4) ทรัพยากรด้านสวนผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด ลองกอง สละ ลำไย มะไฟ ลิ้นจี่ กัลยไช้ เป็นต้น

5) ทรัพยากรด้านอาหารและสินค้าพื้นเมือง ตั้งแต่เชิงเขา ที่ราบลุ่มแม่น้ำ จนถึงชายทะเล เช่น หมูชะมวง อาหารทะเล แกงป่า อาหารจากกระวาน น้ำสำรอง พลอยและเครื่องประดับอัญมณี เสื้อจันทบูร เป็นต้น

1.1.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดตราด

ทรัพยากรท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติของจังหวัดตราดทั้งทางด้านทะเล ชายหาด ป่าชายเลน และปะการัง สามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้ คือ

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวในส่วนที่เป็นผืนแผ่นดินใหญ่ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 เส้นทางหลัก คือ

เส้นทางที่ 1 กลุ่มสถานที่ท่องเที่ยวในเขตอำเภอเมืองตราด โดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมืองตราด ประกอบด้วย วัดบุปผาราม วัดโยธานิมิต ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง วัดไผ่ล้อม โบราณสถานจวนเรชิตังกัมปอต ย่านการค้าตลาดริมคลอง (ถนนธนเจริญ) และอ่างเก็บน้ำเขาระกำ (สวนขยาย)

เส้นทางที่ 2 กลุ่มสถานที่ท่องเที่ยวในเขตอำเภอเมืองตราดและอำเภอกลองใหญ่ ประกอบด้วย วัดคีรีวิหาร หาดลานทราย น้ำตกสะพานหิน หาดทรายงาม หาดทรายเงิน หาดทรายแก้ว ศูนย์สภากาชาดไทยเขาล้าน หาดไม้รูด – บ้านไม้รูด หาดบานชื่น หาดตาหนัก พื้นที่

แคบที่สุดของประเทศไทย อนุสรณ์สถานทหารนาวิกโยธิน – บ้านหาดเล็กละจูดผ่านแดนถาวรบ้านหาดเล็ก

เส้นทางที่ 3 กลุ่มสถานที่ท่องเที่ยวในเขตอำเภอเขาสมิงและอำเภอบ่อไร่ ประกอบด้วย วัดเมืองเก่า แสนตุ้ม น้ำตกเขาสลัดได กลุ่มเจียรระโนพลอยบ่อไร่และอุทยานแห่งชาติน้ำตกคลองแก้ว

เส้นทางที่ 4 กลุ่มสถานที่ท่องเที่ยวในเขตอำเภอเมืองและอำเภอแหลมงอบ ประกอบด้วย ป่าชายเลนชุมชนบ้านเปรี๊ ดินเิน บ้านอ่าวซ้อ – แหลมศอก บ้านน้ำเชี่ยว อนุสรณ์สถานยุทธนาวีที่เกาะช้างและอ่าวตาลคู่

2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวในส่วนที่เป็นหมู่เกาะทะเลตราด

แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติของหมู่เกาะทะเลตราด ถือได้ว่าเป็นเป้าหมายหลักที่อยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยว เพราะล้าค่าไปด้วยเอกลักษณ์ของหมู่เกาะน้อยใหญ่ที่สมบูรณ์ไปด้วยป่าดิบชื้นสามารถจำแนกย่อยออกเป็น 3 กลุ่มเกาะใหญ่ คือ กลุ่มเกาะช้าง กลุ่มเกาะหมากและกลุ่มเกาะกูด

3) ทรัพยากรท่องเที่ยวพื้นที่ใกล้เคียง

พื้นที่บริเวณจังหวัดตราด มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีชื่อเสียงจำนวนมากและยังมีปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่น่าในใจที่เกิดขึ้นเมื่อเร็วๆ นี้ เช่นที่ตำบลไม้รูด เกิดปรากฏการณ์แมงกะพรุนหลากสีและมีการส่งเสริมเป็นการท่องเที่ยวโดยกลุ่มโฮมสเตย์บ้านไม้รูด เป็นต้น

4) ทรัพยากรท่องเที่ยวในประเทศกัมพูชา

โรงแรมเกาะกง อินเทอร์เน็ตเซ็นแนล รีสอร์ท คลับ ของนายพั๊ด สุภาภา สมาชิกวุฒิสภาเกาะกง และเจ้าของบริษัท เกาะพง รีสอร์ท จำกัด ในงบประมาณลงทุน 1,000 ล้านบาท เป็น โรงแรมระดับ 5 ดาว สไตลล์รีสอร์ทสุขภาพและสปา โดยมีห้องพักจำนวน 550 ห้อง ในหลายระดับตั้งแต่ 1,000 – 15,000 บาท ภายในมีกาสีโน ห้องประชุมขนาด 1,000 ที่นั่ง ภัตตาคารระดับหรู ที่มีอาหารนานาชาติ ร้านดิวตี้ฟรี สนามเทนนิส ห้องฟิตเนส ห้องนวดแผนไทย และห้องสปาและเซาน่า พร้อมสระว่ายน้ำระดับหรู ติดชายหาดบ้านจามเยียมที่สวยงามของ จ.เกาะกง

นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญตามแนวชายทะเลอีกแห่งหนึ่งก็คือ เมืองชายทะเล สีหนุวิลล์ คือเมืองพักตามอากาศชายทะเลอันดับหนึ่งของกัมพูชา บรรยากาศเหมือนพัทยาที่ไม่มีบาร์เปียร์อะไรมากนัก ชายหาดสะอาด นักท่องเที่ยวไม่มาก น้ำทะเลสวย ถึงแม้ทรายไม่ขาวเหมือนเกาะเสม็ดแต่สิ่งแวดล้อมอื่นๆ น่าเที่ยวมาก ตามชายหาดมีแม่ค้าทุนของบนหัวขายของเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่มีที่ไหน ทำให้สีสันของชายหาดมีมากขึ้น ตามชายหาดที่มีมากขึ้น ตามชายหาดมีชาวเขมรและชาวเวียดนามให้บริการนวดและทำเล็บเดินไปมา นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวเขมรและนักท่องเที่ยวต่างชาติ คนไทยไม่มี

1.2 เป็นแหล่งผลิตอาหาร

จันทบุรีและตราดถือได้ว่าเป็นความโดดเด่นในฐานะที่เป็นแหล่งผลิตอาหารที่ขึ้นชื่อทางด้านผลไม้และอาหารทะเล จันทบุรีและตราด เป็นแหล่งผลิตผลไม้ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ทุเรียน มังคุด เงาะ และลองกอง กล่าวคือ สถิติของผลิตภัณฑ์ด้านผลไม้ของจันทบุรีมีดังนี้ (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. 2555 : 35)

- ทูเรียน ในปี พ.ศ.2553 มีผลผลิตได้จำนวน 217,165 ตัน โดยมีเนื้อที่เพาะปลูกในปี พ.ศ.2553 เป็นจำนวน 183,551 ไร่
 - มังคุด จากสถิติในปี พ.ศ.2553 พบว่ามีผลผลิตได้จำนวน 76,716 ตัน มีพื้นที่เพาะปลูก โดยประมาณ 136,957 ไร่
 - เงาะ จากสถิติการเพาะปลูกในปี พ.ศ.2553 พบว่ามีผลผลิตจำนวน 148,633 ตัน มีเนื้อที่เพาะปลูกจำนวน 117,341 ไร่
 - ลำไย จากในปีพ.ศ.2553 พบว่าลำไยให้ผลผลิตรวม 202,266 ตัน มีเนื้อที่เพาะปลูก จำนวน 109,839 ไร่
 - ลองกอง ในปี พ.ศ.2553 พบว่าลองกองมีผลผลิต โดยรวม 50,658 ตัน โดยมีเนื้อที่เพาะปลูก 97,566 ไร่
- ในขณะที่จังหวัดตราด พบว่า การผลิต ทูเรียน มังคุด เงาะ และลองกองปรากฏในตารางที่ 5.9 ดังนี้

ตาราง 4.9 พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดตราด

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดตราด ปี 2556		
พืชเศรษฐกิจ	พื้นที่ปลูก (ไร่)	พื้นที่ให้ผล (ไร่)
ทูเรียน	26,148	20,941
มังคุด	38,302	31,945
เงาะ	53,074	49,918
ลองกอง	15,863	13,368
ยางพารา	323,463	258,873
ปาล์ม	59,601	43,044
ข้าว	20,680	20,680
สับปะรด	23,946	18,366

นอกจากนี้ จันทบุรีและตราดยังเป็นแหล่งผลิตอาหารทะเลที่สำคัญในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดตราด พบว่า มีแนวชายฝั่งทะเลตั้งแต่อำเภอเมืองตราด อำเภอแหลมงอบ ไปจนถึงอำเภอคลองใหญ่ยาวประมาณ 165.5 กิโลเมตร เนื่องจากมีเกาะน้อยใหญ่จำนวนมากและมีการไหลลงของน้ำจืดจากแม่น้ำตราด แม่น้ำเวฬุและคลองน้ำเชี่ยว ทำให้ทะเลจังหวัดตราดมีความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีป่าชายเลนที่ได้รับการประกาศให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ 7 แห่ง มีพื้นที่รวม 68 ,463 ไร่ เป็นพื้นที่เหมาะแก่การเป็นแหล่งวางไข่และเลี้ยงดูลูกสัตว์น้ำวัยอ่อน สัตว์น้ำที่พบมากได้แก่ กุ้ง หอย โดยเฉพาะหอยลายที่สร้างรายได้ให้กับจังหวัดเป็นจำนวนมาก จากข้อมูลสำนักงานประมงจังหวัดตราดจำแนกการทำประมงในจังหวัดตราด ดังนี้

1) การประมงทะเล จังหวัดตราด มีครีวเรือประมงทะเล 4 ,165 ครีวเรือ มีเรือประมงจำนวน 3,204 ลำ และมีการจัดแหล่งอาศัยสัตว์ทะเลขนาดใหญ่ 2 แห่ง และขนาดเล็กจำนวน 40

แห่ง มีธุรกิจต่อเนื่องจากการประมง ได้แก่ โรงน้ำแข็ง 13 โรง โรงงานห้องเย็น 3 แห่ง โรงงานปลาป่น 2 แห่ง โรงงานปลากระป๋อง 2 แห่ง อุต่อเรือ 6 แห่ง คานเรือ 7 แห่ง ทำเทียบเรือขนาดใหญ่และขนาดเล็ก 27 แห่ง นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำพื้นบ้าน เช่น กะปิกุ้งแห้งและปลาเค็ม กระจายทั่วไปในเขตชายทะเล

2) การประมงน้ำจืด จังหวัดตราด มีครัวเรือนประมงน้ำจืด 510 ครัวเรือน ผลผลิตจากการประมงน้ำจืดค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับการประมงทะเล ซึ่งผลผลิตได้จากแม่น้ำตราด แม่น้ำเวฬุและลำคลองอ่างเก็บน้ำต่างๆ ในปี 2555 มีผลผลิตจากการจับสัตว์น้ำ จำนวน 105.18 ตัน คิดเป็นมูลค่าปีละ 2.96 ล้านบาท

3) การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง จังหวัดตราด มีพื้นที่เหมาะสมต่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง เพราะมีสภาพแวดล้อมเหมาะสม มีชายฝั่งทะเลยาวถึง 165 กิโลเมตร และมีคุณภาพน้ำทะเลดี ทำให้สามารถเพาะเลี้ยงสัตว์ได้หลายประเภท ทั้ง กุ้ง , ปลา, หอย, และปู แต่ผลผลิตส่วนใหญ่มูลค่ากว่าร้อยละ 90 ได้จากการเพาะเลี้ยงกุ้งทะเล (กุ้งขาวแวนนาไม) มีปริมาณการจับ ปี 2555 จำนวน 38,302.89 ตัน คิดเป็นมูลค่า 4,828.70 ล้านบาท

การเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของจันทบุรีและตราดในปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นจุดแข็งในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีลักษณะร่วมกันของทั้ง 2 จังหวัด ดังจะเห็นได้จากการมีอาหารท้องถิ่นที่คล้ายคลึงกัน เช่น ก๋วยเตี๋ยวหมูเลี้ยง แกงป่า น้ำพริกปูไข่ ก๋วยเตี๋ยวผัดปู ต้มส้ม หมูต้มชะมวง ต้มกะทิสายบัว แกงเนื้อหน่อสับประรด ปลาต้มหวาน ไก่ต้มระกำ เป็นต้น

1.3 ภูมิปัญญาด้านการเจียรนัยพลอย

จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราดถือได้ว่าเป็นจังหวัดพี่และจังหวัดน้องที่มีการขุดพลอย และเจียรนัยพลอยคู่ขนานกันมาตั้งแต่อดีต เดิมทีนั้นการค้าขายพลอยในจังหวัดจันทบุรี และตราด จะเน้นหนักไปที่การค้าขายพลอยก่อนเป็นหลัก แต่ต่อมาก็เริ่มมีพัฒนาการในวงการค้าขายพลอยขึ้น กล่าวคือ ชาวไทยใหญ่หรือที่ผู้คนในจังหวัดจันทบุรีเรียกว่าพวก “กุกุหล่า” ก็เริ่มเจียรนัยพลอย กล่าวได้ว่าการเจียรนัยพลอยนั้นสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าได้มากขึ้น ผลที่ตามมาคือ ผู้คนจำนวนมากต่างพากันไปเรียนรู้การเจียรนัยพลอยจากพวกกุกุหล่า โดยเฉพาะชาวบ้านจังหวัดจันทบุรีและตราด เราจะเห็นได้จากแหล่งที่มีการขุดพลอยทั้งในจันทบุรีและตราดที่มีการดำเนินงานอย่างกว้างขวาง กล่าวคือ ในจังหวัดจันทบุรีจะมีการขุดพลอยที่ เขาพลอยแหวน เขาวิ้ว บ่อพุ บ่อยาว ป่าจาก เขาสระแก้วและบางกะจะ บ่อเวฬุ บ้านสี่เสียด บ้านตกรพรม บ้านทรายขาว บ้านกลาง บ้านเนินจาง บ้านชากกลาง บ้านสตอร์ เขาน้อย บ้านป่าเอ็ด บ้านกลาง บ้านหนองปลาไหล บ้านตกลี บ้านสะตอ บ้านสะพานหิน (บ้านทับน้ำพลอย) บ้านแสงแดงและบ้านแสงส้ม ส่วนจังหวัดตราดจะมีการขุดพลอยที่บ้านสอยดาว บ้านหนองบอน บ้านเนินตากแดด บ้านบ่อไร่ บ้านแตกแว้ง บ้านนาใหญ่ บ้านตาบาตร บ้านสระใหญ่ บ้านวายก้ายและบ้านนนทรีย์

อย่างไรก็ตามแต่การเจียรนัยพลอยของพวกกุกุหล่าก็มีข้อจำกัด คือ เนื่องจากเครื่องจักรที่พวกกุกุหล่าใช้ในการเจียรนัยพลอยนั้นเป็นเครื่องจักรชนิดเท้าถีบ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงไม่สามารถเจียรนัยพลอยได้เต็มที่มากนัก จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่สองข้างเลย เจริญกิจ คริสตศา สนิทชนวัดโรมันคาทอลิก จังหวัดจันทบุรี ได้มีการดัดแปลงเครื่องจักรที่เจียรนัยพลอยซึ่งแต่เดิมที่ต้องใช้เท้าถีบ

มาเป็นเครื่องจักรเจียรนัยที่ใช้ไฟฟ้า ทำให้สามารถเจียรนัยพลอยได้เร็วขึ้น ประกอบกับการทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการค้าขายพลอยสามารถทำรายได้มากกว่าอาชีพดั้งเดิมที่ผู้คนส่วนใหญ่ทำอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วชาวบ้านในจังหวัดจันทบุรีและตราดจำนวนมาก ต่างพากันละทิ้งอาชีพดั้งเดิมของตนแล้วหันหน้าเข้าสู่วงการพลอย คือ การขุดพลอย การเจียรนัยพลอยและการ เป็นพ่อค้าคนกลางในการค้าขายพลอย (การเดินพลอย) จนเกิดเศรษฐกิจชุมชนที่เกี่ยวกับการทำพลอยเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในทั้ง 2 จังหวัด

ปัจจุบันจำนวนพลอยก้อนในแถบจังหวัดจันทบุรีและจังหวัด ตราด มีจำนวนลดลง ในขณะที่ต้นทุนในการลงทุนขุดพลอยและเจียรนัยพลอยก็สูงขึ้น ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มีผลโดยตรงต่ออาชีพการเจียรนัยพลอย จึงเป็นผลให้ผู้คนชาว จันทบุรีและตราด จำนวนมากต่างพากันละทิ้งอาชีพการขุดพลอยและ เจียรนัยพลอยแล้วหันไปประกอบอาชีพอื่นแทน แต่สิ่งที่ยังคงเหลือและติดตัวชาว จังหวัดจันทบุรีและตราดก็คือ ความรู้เรื่องการเจียรนัยพลอย

นอกจากนี้ ความพยายามแก้ไขปัญหาพลอยก้อน ที่ลดลงก็นำไปสู่นวัตกรรมใหม่คือ การนำพลอยเนื้ออ่อนมาเผาให้เป็นพลอยเนื้อแข็งที่มีสีเข้มมากขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับพลอย เนื่องจากพลอยในจันทบุรีและตราดนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นพลอยเนื้อแข็ง ส่วนเนื้ออ่อนเป็นพลอยที่อยู่ นอกเมืองจันทบุรีและตราดทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังนั้นพ่อค้าพลอยที่เดินทางไปต่างประเทศ เพื่อซื้อพลอยจะนำพลอยจากต่างประเทศมาเผาที่เมืองจันทบุรี และตราด นอกจากนี้ ยังมีชาวแอฟริกัน ซึ่งเป็นประเทศเจ้าของวัตถุดิบพลอยได้เดินทางมาค้าขายพลอยที่ยังไม่ได้เจียรนัยที่จังหวัดจันทบุรี โดยตรง เมื่อมีการเข้ามาของพ่อค้าพลอยชาวแอฟริกัน เช่น ชาวกินี แทนซาเนีย มาดากัสการ์ เป็นต้น ชาวแอฟริกันดังกล่าวเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนค้าพลอยภายใต้วัฒนธรรมชาวมุสลิม โดยภายในชุมชน มีทั้งที่พัก ร้านอาหาร ที่ทำงาน กิจกรรมความบันเทิง การกระจายตัวของชุมชนชาวแอฟริกัน ใน จังหวัดจันทบุรี แถวๆโรงแรม นิวออริล ตามบ้านจัดสรร ตามอพา รท์เมนท์ ซุปเปอร์มาร์เก็ต หลังโรบินสัน จันทบุรี

2. จุดอ่อนของจังหวัดจันทบุรีและตราด ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.1 การขาดทุนและทักษะในการจัดการท่องเที่ยว

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างจังหวัดในภาคตะวันออกด้วยกัน จะพบว่า ในขณะที่จังหวัดชลบุรี และระยองมีการพัฒนาการท่องเที่ยวจนเกิดทักษะและทุนสะสมในการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่จันทบุรีและตราดยังถือว่าเป็นจังหวัดที่มาทีหลังในการพัฒนาการท่องเที่ยว เราจะเห็นได้จากสถิติต่อไปนี้คือ

จังหวัดชลบุรี ซึ่งถือเป็นเมืองท่องเที่ยวหลัก และจัดเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภาค ตะวันออก ในขณะที่จังหวัดตราดมีความพร้อมด้านบริการท่องเที่ยวทั้งในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านที่พักที่จังหวัดตราด มีจำนวนถึง 223 แห่ง กระจายตัวอยู่ในเกาะช้าง และเกาะอื่นๆ จำนวน 168 แห่ง ส่วนในเมืองตราด มีจำนวน 55 แห่ง แต่มีอัตราการเข้าพักค่อนข้างต่ำ เมื่อเทียบกับจังหวัดชลบุรี และระยอง ส่วนบริการร้านอาหาร จังหวัดตราดมีประมาณ 42 แห่ง นอกจากนี้ยังมีร้านจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง จำนวน 10 ล้าน

ในปี 2548 ประมาณการว่าประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางมาท่องเที่ยว ประมาณ 13 ล้านคนเศษ ซึ่งในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา จำนวนนักท่องเที่ยว เพิ่มขึ้นโดยตลอดจาก 6.95 ล้านคนในปี 2538 เพิ่มขึ้นประมาณสองเท่าเป็น 11.5 ล้านคนในปี 2548 หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 6.99 ต่อปี กลุ่มตลาดหลักที่สำคัญคือ กลุ่มประเทศแถบเอเชียตะวันออก ได้แก่ กลุ่มยุโรป นอกจากนี้ ประเทศไทยยังมีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศเป็นจำนวนมาก ประมาณว่าในปี 2548 ชาวไทยเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศเป็นจำนวนมาก ประมาณว่าในปี 2548 ชาวไทยเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศถึง 76.24 ล้านคน-ครั้งต่อปี โดยตั้งแต่ปี 2541-2548 จำนวนนักท่องเที่ยวดังกล่าวเพิ่มขึ้นมาในอัตราเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 5.66 ต่อปี

ตลาดการท่องเที่ยวที่สำคัญในภาคตะวันออกของไทย มีพื้นที่หลักคือ ชลบุรี และระยอง ใน จังหวัดชลบุรีมีเมืองพัทยาเป็นตลาดหลักของทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทำให้จังหวัดชลบุรี มี รายได้และสัดส่วนนักท่องเที่ยวสูงกว่าจังหวัดอื่นมาก เพราะนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศใช้จ่ายเงินสูง กว่าจังหวัดอื่น ๆ ส่วนจังหวัดตราดมีนักท่องเที่ยวร้อยละ 7.56 ของภาค มากกว่าจันทบุรีเพียง เล็กน้อย แต่มีรายได้จากการท่องเที่ยวร้อยละ 6 ซึ่งสูงกว่าจันทบุรีที่มีรายได้เพียง ร้อยละ 2.14 ทั้งนี้ เนื่องจากนักท่องเที่ยวจังหวัดตราดเป็นชาวต่างประเทศในสัดส่วนที่สูงกว่าเช่นกัน ลักษณะเช่นนี้ ชี้ให้เห็นความสำคัญของจังหวัดชลบุรี ในฐานะศูนย์กลางการท่องเที่ยวภาคตะวันออก ซึ่งจังหวัดตราด (และจังหวัดอื่น) ควรพิจารณาดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเหล่านี้ ให้เข้ามาในจังหวัดของตนให้มากขึ้น(ทวีป ศิริรัศมี. 2550 : 28)

2.2 การขาดแคลนแรงงานในธุรกิจท่องเที่ยว

ในจังหวัดจันทบุรีและตราดมีปัญหาการ ขาดแคลนแรงงานในภาคท่องเที่ยว รวมถึงการขาด การบริหารจัดการอย่างมีคุณภาพและเป็นระบบ ในการรองรับธุรกิจท่องเที่ยว

3. อุปสรรคของจังหวัดจันทบุรีและตราด ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

3.1 การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ (climate change)

การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศของโลกส่งผลกระทบต่อ ทำให้ จังหวัดจันทบุรีและตราด ต้องประสบกับภัยธรรมชาติหลายครั้ง และนำมาสู่ความเสียหายต่อชีวิตทรัพย์สินและพืชผลทางการ เกษตร เราพบว่า พื้นที่เสี่ยงภัยธรรมชาติของจังหวัด จันทบุรีและตราดที่สำคัญ เช่น (การนิคม อุตุสภกรรมแห่งประเทศไทย. ม.ป.ป : 3-30)

1) การเกิดภาวะโลกร้อนในจังหวัดจันทบุรี จากหลักฐานพบว่า ภาวะโลกร้อนได้ส่งผลกระทบต่อ อย่างชัดเจนให้เกิดปรากฏการณ์พายุมาตั้งแต่ ปีพ.ศ.2541 ในชายทะเลจังหวัดจันทบุรี และในปี พ.ศ. 2558 ที่ผ่านมา ชาวสวนผลไม้จันทบุรีต้องประสบกับภาวะแห้งแล้งจากปรากฏการณ์เอลนีโญ ซึ่ง ก่อให้เกิดการทำลายผลไม้จำนวนมาก เช่นทุเรียน

2) แผ่นดินสไลด์ ดินโคลนถล่มและน้ำป่าไหลหลาก ตัวอย่างเช่นพื้นที่ จังหวัดตราด พบว่ามี พื้นที่เสี่ยงภัยที่มีโอกาสเกิดดินถล่มและน้ำป่าไหลหลาก รวมทั้งสิ้น 20 หมู่บ้าน ใน 4 ตำบล 2 อำเภอ คือ ในเขต อำเภอเกาะช้าง อำเภอบ่อไร่ และอำเภอเขาสมิง โดยเฉพาะพื้นที่เสี่ยงที่บ้านทุ่งกระบอก และบ้านตาพลอย ตำบลสะตอ อำเภอเขาสมิง ซึ่งรับน้ำจากด้านใต้ของเขื่อนคีรีธาร นอกจากนี้พื้นที่ตั้ง อยู่ใกล้เชิงเขา หรือที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ ลำคลอง ก็มีความเสี่ยง

กรมทรัพยากรธรณีจึงได้ดำเนินการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับธรณีพิบัติภัย โดยการฝึกอบรมเผยแพร่ความรู้จัดตั้งเครือข่ายเฝ้าระวังแจ้งเตือนธรณีพิบัติภัยและสัมมนาเครือข่ายเฝ้าระวังแจ้งเตือนธรณีพิบัติภัยในพื้นที่จังหวัดตราดขึ้น เพื่อจะได้ทำการเฝ้าระวังและแจ้งเตือนภัยล่วงหน้ากันระหว่างเครือข่าย ซึ่งจะทำได้สามารถลดผลกระทบจากธรณีพิบัติภัย ลดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินของชาวจังหวัดตราด

3) วาตภัย (กัดเซาะชายฝั่ง/คลื่นพายุหมุนยกซัดฝั่ง)

จากความอ่อนไหวเปราะบางของพื้นที่จากพายุหมุนเขตร้อนและปริมาณน้ำฝนที่เพิ่มขึ้นทำให้ประเทศไทยไม่ปลอดภัยจากพายุฤดูร้อนอีกต่อไป โดนเฉพาะพายุขนาดใหญ่จากแปซิฟิก นอกจากนี้ภาวะภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงหรือ climate change ทำให้เกิดปรากฏการณ์สุดกู่ (extreme events) อนาคตพายุจะแรงขึ้น ลึกลง คาดเดาไม่ได้ และเปลี่ยนทางเดิน ซึ่งหากมีความรุนแรงระดับปกติ จะทำให้เกิดคลื่นพายุหมุนยกซัดฝั่งสูง 1 – 2 เมตร แต่หากเกิดพายุขนาดใหญ่อย่างซูเปอร์ไต้ฝุ่นซึ่งเกิดบ่อยขึ้นในปัจจุบัน จะทำให้เกิดคลื่นพายุหมุนยกซัดฝั่งสูงคลื่นกว่า 4 เมตร เข้าปะทะพื้นที่ชายฝั่ง

กรณีจังหวัดตราด ซึ่งเป็นจังหวัดชายทะเลซึ่งมีพื้นที่ชายฝั่งทะเลยาว 180 กิโลเมตร นอกจากความสูงของคลื่นที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่ออาคารบ้านเรือนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณพื้นที่ชายฝั่งแล้ว คลื่นพายุหมุนยกซัดฝั่งยังทำให้เกิดชายฝั่งที่มีการเซาะและชายฝั่งที่มีการสะสมตัวด้วย ซึ่งจากข้อมูลการเปลี่ยนแปลงชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทยของกองธรณีวิทยา กรมทรัพยากรธรณี ที่จัดทำขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2554 ระบุว่าลักษณะชายฝั่งทะเลของจังหวัดตราดส่วนมากเป็นชายฝั่งหิน และศิลาแลง โดยหินตามชายฝั่งก็จะเป็นชนิดเดียวกับหินที่อยู่บนภูเขา มีแนวการวางตัวขนานกันไปกับแนวภูเขาและแผ่นดินด้านในเช่น แนวชายฝั่งตั้งแต่บ้านคลองกวางจนถึงบ้านหาดเล็ก วางตั้งในแนวตะวันตกเฉียงเหนือ – ตะวันออกเฉียงใต้ทิศทางเดียวกับแนวระดับ (strike) ของทิวเขาบรรทัด ที่ทอดตัวยาวเป็นแนวเขตแดนไทย – กัมพูชา โดยส่วนที่เป็นหน้าผารอยเลื่อน (fault scarp) จะอยู่ทางฝั่งไทย ชายฝั่งในบริเวณนี้จึงเกิดขึ้นตามขอบล่างของแนวภูเขาหาดทรายก็เช่นเดียวกันส่วนมากเป็นหาดเรียบแผ่นดินเกิดขึ้นด้านนอกของแนวชั้นหิน ส่วนหาดก้นอ่าวที่อยู่ระหว่างหัวแหลมจะพบเห็นได้มากในบริเวณชายฝั่งอำเภอแหลมงอบที่อยู่ตรงข้ามกับเกาะช้าง ที่ราบน้ำขึ้นถึงป่าชายเลนจะเกิดขึ้นในบริเวณเว้าอ่าวของอำเภอเมืองตราด สองฝั่งของปากแม่น้ำตราด คลองท่าตะเภาและแม่น้ำเวฬุ จากลักษณะธรณีสัณฐานชายฝั่งดังกล่าวข้างต้น การเปลี่ยนแปลงชายฝั่งในจังหวัดตราด จึงเกิดขึ้นน้อย เพราะชายฝั่งส่วนมากเป็นหินและศิลาแลง การกัดเซาะขึ้นรุนแรงจึงไม่มี มีเพียงบางบริเวณที่เป็นการกัดเซาะปานกลางและการสะสมตัว

ชายฝั่งที่มีการสะสมตัว มีความยาวรวมประมาณ 26 ก.ม. ซึ่งเท่ากับ 14.5 % ของความยาวชายฝั่งทั้งจังหวัด ส่วนที่เหลือประมาณ 60% ของพื้นที่ชายฝั่ง เป็นชายฝั่งคงสภาพ ทำให้สรุปได้ว่าผล การสำรวจชายฝั่งทะเลตราด ส่วนมากอยู่ในสภาพสมดุล ไม่มีพื้นที่ชายฝั่งทะเลที่ถูกกัดเซาะรุนแรง ความยาวที่ถูกกัดเซาะระดับปานกลางรวมทั้งหมดประมาณ 46.63 ก.ม. หรือเท่ากับ 25.5 % ของความยาวชายฝั่งทั้งจังหวัด ส่วนที่เป็นพื้นที่คงสภาพของจังหวัดตราดส่วนใหญ่เป็นแหล่งเศรษฐกิจทั้ง ทางด้านการท่องเที่ยวและการอุตสาหกรรม การใช้ประโยชน์พื้นที่เหล่านี้จึงมีความจำเป็นต้องกวดขันดูแลให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมเพื่อไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการประกอบกิจกรรมของมนุษย์น้อยที่สุด

4) แผ่นดินไหวและสึนามิ ตัวอย่างของแผ่นดินไหวและสึนามิ จะพบได้จากข้อมูล ของกรม ทรัพยากรธรณี ที่ว่า จังหวัดตราดไม่มีรอยเลื่อนแผ่นดินไหวพาดผ่าน จึงมีความปลอดภัยจาก แผ่นดินไหวที่เกิดขึ้นบนแผ่นดิน แต่กรณีเกิดแผ่นดินไหวในทะเลนั้น จังหวัดตราดอยู่ในรายชื่อพื้นที่ เสี่ยงภัยจากคลื่นสึนามิในพื้นที่ 16 จังหวัดชายฝั่งทะเลอ่าวไทยที่จัดทำขึ้นโดยสำนักเลขาธิการป้องกัน ภัยฝ่ายพลเรือน กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เมื่อปี พ.ศ. 2548 โดยพื้นที่จังหวัดตราดถูกจัด ว่าอยู่ในระดับความเสี่ยงต่ำ จำนวน 88 พื้นที่ ใน 6 อำเภอ โดยข้อมูลระบุว่าความเสี่ยงจาก แผ่นดินไหวในทะเลบริเวณหมู่เกาะฟิลิปปินส์จะผลกระทบต่ออ่าวไทยโดยตรงและจะมีผลทำให้คลื่น ยกซ์เคลื่อนตัวถึงชายฝั่งประเทศไทยในระยะเวลา 13 – 16 ชั่วโมง ตามระยะห่างของจุดกำเนิด ทั้งนี้ ผลกระทบต่ออ่าวไทยขึ้นกับความรุนแรงของแผ่นดินไหว ซึ่งจากการศึกษาแบบจำลองความสูงคลื่นที่ อาจเกิดขึ้นจากสึนามิบริเวณหมู่เกาะฟิลิปปินส์ โดยมีการคาดประมาณความสูงคลื่นที่จะเข้าถึงพื้นที่ จังหวัดตราดเฉลี่ยอยู่ที่ 0.13 – 0.47 เมตร

4. โอกาสของจังหวัดจันทบุรีและตราดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ด้านโอกาสของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดจันทบุรีและตราดที่สำคัญในปัจจุบันนั้นมี ประเด็นหลักที่สำคัญดังนี้

4.1 การขยายตัวของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและยั่งยืนของโลก

4.2 นโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตราด

4.3 แผนนโยบายการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออก

4.1 การขยายตัวของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและยั่งยืนของโลก

กระแสการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของโลก การพัฒนาการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์ โดยมีแนวทางในการดำเนินงาน ได้แก่

1) การอนุรักษ์พื้นที่ชายฝั่งทะเลตามแนวอำเภอคลองใหญ่ให้สวยงามและมีเอกลักษณ์ ซึ่งจะ ยกกระดับของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของพื้นที่

2) การจัดสรรพื้นที่สาธารณะเพื่อการท่องเที่ยวและพื้นที่เชิงพาณิชย์ เช่น การจัดสรรพื้นที่ สำหรับการพัฒนา รีสอร์ท โรงแรม ร้านอาหาร สวนสาธารณะ สนามกีฬา ซึ่งแนวทางนี้จะช่วยพัฒนา เศรษฐกิจ สังคมและกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในเมือง และธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

3) การสร้างกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการท่องเที่ยวให้เกิดอย่างต่อเนื่อง เช่น การแสดง แข่งขัน กีฬา จัดแสดงสินค้าและการประชุม เป็นต้น ซึ่งแนวทางนี้จะช่วยกระตุ้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจของ พื้นที่และส่งเสริมธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

4.2 นโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตราด

การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตราดที่เริ่มนำร่องจากอำเภอคลองใหญ่ ถ้าประสบ ผลสำเร็จก็จะขยายจากคลองใหญ่ไปพื้นที่ต่างๆของจังหวัดตราด ผลของการพัฒนาจากนโยบายการ พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจะก่อให้เกิดผลต่อเนื่องจากจังหวัดตราดไปสู่ จังหวัดจันทบุรีได้ เนื่องจาก จังหวัดทั้งสองเป็นจังหวัดที่ติดกันและพึ่งพาอาศัยทรัพยากรซึ่งกันและกันมาตั้งแต่อดีต

ในกรณีของจังหวัดตราดรัฐบาลมีนโยบายในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตราด โดยมุ่งยุทธศาสตร์ที่สำคัญว่า “ศูนย์กลางการค้าขนส่ง ขนส่งต่อเนื่องระหว่างประเทศ และศูนย์กลางให้บริการการท่องเที่ยวระดับภูมิภาค”

1) การเป็นศูนย์สนับสนุนและให้บริการการนำเข้า-ส่งออก (support service in import/export process) การเป็นประตูต้อนรับและให้บริการเชื่อมโยงเศรษฐกิจ ที่สมบูรณ์ จำเป็นต้องมีองค์ประกอบเพื่อสนับสนุนบทบาท ประกอบด้วย

- ศูนย์แสดงสินค้านานาชาติเพื่อการส่งออกและนำเข้า
- ศูนย์บริการการเจรจาการค้าระดับนานาชาติ/รับส่งซื้อสินค้า/ตรวจสอบสินค้าคงคลัง
- ศูนย์แสดงสินค้านานาชาติ
- ที่พักรองรับนักธุรกิจ
- ที่อยู่อาศัยรองรับแรงงานและผู้มาประกอบกิจกรรมในพื้นที่
- สนับสนุนการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์และผลผลิตที่ผลิตได้ภายในกลุ่มจังหวัดให้มากที่สุด
- สนับสนุนให้มีระบบการตรวจสอบคุณภาพของพืชและสัตว์ที่ทันสมัย
- มีระบบการนำเข้า-ส่งออก สินค้าตามศุลกากร

2) เป็นศูนย์รวมในการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ทั้งระบบการขนส่งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ (logistic center) จำเป็นต้องมีองค์ประกอบเพื่อสนับสนุนบทบาท ประกอบด้วย

- logistic park (ทางบก/ทางน้ำ)
- logistic center (ศูนย์ให้บริการโลจิสติกส์ทางถนน-ศูนย์ให้บริการโลจิสติกส์ท่าเรือชายฝั่ง)
- ศูนย์กระจายสินค้าทางบกทางน้ำ
- สถานีขนส่งสินค้า
- คลังสินค้าและพื้นที่สำรองสำหรับขยายกิจกรรมทางธุรกิจด้านคลังสินค้าของเอกชน
- จุดพักรถบรรทุกสินค้า
- สถานีซ่อมบำรุง
- ห้องน้ำสาธารณะ/พื้นที่พักผ่อน
- สถานีบริการน้ำมัน
- ศูนย์บริการผ่านแดนรองรับนักท่องเที่ยวและโลจิสติกส์เพื่อรองรับการขยายตัวของ

ขอรับบริการ ณ จุดผ่านแดนทั้งผู้เดินทางและการขนส่งสินค้าในอนาคต ต้องพัฒนาพื้นที่อาคารที่ทำการด่านพรมแดน ซึ่งมีหน่วยงานหลัก คือ กรมศุลกากร และสำนักงานตำรวจคนเข้าเมือง ในส่วน cargo terminal และหน่วยกักพืชกักสัตว์ที่เป็น quarantine ของกรมควบคุมโรค กรมวิชาการเกษตร กรมปศุสัตว์ และกรมประมงนั้น ด้วยข้อจำกัดทางสภาพภูมิประเทศ จึงจำเป็นต้องใช้พื้นที่ร่วมกับที่ไม่รู้ด

- ส่วนอำนวยความสะดวกและสนับสนุน
- ส่วนพักอาศัย-สันนนาการ
- พื้นที่ซื้อขายสินค้าชายแดนและลานเทกอง
- การพัฒนาโครงข่ายทางหลวงและการรักษาความปลอดภัยและความคล่องตัวของระบบ

จราจรในแนวสายทาง

3) การเป็นศูนย์กลางให้บริการการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาค (tourism hub) การบริหารการท่องเที่ยวเป็นมิตรแบบมีอาชีพเพื่อการสร้างความประทับใจ รวมทั้งการจะดึงส่วนแบ่งทางการตลาดของภาคการท่องเที่ยวกับพหุจากโอกาสในการเปิด AEC มาในระยะ 5 ปีแรก ด้วยการเป็นแหล่งจัดจ่ายซื้อสินค้า การท่องเที่ยวสีเขียว+เที่ยววิถีไทย การสร้างสรรค์กิจกรรมทางการท่องเที่ยวด้วย event tourism ที่ใช้จุดขายเป็นเอกลักษณ์ชาติของพื้นที่/ tour for business relation/และ MICE ซึ่งจำเป็นต้องมีองค์ประกอบเพื่อสนับสนุนบทบาท ประกอบด้วย

1. พื้นที่อำนวยความสะดวกบริเวณจุดผ่านแดน
 - สิทธิพิเศษนักท่องเที่ยวเครือข่ายอาเซียน/ กลุ่มมีบัญชีเดินทางออก VISA
 - ศูนย์ข้อมูลและศูนย์บริการการท่องเที่ยว - เชื่อมโยงการท่องเที่ยว
 - จุดแวะพัก/ห้องน้ำ/จุดชมวิว
2. พื้นที่ธุรกิจการค้าและพื้นที่ shopping แบบปลอดภาษี
3. พื้นที่ท่องเที่ยววิถี - วัฒนธรรม - ประวัติศาสตร์ของพื้นที่
4. ศูนย์ประชุมและสัมมนา
5. ศูนย์ฝึกอบรม
6. โรงแรม/รีสอร์ท/ที่พัก
 - ที่พักชั้นดีแบบ hi class
 - ที่พักแบบ homestay ดั้งเดิม
 - ที่พักรองรับกลุ่ม longstay
7. ศูนย์กลางการกระจายการท่องเที่ยวทางทะเล (tourism hub zone)
8. พื้นที่อนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่า (preservation area)
 - พื้นที่ส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจและประมงชายฝั่ง
 - พื้นที่สงวนรักษาเพื่อความปลอดภัยตามแนวชายแดน (conservation area)
 - พื้นที่สงวนรักษาป่าไม้
9. สถานีขนส่งผู้โดยสาร
10. ที่อยู่อาศัยรองรับแรงงาน

นอกจากยุทธศาสตร์ 3 ด้านหลักดังกล่าวแล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดตราดยังมีบทบาทสนับสนุนอื่นที่เกี่ยวข้องอีกด้วย เช่น

1. การเป็นศูนย์ฝึกอบรมภาษาเพื่อการทำงานระหว่างประเทศ (International Language Training School) เช่น สถาบันการศึกษา/สอนภาษานานาชาติและที่อยู่อาศัยรองรับนักศึกษา
2. งานบริการแรงงานฝีมือระดับนานาชาติ (Skill Labor Development and Service) เช่น ศูนย์ฝึกและอบรม/พัฒนาแรงงานด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
3. งานบริการการแพทย์ระดับนานาชาติ (Medical Hub) เช่น โรงพยาบาล สถานพยาบาล ศูนย์พัฒนาสุขภาพครอบครัว ศูนย์พักผ่อนและพัฒนาการิฬา โรงแรมรีสอร์ทสุขภาพ และที่อยู่อาศัยรองรับบุคลากรทางการแพทย์และแรงงาน

4.3 แผนนโยบายการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออก

การที่ภาคตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเล เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศอย่างมาก และถูกกำหนดให้มีการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก มาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 เพื่อเป็นแหล่งอุตสาหกรรมใหม่ ทำให้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วในจังหวัดชลบุรีและระยอง โดยจังหวัดตราดและชายแดนยังไม่ได้รับการพัฒนามากนัก

กรมโยธาธิการและผังเมืองได้วางและจัดทำผังประเทศและผังภาคในปี 2547 โดยกำหนดแผนนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกที่เน้นการกระจายการพัฒนาสู่ท้องถิ่น เพื่อขึ้นนำความต้องการให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดสรรทรัพยากร กระจายบริการสาธารณะเข้าสู่ชุมชนให้มากขึ้น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกในการขับเคลื่อนที่สำคัญ (โยธาธิการและผังเมือง 2549) ได้วิเคราะห์แนวโน้มการพัฒนาและเสนอระบบศูนย์กลางเมืองในพื้นที่การพัฒนาให้ชลบุรีเป็นศูนย์กลางเมืองหลัก ระยองเป็นศูนย์กลางเมืองรอง จันทบุรีและตราดเป็นศูนย์กลางพัฒนาเมืองระดับจังหวัด และให้บ้านหาดเล็กเป็นเมืองพัฒนาการค้าชายแดน หมูเกาะช้าง เกาะหมาก และเกาะกูด เป็นเมืองพิเศษเพื่อการพัฒนา

ดังนั้นจึงมีผลต่อการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานภาคตะวันออก โดยการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งทางถนน เพื่อให้สอดคล้องกับแนวแกนการพัฒนาหลักของภาคตะวันออก และเพื่อเชื่อมต่อเข้ากับโครงข่ายถนนของประเทศ โดยมีแนวแกนหลักในการพัฒนา ดังนี้ แนวกรุงเทพฯ-ชลบุรี-ระยอง-จันทบุรี-ตราด แนวกรุงเทพฯ-ฉะเชิงเทรา-สระแก้ว-อรัญประเทศ แนวระยอง-ชลบุรี-ปราจีนบุรี-นครราชสีมา และแนวทางเลียบชายแดนไทย-กัมพูชา ปรับปรุงโครงข่ายรางรถไฟเดิมให้เป็นระบบรถไฟรางคู่และขยายทางรถไฟตามแนวเลียบชายฝั่งทะเลจากระยองไปถึงจังหวัดตราดและชายแดนไทย-กัมพูชา เพิ่มปริมาณการขนส่งสินค้าภายในและภายนอกประเทศปรับปรุงท่าเรือท่องเที่ยวตามริมชายฝั่งทะเล การขนส่งสินค้าภายในประเทศจะเป็นการขนส่งสินค้าระหว่างท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบังกับภาคกลาง และภาคใต้ และการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบัง

ด้านการท่องเที่ยวของภาคตะวันออก กำหนดให้มีพื้นที่ท่องเที่ยวหลักระดับสากล ได้แก่ จังหวัดชลบุรี เมืองพัทยาและพื้นที่ต่อเนื่องจังหวัด โดยมีกำหนด Tourism Zone และการใช้ประโยชน์ที่ชัดเจน ยกกระดับมาตรฐานการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก และมีการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการรองรับและจัดการการพัฒนา พื้นที่ท่องเที่ยวหลักระดับชาติ ได้แก่ นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา จันทบุรี ตราด มีการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในประเทศและรองรับกระแสการเดินทางสู่อินโดจีน โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก ส่งเสริมการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับพื้นที่อื่นๆ พื้นที่เมืองชายแดน ได้แก่ ตราด/หาดเล็ก และสระแก้ว/อรัญประเทศ เป็นพื้นที่เชื่อมโยงการเดินทางระหว่างประเทศ เน้นการพัฒนาด้านการรักษาความปลอดภัยการเข้าเมือง และส่งเสริมด้านการตลาดเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน และพื้นที่พิเศษเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ หมูเกาะช้าง จังหวัดตราด เกาะเสม็ด จังหวัดระยอง มุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่มีมาตรฐานด้วยระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากร (ทวีป ศิริรัศมี. 2550 : 37)

จากการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (qualitative analysis) เกี่ยวกับจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เพื่อพัฒนาฐานะทางยุทธศาสตร์ (strategic position) ของจังหวัดจันทบุรีและตราดในการบูรณาการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อสร้างความเป็นธรรมในการกระจายรายได้ของจังหวัด จันทบุรีและตราด จะพบว่า จังหวัดจันทบุรีและตราดมีฐานะทางยุทธศาสตร์ในลักษณะที่เรียกว่า ยุทธศาสตร์เชิงรุก SO = ยุทธศาสตร์เชิงรุก กล่าวคือ พบว่า สภาพแวดล้อมภายใน มีจุดแข็งเป็นหลัก ได้แก่ มีทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ เป็นแหล่งผลิตอาหาร และ ภูมิปัญญาด้านการเจียรนัยพลอย นอกจากนี้จังหวัดจันทบุรีและตราดยังมีสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นโอกาสเป็นหลัก ได้แก่ การขยายตัวของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของโลก นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ และแนวนโยบายการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออก

จากฐานะทางยุทธศาสตร์ในการท่องเที่ยวชุมชนของจังหวัดจันทบุรีและตราดที่มีลักษณะยุทธศาสตร์เชิงรุกนั้น จึงมีความจำเป็นต้องขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนในจังหวัดจันทบุรีและตราด โดยมุ่งใช้จุดแข็งของจังหวัดจันทบุรีและตราด เพื่อมาพัฒนาให้เป็นประโยชน์ต่อโอกาสที่เอื้ออำนวย ดังนั้น ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรให้ความสำคัญต่อความเชื่อมโยงการท่องเที่ยวชุมชนชายฝั่งทะเลตามแนวระเบียงเศรษฐกิจตอนใต้ (Southern Economic Corridor) ของจังหวัดจันทบุรีและตราด ไปสู่ประเทศกัมพูชาและเวียดนาม โดยเริ่มตั้งแต่ชุมชนคลองขุด จังหวัดจันทบุรี ที่เป็นพื้นที่ตั้งของหาดเจ้าหลาว ไปสู่ชุมชนชายฝั่ง อำเภอลองใหญ่ และเชื่อมกับชายฝั่งจังหวัดเกาะกง สีหนุวิลล์ กัมปอตและแกบของประเทศกัมพูชา รวมถึงจังหวัดฮาเตียนและกามาของเวียดนาม เนื่องจาก เส้นทางท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงที่สัมพันธ์กับความต่อเนื่องของทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งภาคตะวันออกของประเทศไทย กับภาคใต้ของกัมพูชาและตอนใต้ของปากแม่น้ำโขงของประเทศเวียดนาม แหล่งท่องเที่ยวในบริเวณนี้ประกอบด้วย ระบบนิเวศ ป่าชายเลน หาดทราย ปากแม่น้ำ และหมู่เกาะที่มีลักษณะธรรมชาติเฉพาะที่สามารถพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงและต่อเนื่องกันได้ และในปัจจุบันได้มีการพัฒนาเชื่อมโยงไทย-กัมพูชาที่สำคัญ คือ โครงการ “Two Kingdom, One Destination” ซึ่งเน้นส่งเสริมการท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของ 2 ประเทศร่วมกัน รวมถึง การพัฒนาตามแนวเชื่อมโยงชายฝั่ง และมีกรอบการพัฒนาเชื่อมโยงไทย-กัมพูชา-ลาว คือ โครงการพัฒนาสามเหลี่ยมท่องเที่ยวระหว่างไทย-กัมพูชา-ลาว ดังนั้น ประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน จึงมีโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชื่อมโยงในลักษณะการจัดทำรายการนำเที่ยวร่วมกัน และการจัดรายการนำเที่ยวข้ามแดนเป็น Cross Border Overland Tour ระหว่างกันได้

ความจำเป็นของฐานการพัฒนาความเชื่อมโยงของชายฝั่งทะเล เราพบว่า การที่จะให้ความเชื่อมโยงการท่องเที่ยวมีผลสัมฤทธิ์ต่อการพัฒนาภาคและภูมิภาค จำเป็นต้องพัฒนาให้มีฐานของการพัฒนาที่เกิดการรวมศูนย์อย่างเหมาะสม คู่มาต่อการลงทุน และตอบสนองความต้องการในการพัฒนาโดยให้มีบทบาทที่สำคัญ คือ

- 1) บทบาทในการให้บริการผ่านแดนระหว่างประเทศ และการค้าชายแดนในระดับต่างๆ
- 2) บทบาทในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงและสอดคล้องสนับสนุนซึ่งกันและกัน

3) บทบาทในการพัฒนาความต่อเนื่องและความเชื่อมโยงด้านโครงสร้างพื้นฐาน บทบาทในการสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่นและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ

4) บทบาทในการให้ความช่วยเหลือรักษาความปลอดภัย การแก้ปัญหา อุปสรรคข้อขัดแย้งด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างประเทศ และการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ (ทวีป ศิริริศมี. 2550 : 54)

ดังนั้น ตามข้อเสนอยุทธศาสตร์ดังกล่าวควรให้ความสำคัญต่อยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์ความเชื่อมโยงขั้นแรกระหว่างการท่องเที่ยวชุมชนชายฝั่งทะเลจันทบุรีและตราดกับการท่องเที่ยวในเขตชายฝั่งทะเลของประเทศกัมพูชา
2. ยุทธศาสตร์ความเชื่อมโยงในขั้นที่สองระหว่างการท่องเที่ยวชุมชนชายฝั่งทะเลจันทบุรีและตราดกับการท่องเที่ยวในเขตชายฝั่งทะเลของเวียดนาม

1. ยุทธศาสตร์ความเชื่อมโยงขั้นแรกระหว่างการท่องเที่ยวชุมชนชายฝั่งทะเลจันทบุรีและตราดกับการท่องเที่ยวในเขตชายฝั่งทะเลของประเทศกัมพูชา

เมื่อพิจารณาโอกาสในความเชื่อมโยงระหว่างภาคตะวันออกกับเพื่อนบ้านกัมพูชาและเวียดนามนั้น จะพบว่า จังหวัดภาคตะวันออก (ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด) นั้น จะมีจังหวัดตราด เป็นประตูการท่องเที่ยวสู่อินโดจีน เนื่องจากจังหวัดอื่นไม่มีพื้นที่เหมาะสมเช่นจังหวัดตราด โดยจังหวัดจันทบุรีจะเน้นเรื่องเกษตร จังหวัดชลบุรีเน้นเรื่องท่องเที่ยวทั่วไป จังหวัดระยองเน้นเรื่องอุตสาหกรรม

ความได้เปรียบด้านการเป็นประตูสู่อินโดจีนของจังหวัดตราด จะเห็นได้จากการพัฒนาระบบถนนเป็นสี่ช่องทางไปจังหวัดตราด และบ้านหาดเล็ก เพื่อเชื่อมจังหวัดเกาะกงที่กำลังปรับปรุงถนนสาย 48 ให้สามารถเดินทางติดต่อกรุงพระสีหนุ และกรุงพนมเปญได้สะดวกรวดเร็วขึ้น ดังนั้นจังหวัดตราด แม้จะมีความเป็นศูนย์กลางระดับจังหวัด แต่แผนการพัฒนากการท่องเที่ยวพื้นที่เกาะช้าง โดย อพท. ทำให้บทบาทของเกาะช้างมีความโดดเด่นด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน รวมทั้งโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจบริเวณจามเยียม ด้านเกาะกง ส่งเสริมให้ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว two kingdom, one destination ตลอดจนยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอื่นๆ ได้แก่ GMS, BIMSTEC, ACMECS มีความชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ แผนการส่งเสริมตลาดท่องเที่ยว การค้าชายแดน(ตราด-เกาะกง) ประตูสู่อินโดจีนทางบกและทางทะเล ซึ่งจังหวัดตราดได้ลงนามความร่วมมือ(MOU) กับ 3 จังหวัด ของกัมพูชา (กรุงพระสีหนุ กัมปอต และกัมปงจาม) จึงช่วยเสริมการขยายตัวและความเป็นเมืองคู่แฝดของทั้งสองจังหวัดให้เด่นชัดมากขึ้น

ตลาดการท่องเที่ยวของพื้นที่ศึกษาชายฝั่งทะเลกัมพูชา ประกอบด้วย 4 พื้นที่ย่อย คือ จังหวัดเกาะกง กรุงพระสีหนุ จังหวัดกัมปอต และกรุงแกบ การท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวภายในประเทศ โดยเฉพาะในพื้นที่กรุงแกบและกัมปอต ซึ่งเป็นแหล่งพักผ่อนชายทะเลที่สำคัญ ยกเว้นกรุงพระสีหนุเพียงแห่งเดียวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ส่วนเกาะกงเป็นพื้นที่ห่างไกลและการคมนาคมยังไม่สะดวก จึงมีนักท่องเที่ยวน้อยที่สุด อย่างไรก็ตามจากสถิติของ

นักท่องเที่ยวผ่านด่านจามเยียมในปี 2548 พบว่า มีชาวต่างประเทศผ่านด่านจามเยียมถึง 22,222 คน ใน 11 เดือน หรือประมาณเป็น 25,160 คนต่อปี ซึ่งมีความแตกต่างจากสถิติท่องเที่ยวของส่วนกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องจากยังไม่มีระบบการประเมินนักท่องเที่ยวในพื้นที่ห่างไกล และนักท่องเที่ยว ส่วนหนึ่งเดินทางมาที่เกาะกงเท่านั้น (ทวีป ศิริรัศมี. 2552 : 30)

จากการสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคม (ว. 2546) พบว่าบริเวณพื้นที่ศึกษา มีพื้นที่ที่มีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวสูง ได้แก่ (1) ชุมชนมุสลิมบริเวณเกาะกง สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (2) ชุมชนท่าเรือกรุงพระสีหนุ เป็นแหล่งท่องเที่ยวชายหาด ชุมชนบริเวณนี้สามารถรองรับการท่องเที่ยวโดยมีบริการที่พักแบบ Home stay บังกะโล/รีสอร์ท ร้านอาหาร และการบริการนำเที่ยวชมวิถีชีวิตท้องถิ่น หากมีการพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงรัฐ ควรมีการบริหารจัดการโดยใช้บุคลากรมาดำเนินการมากกว่าให้ชุมชนจัดการ เนื่องจากชุมชนยังไม่มีความรู้ด้านการบริการนักท่องเที่ยว การพัฒนาที่สำคัญคือเรื่องมาตรฐาน ด้านความสะอาดของที่พักและร้านอาหาร ที่สำคัญควรให้ความรู้กับชุมชนหากมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณนี้ (ทวีป ศิริรัศมี. 2552 : 35)

กลยุทธ์ที่เป็นทางเลือกของยุทธศาสตร์นี้ก็คือ กลยุทธ์การสร้างบทบาทคู่ขนานของตราดและเกาะกง กล่าวคือ การที่จะพัฒนาจังหวัดตราดเป็นฐานการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างประเทศนั้น มีความจำเป็นอย่างหนึ่งคือ ต้องมีความร่วมมือที่ดี มีความสมดุลการพัฒนา และมีความเชื่อมโยงที่มีประสิทธิภาพ ในขณะที่ชายฝั่งทะเลกัมพูชามีการพัฒนาด้านต่างๆอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มที่ดีที่จะรองรับการขยายการท่องเที่ยวของประเทศมายังพื้นที่ชายฝั่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนากัมปง โสโม ในจังหวัดกรุงพระสีหนุ ที่จะขยายบทบาททำเรือสำลึกให้เป็นท่าเรือท่องเที่ยวด้วย

ในขณะเดียวกัน เมืองเสารง จังหวัดเกาะกง ได้รับความสนใจในการพัฒนาเช่นกัน โดยความร่วมมือของรัฐบาลไทยในการปรับปรุงทางหลวงสาย 48 ดังนั้น การพัฒนาจากศูนย์กลางมีแนวโน้มมายังเกาะกงมากขึ้น โดยด้านการท่องเที่ยวรัฐบาลมีเป้าหมายที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวในลักษณะของสวรรค์บนดิน

อย่างไรก็ตาม ในภาคเอกชนในพื้นที่ได้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำ Prek Kaoh Pao (แม่น้ำครางครีน) เชื่อมชายแดนไทย-กัมพูชา กับเมืองเสารง(เกาะกง) มีการพัฒนาบริเวณชายแดนบ้านจามเยียม เป็นแหล่งที่พักระดับห้าดาว casino แหล่งท่องเที่ยว safari world ร้านค้าของที่ระลึก นอกจากนี้ยังมีโครงการพัฒนานิคมอุตสาหกรรม ท่าเรือ โรงแรมระดับห้าดาว สนามกอล์ฟ แหล่งท่องเที่ยวชายฝั่งทะเล และ resort beach นอกจากบริษัทการบินเสียมเรียบ จำกัด โดยการสนับสนุนของบริษัทสายการบินกรุงเทพ จำกัด ซึ่งได้พัฒนาระบบการบินของจังหวัดตราด ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลกัมพูชาให้เป็นผู้เช่าและพัฒนาสนามบินและการบินเกาะกงแล้ว ดังนั้น ในอนาคตเกาะกงจะมีบทบาทสำคัญในด้านการท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนเชื่อมโยงกับประเทศไทย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือประตูสู่ประเทศไทยอีกทางหนึ่ง (ทวีป ศิริรัศมี. 2552 : 57)

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาในเชิงวัฒนธรรมพบว่า คนไทยในอำเภอคลองใหญ่ นั้นมีความสัมพันธ์กับคนไทยที่มีสัญชาติกัมพูชาในจังหวัดเกาะกงมาช้านาน โดยคนไทยทั้ง 2 กลุ่มก็ยังมีกันไปมาหาสู่กันโดยตลอด ดังนั้น สายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมนี้จะเป็นตัวช่วยในการทำให้กลยุทธ์การสร้างบทบาทคู่ขนานระหว่างตราดกับเกาะกงเป็นไปได้ยิ่งขึ้น

2. ยุทธศาสตร์ความเชื่อมโยงในขั้นที่สองระหว่างการท่องเที่ยวชุมชนชายฝั่งทะเลจันทบุรีและตราดกับการท่องเที่ยวในเขตชายฝั่งทะเลของเวียดนาม

ยุทธศาสตร์ดังกล่าวตั้งอยู่บนกรอบการพัฒนาเชื่อมโยงที่สำคัญคือ โครงการ “two kingdom, one destination” จากจุดแข็งของพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในกลุ่มประเทศอินโดจีน มีแหล่งท่องเที่ยวประเภทชายฝั่งทะเล ซึ่งมีความยาว 435 กม. โดยมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทเดียวกันอยู่ในรัศมี 300 กม. ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกของไทย เช่น หมู่เกาะช้าง เกาะกูด และหาดบานชื่นในอำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด หาดบางแสน หาดพัทยา หาดจอมเทียน จังหวัดชลบุรี หาดแม่รำพึง หาดบ้านเพ และหาดแม่พิมพ์ จังหวัดระยอง หาดแหลมเสด็จ และหาดเจ้าหลาว จังหวัดจันทบุรี แหล่งท่องเที่ยวบริเวณ Mekong delta ของประเทศเวียดนาม ซึ่งจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีทรัพยากรสมบูรณ์และมีศักยภาพการพัฒนายู่ในโครงข่ายความเชื่อมโยง

ความเชื่อมโยงด้านทรัพยากรท่องเที่ยวดังกล่าว จะทำให้มีความต่อเนื่องด้านพื้นที่ชายฝั่งทะเล 3 ประเทศ คือ ไทย-กัมพูชา-เวียดนาม ได้แก่ เกาะ หมู่เกาะ และทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีลักษณะกระจาย เช่น ชายทะเล แหล่งปะการัง แหล่งตกปลา และป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ รวมทั้งธรรมชาติ ป่าเขา น้ำตก สัตว์ป่า ที่สามารถพัฒนาต่อเนื่องกันได้ ดังนั้น ความเชื่อมโยงด้านทรัพยากรและแหล่งท่องเที่ยวจึงควรออกมาในรูปแบบของการท่องเที่ยวแบบชายฝั่งหรือการท่องเที่ยวแบบต่อเนื่อง route trip ตามเส้นทางในทะเล และการท่องเที่ยวจากเกาะซึ่งพัฒนาเป็นจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวในทะเล (ทวีป ศิริรัศมี. 2552 : 52)

พื้นที่ภาคตะวันออกตอนล่างมีความพร้อมด้านการคมนาคมขนส่ง การคมนาคมทางบกมีทางหลวงหลายสายไปจนถึงชายแดนไทย-กัมพูชาที่บ้านหาดเล็ก ซึ่งรัฐบาลไทยมีโครงการขยายตลอดทั้งสายให้เป็นถนนสี่เลนมาตรฐาน การขนส่งทางรถไฟปัจจุบันสิ้นสุดเพียงมาบตาพุด ส่วนการคมนาคมทางน้ำมีความสำคัญมากในจังหวัดตราด โดยมีการเดินทางเชื่อมโยงหมู่เกาะช้างด้วย เรือประมง ดัดแปลง เรือเฟอร์รี่ และเรือเร็ว โดยนี้มีท่าเรือเพื่อการท่องเที่ยวถึง 12 แห่ง ซึ่งยังมีความสับสนในการจัดการในระบบอยู่บ้าง นอกจากนี้จังหวัดตราดยังมีสนามบินเอกชนของ บริษัท การบินกรุงเทพ จำกัด มีเที่ยวบินไป-กลับ วันละ 2-3 รอบ (4-6 เที่ยวบิน ตามฤดูกาล) ส่วนทางด้านกัมพูชา มีถนนดีเชื่อมพนมเปญกับจังหวัดชายฝั่งทุกจังหวัดยกเว้นถนนสาย 48 ไปเกาะกงซึ่งอยู่ระหว่างการปรับปรุง การขนส่งทางรถไฟมีขนส่งเฉพาะสินค้ามายังกรุงพระสีหนุ ในขณะที่เส้นทางทางอากาศยังอยู่ระหว่างให้เอกชนปรับปรุงสนามบินและเส้นทางบินของกรุงพระสีหนุและเกาะกง นอกจากนี้ กรุงพระสีหนุยังมีท่าเรือน้ำลึกติดต่อกับต่างประเทศ รวมทั้งการขนส่งสินค้าผ่านท่าเรือจังหวัดเกาะกง มีการเดินเรือโดยสารจากกรุงพระสีหนุถึงเกาะกงเป็นประจำทุกวัน

เมื่อพิจารณาถึงตลาดการท่องเที่ยวของจันทบุรีและตราด ในการเชื่อมโยงกับกัมพูชาและเวียดนาม พบว่า ในภาพรวมของประเทศไทยนั้น ในปี 2548 ประมาณการว่าประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางมาท่องเที่ยว ประมาณ 13 ล้านคนเศษ ซึ่งในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาจำนวนนักท่องเที่ยว เพิ่มขึ้นโดยตลอดจาก 6.95 ล้านคนในปี 2538 เพิ่มขึ้นประมาณสองเท่าเป็น 11.5 ล้านคนในปี 2548 หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 6.99 ต่อปี กลุ่มตลาดหลักที่สำคัญคือ กลุ่มประเทศแถบเอเชียตะวันออก ได้แก่ กลุ่มยุโรป นอกจากนี้ ประเทศไทยยังมีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศเป็นจำนวนมาก ประมาณว่าในปี 2548 ชาวไทยเดินทางท่องเที่ยว

ภายในประเทศเป็นจำนวนมาก ประมาณว่าในปี 2548 ชาวไทยเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศถึง 76.24 ล้านคน-ครั้งต่อปี โดยตั้งแต่ปี 2541-2548 จำนวนนักท่องเที่ยวดังกล่าวเพิ่มขึ้นมาในอัตราเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 5.66 ต่อปี

ส่วนตลาดการท่องเที่ยวที่สำคัญในภาคตะวันออกของไทย มีพื้นที่หลักคือ ชลบุรี และระยอง ในจังหวัดชลบุรีมีเมืองพัทยาเป็นตลาดหลักของทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทำให้จังหวัดชลบุรี มีรายได้และสัดส่วนนักท่องเที่ยวสูงกว่าจังหวัดอื่นมาก เพราะนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศใช้จ่ายเงินสูงกว่าจังหวัดอื่นๆ ส่วนจังหวัดตราดมีนักท่องเที่ยวร้อยละ 7.56 ของภาค มากกว่าจันทบุรีเพียงเล็กน้อย แต่มีรายได้จากการท่องเที่ยวร้อยละ 6 ซึ่งสูงกว่าจันทบุรีที่มีรายได้เพียง ร้อยละ 2.14 ทั้งนี้เนื่องจากนักท่องเที่ยวจังหวัดตราดเป็นชาวต่างประเทศในสัดส่วนที่สูงกว่าเช่นกัน ลักษณะเช่นนี้ชี้ให้เห็นความสำคัญของจังหวัดชลบุรี ในฐานะศูนย์กลางการท่องเที่ยวภาคตะวันออก ซึ่งจังหวัดตราด(และจังหวัดอื่น) ควรพิจารณาดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเหล่านี้ ให้เข้ามาในจังหวัดของตนให้มากขึ้น(ทวีป ศิริรัมย์. 2552 : 28)

นอกจากนี้ ยังพบอีกว่าการบริการการท่องเที่ยวภาคตะวันออกและประเทศกัมพูชา มีความพร้อมค่อนข้างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริการการท่องเที่ยวพื้นที่ชายฝั่งทะเลกัมพูชา มีโรงแรมที่มีห้องพักมากกว่า 4,000 ห้อง ส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพมหานคร เสียมเรียบ และกรุงพระสีหนุ พื้นที่ชายฝั่งทะเลมีห้องพักรวม 129 แห่ง มีคาสีโน 3 แห่ง ห้องพักบางส่วนได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับสำหรับนักท่องเที่ยวนานาชาติ แต่ส่วนใหญ่ยังไม่ได้มาตรฐาน พื้นที่ชายฝั่งทะเลยังต้องการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกอีกมาก เช่น บริการข้อมูลข่าวสารนักท่องเที่ยว การบริการด้านจัดประชุมสัมมนา โครงสร้างพื้นฐานและการบริการ (ทวีป ศิริรัมย์. 2552 : 27)

สำหรับการบริการพื้นฐานอื่น ๆ ในประเทศไทยมีความสมบูรณ์ด้วยบริการของรัฐ ทั้งการประปา ไฟฟ้า และการสื่อสาร ส่วนกัมพูชายังมีความเพียงพอ มีการดำเนินการโดยภาคเอกชนในบางพื้นที่ เช่นบริเวณจามเียม เกะกง ซึ่งประเทศกัมพูชามีแผนการพัฒนาเขื่อนพลังไฟฟ้าสตริงนัมสำหรับชายให้ประเทศไทยและใช้ในพื้นที่ชายฝั่ง (ทวีป ศิริรัมย์. 2552 : 27)

ทางเลือกหนึ่งของยุทธศาสตร์ในขั้นที่สองนี้ก็คือ กลยุทธ์การพัฒนาการเดินทางทางเรือ กลยุทธ์ดังกล่าวควรส่งเสริมการเดินทางทางเรือ จากจังหวัดจันทบุรีและตราดเชื่อมโยงประเทศกัมพูชา และต่อเนื่องไปยังประเทศเวียดนาม เช่น การเชื่อมโยงจากหมู่เกาะช้าง เกาะกูด กับเกาะกง-เกาะเจ้า-เกาะรัง-เกาะพูก๊วก ดังนั้น จึงต้องมีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้มีมาตรฐานเพียงพอ เช่น ท่าเรือแหลมงอบและท่าเทียบเรือเอนกประสงค์คลองใหญ่ เป็นต้น (ทวีป ศิริรัมย์. 2552 : 63)